

277406

MADÁCH
AZ EMBER
TRAGÉDIÁJA

5876.

A

LA

MADÁCH IMRE
AZ EMBER TRAGÉDIÁJA

KIADTA CSÁSZÁR ERNŐ

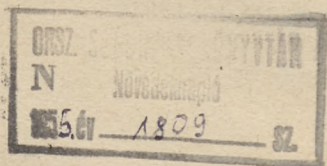
5876.

LAMPEL R. (WODIANER F. ÉS FIAI) R. T.

5876

277406

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

A
le
E
m
sz
vo
kő
bü
a
ke
ké
ko
az
F
tő
ta
m
és
m

lel

ug

BEVEZETÉS.

Az Ember Tragédiájának története, keletkezése.
A magyar drámairodalomnak a *Bánk bán* mellett legbecsesebb terméke Madách *Ember Tragédiája*. E dráma kialakulását a költő lelki fejlődése érteti meg. Bár Madách* az írói pályára készült s úgyszólván gyermekkora óta dolgoztatott is, nem volt elég bátorsága a nagy nyilvánosság elé lépni költeményeivel, drámáival. Rendkívül érzékeny, büszke lélek volt, telve olthatatlan tudásvágygal, a filozófia iránt való vonzalommal. Sokat betegeskedett, s talán ennek tudható be önbizalmának csekélysége és hajlandósága a pesszimizmusra. Ifjúkori sötét világfelfogásának legérdekesebb emléke az *Egy örült naplójából* című verses ciklusa és a *Férj és nő* című drámája. Az előbbiben pálcát tör minden felett, amit az életben csak értékesnek tartunk, az utóbbi tételes dráma, későbbi nagy műve alápeszméjének első felvillanása: Herakles és Deianeira sorsában mutatja meg, mint rontja meg a nő, a szerelem, a férfi erejét.

Boldog házassága azonban hosszú időre kiűzte lelkéből a fiatalos pesszimizmust, hogy a meg-

* Szül. Alsósztrégován 1823. január 21-én, meghalt ugyanott 1864. okt. 2-án.

hasonlás azután annál nagyobb erővel keljen életre benne. A szabadságharc izgalmai, melyek annyi írónk életét feldúlták, Madách érzésvilágát a leg-súlyosabb próbára tették. A haza sorsán való bánatát családi életét erő csapások mélyítették el : öccsét megölték a felindulások, hűgát férjével és gyerme-kével együtt a föllázadt oláhok gyilkolták meg ; rövid idő multán politikai bűnnel vádolva ő maga is börtönbe került. Kiszabadulása újabb keserű csalódást tartogatott számára : neje hűtlen lett hozzá. Ezek az egymást sűrűn követő csapások nem maradhattak hatás nélkül az izgalmak iránt rendkívül fogékony lelkére. A sötétlátás lett ismét úrrá rajta, s ha gyötrődéseit a világ előtt a közöny mezével el is takarja, komor reflexiói kétségbeejtő hango-kat csalnak ki lantjából. *Szontagh Pálhoz* írt költői levele (1857), keserű humorával, mintha csak vissz-hangja lenne Kölcsey *Vanitatum Vanitasának*. Az élet értékeinek hiúságát hirdeti példáiban e költe-mény, az a jegyzet pedig, melyet később illesztett hozzá, arról tanuskodik, hogy egy, költői szem-pontból termékeny gondolat fogant meg lelkében : az ember örök gyarlóságát Ádámnak, az első em-bernek, képében testesíteni meg.* Ez a gondolat évekig foglalkoztatta lelkét, míg végre megtalálta a maga megfelelő művészi formáját az *Ember Tra-gédiájában*. Azonban mialatt nagy művének esz-méje lelkében forrongott, ő maga is nagy válto-záson ment át : fájdalma sokat veszített keserűsé-

* "... az emberi természet sohasem tagadta meg ma-gát, és Ádám a teremtés óta csak más és más alakban jelen meg, de alapjában mindig ugyanazon gyarló féreg marad, a még gyarlóbb Évával oldalán."

géből s ezzel együtt pesszimizmusának sivársága is megenyhült. Bánata nem talált ugyan vigasztalást, komor világfelfogása nem tűnt el, de mind a kettő más, szelidebb alakot öltött. E lassú átalakulásban főleg három tényező vitt jelentősebb szerepet: anyjának önfeláldozó szeretete, melyet a költő is mély gyermeki vonzalommal és bizalommal hálált meg gyermekkorá óta, a filozófiába való elmerülése és a haza jövőjében való reménye, mely nemzetünk fiaiban a század ötvenes éveinek vége felé általában erősödött. Mind a háromnak nagy szerepe van az *Ember Tragédiája* megfogalmazásában: az elsőnek hatása alatt Éva alakja vesztett gyarlóságából, a másik kettő enyhíti a mű pesszimisztikus tónusát.

Mindezek mellett a tényezők mellett, melyeket így belsőnek nevezhetünk, külső, irodalmi hatások is működtek közre az *Ember Tragédiája* kialakulásában, elsősorban Goethe *Faustja*, melynek műve koncepcióban, megalkotásban is sokat köszön.

A drámai költemény, melynek írásba foglalásához Madách, saját följegyzései szerint, 1859 február 17-én fogott, 1860 március 26-án készült el. A következő évben ifjúkori hű barátjának, Szontagh Pálnak tanácsára Jámbor Pállal Arany Jánoshoz küldte el a kéziratot, legjelesebb költőnk kezébe téve le műve sorsát. Az első sorok nehézsége, fogyatékos ritmusa elriasztották Aranyt a további olvasástól, letette a kéziratot, csak Jámbor Pál kérésére vette újból elő, hogy most már egyre fokozódó élvezettel olvassa végig. Madáchhoz írt levelében egy tömör mondatba foglalta össze íté-

letét: «*Az Ember Tragédiája* úgy koncepcióban, mint kompozícióban igen jeles mű, s irodalmunk legjelesebb termékei között foglalhat helyet.» Azokat a verselés- és nyelvbeli hibákat, melyek finom fülébe kellemetlenül csengtek, maga Arany javította ki s ugyancsak ő mutatta be a drámát a Kisfaludy-Társaságban. Az első kiadás is legtekinélyesebb irodalmi társaságunk égisze alatt jelent meg 1862-ben.

A mű tárgya, alapeszméje. Ős idők óta foglalkoztatta az emberiséget az a kérdés, hogy miért is élünk, mi a rendeltetésünk, mi lesz a sorsunk. Van-e egyáltalában célja az emberi életnek? E kérdés tudományos szempontból megoldhatatlan, a hit, a vallás van hivatva rá megfelelni. Csakhogy mindig voltak, akik a különböző vallások hirdette megoldásba nem tudtak belenyugodni, s metafizikai okoskodásokkal iparkodtak megoldani a lét nagy kérdésének rejtélyét, anélkül, hogy az óhajtott megnyugtató választ megtalálták volna. Ez az évezreides kérdés tárgya az *Ember Tragédiájának* is: mi az ember sorsa, rendeltetése? Aki a darabban fölveti a kérdést, Ádám, nemcsak *egy* ember, nem is csak az emberiség képviselője, hanem mint Alexander Bernát mondja, «a nemes emberiségé». A feleletet Ádám e kérdésére, a történeti sorrendben fel tűnő egyes jelenetek adják meg. Ádám középpontja valamennyinek. Nagy eszmék szolgálatában áll, melyek az emberi közösség javát iparkodnak előmozdítani, de a tömeg nem érti meg nemes szándékát, és elbukik abban a küzdelemben, melyet ő a kiváló egyén, a tömeggel a tömegért vív. Az egyes színek e szomorú tanulsága az utolsóban áll

legvilágosabban és leglesujtóbban előttünk: az ember küzd s küzdelme céltalan.

Ez azonban nem megoldás, nem is lehet. Erre az eredményre nagyon régen eljutott az emberiség Madách előtt, de kielégítőnek sohasem érezte. Nem nyughatott belé Madách sem. Annak a küzdelemnek, melyet az emberiség legnemesebbjei vívnak az egész emberi nemért, a kultúráért, kell üdvös eredményének lenni. Van is. A nagy embereknek bukásukban is megvan az a vigasztalásuk, hogy ők az emberiség javáért fáradoztak, s ez a tudat kárpótolja őket azért, hogy a tömeg félreértvén törekvésük célját, romlásba taszította őket. Azonban nemcsak így, maguknak a küzdőknek szempontjából nem meddő az eszméikért vívott küzdelmük, hanem az egész emberiségre nézve is üdvös hatású: azok a nagy gondolatok, melyeknek megvalósításáért ők feláldozták magukat, nem hangzotak el nyomtalanul, s ha az eszmék zászlóvivői nem is érik meg törekvéseik diadalát, ezek, ha később is, de mégis csak diadalmaskodnak. Az emberiség folytonosan tökéletesedik, halad előre, noha hálátlanul föl is áldozza azokat, akik e tökéletesedésen fáradoztak.

Az *Ember Tragédiája* tanulságának ez a magyarázata, melyet Alexander Bernát fejtegetéseinek köszönünk, a drámai költemény utolsó színében, az angyalok karának énekében jut legtisztábban kifejezésre. Az álomképek rettenetessége arra a szándékra bírják Ádámot, hogy önmagában az egész faját kiirtja, de Éva vallomása tudatára juttatja, hogy csatája hiú az Úrnak ellenében. Ráeszmél arra is, hogy az ember létének, küzdelmé-

nek van célja, hogy az egyénnek bukása nem egyenlő az egésznek, az emberi nemnek megsemmisülésével. Ez a megfejtése a kérdésnek nem derős ugyan, de komolyságában is megnyugtató.

Nevezetes változáson ment át a Szontagh Pálhoz írt levél aljára illesztett megjegyzésnek a női nemre vonatkozó gondolata is. Az álomjelenetekben Éva valóban Ádám oldalán áll, de nem gyarlóbb a férfinál. A küzdelemben ő nem vesz részt. Éva csal aludt, nem álmodott. Szerepe az álomképekben — kivéve a prágai jelenetet — csak az, hogy a biztató reményt az erőfeszítésre serkentő rúgót képviselje, erkölcsi támogatója és szerelmével jutalmazója legyen a férfinak. Éva nem vonhatott le kétségbeejtő tanulságot az álomképekből, mert hiszen nem is élte át őket. Amint Éva az utolsó színben vallomásával visszarántja Ádámot a halál torkából, úgy a nő az, aki erőt, bizalmat önt a férfiba a nagy eszmékért való viaskodásában.

Ez a tárgy, a lét nagy kérdésére való felelet egy mitikus keretbe van foglalva. E keret, mint a mű fejtegetői megállapították, lényegében az ószövegség *Jób könyvéből* való, amelynek elbeszélése szerint az Úr az istenfélő Jóbot engedi át a Sátánnak, hogy Jób megrontásával mutassa meg az erejét. Az *Ember Tragédiája* is az Úr és Lucifer, az alkotó és romboló erő viaskodásával indul meg. Ádám csak eszköz a küzdők kezében: az ő megrontásával akarja Lucifer az alkotás munkáját semmivé tenni. Az e keretben megnyilvánuló gondolat ép oly ősi, mint maga a probléma, melyre a beléillesztett történeti jelenetek vannak hivatva megfelelni. Az ókori népek dualisztikus vallás-

rendszerében, melyeknek lényege a világosság és sötétség, a jó és a gonosz elvének örök harca, voltaképen ugyanaz a gondolat testesül meg, mint amely Madách költeményében nyilvánul. Csakhogy az ősi vallások e harcot öröknek, eldöntetlennek hirdetik, a bibliai alapon álló Madách az alkotás elvének győzelmével biztat bennünket. Maga Lucifer is lényegét látja abban, hogy harcaiban szüntelenül bukják (Első szín, 124—125. sor), de azt az állítását, hogy a bukásból új erővel támad fel megint, a kifejlés nem igazolja. Célja meghiúsult: az embert kiábrándította ugyan, de meg nem rontotta, a teremtes műve sem ment veszendőbe, s ha a rombolás munkája tovább folyik is, az embereknek a gonosz erejébe vetett hite s a tőle való félelme megingott. Az Úr akaratában való megnyugvás gondolata oly erőt ad a nemes léleknek, hogy bátran és győzelmesen szállott szembe a gonosszal.*

Császár Ernő.

* Madách művének igen becses fejtegetése foglaltatik Wallis holland frónő «Az Ember Tragédiája» c. munkájában, melynek magyar fordítása mint a Magyar Könyvtár 719. száma jelent meg.

ELSŐ SZÍN.

(A mennyekben. Az Úr dicstől környezetten trónján. Angyalok serege térden. A négy főangyal¹ a trón mellett áll. Nagy fényesség.)

ANGYALOK KARA. Dicsőség a magasban iste-
Dicsérje őt a föld és a nagy ég, [nünknek

Ki egy szavával híva létre mindent

S pillantásától függ ismét a vég.

Ő az erő, tudás, gyönyör egésze,

Részünk csak az árny, melyet ránk vetett,

Imádjuk őt a végtelen kegyért, hogy

Fényében ily osztályrészt engedett.

Megtestesült az örökös nagy eszme,

Im a teremtés béfejezve már,

S az Úr mindentől, mit lehelni enged,

Méltó adót szent zsámolyára vár.

AZ ÚR. Be van fejezve a nagy mű, igen.

A gép forog, az alkotó pihen.

Év-milliókig eljár tengelyén,

Mig egy kerékfogát újítni kell.

Fel hát, világim véd-nemtői, fel,

Kezdjétek végtelen pályátokat.

Gyönyörködjem még egyszer bennetek,

Amint elzúgtok lábaim alatt.

(A csillagok védszellemei különböző nagyságú, színű, egyes, kettes csillaggömböket, üstökösöket és ködcsillagokat görgetve rohannak el a trón előtt. Szférák² zenéje halkan.)

ANGYALOK KARA. Milyen büszke láng-golyó³ jő

Önfényében elbizottan

S egy szerény csillagcsoporthoz

Ép ő szolgál öntudatlan.

Pislog e parányi csillag,⁴

Azt hinnéd, egy gyöngé lámpa,

S mégis millió teremtes

Mérhetetlen nagy világa.

Két golyó⁵ küzd egymás ellen

Összehullni, szétsietni :

S e küzdés a nagyszerű fék,

Pályáján tovább vezetni.

Mennydörögve zúg amaz le,

Távulnan rettegve nézed :

S kebelében milljó lény lel

Boldogságot, enyhe béket. —

Mily szerény ott — egykor majdan

Csillaga a szerelemnek,⁶

Óvja őt meg ápoló kéz

Vigaszul a földi nemnek. —

Ott születendő világok,

Itt enyészők koporsója :

Intő szózat a hiúnak,

Csüggedőnek biztatója.

Rendzavarva jő amott az

Üstökös rettentő képe :

S ím, az Úr szavát meghallva,

Rend lesz útja ferdesége.

Jöszte, kedves ifju szellem,⁷

Változó világgömböddel,

Aki gyászt és fénypalástot,

Zöld s fehér mezt váltogatsz fel.

A nagy ég áldása rajtad!

Csak előre, csüggedetlen ;
 Kis határodon nagy eszmék
 Fognak lenni küzdelemben.
 S bár a szép s rút, a mosoly s könny,
 Mint tavasz s tél, kört vesz rajta,
 Fénye, árnya léssen együtt :
 Az Úr kedve és haragja.

(A csillagok védszellemei elvonultak.)

GÁBOR FŐANGYAL. Ki a végtelen ürt kimérted,
 Anyagot alkotván beléje.
 Mely a nagyságot s messzeséget
 Egyetlen szódra hozta létre :
 Hozsána néked, Eszme! *(Leborúl.)*

MIHÁLY FŐANGYAL. Ki az örökké változandót,
 És változatlant egyesíted,
 Végetlent és időt alkotva,
 Egyéneket és nemzedéket :
 Hozsána néked, Erő! *(Leborúl.)*

RÁFAEL FŐANGYAL. Ki boldogságot áradoz-
 A testet öntudatra hozva, [tatsz
 És bölcseséged részesévé
 Egész világot felavatva :
 Hozsána néked, Jóság! *(Leborúl.)*

(Szünet.)

AZ ÚR. S te, Lucifer,⁸ hallgatsz, önhittén állsz,
 Dicséretemre nem találsz-e szót,
 Vagy nem tetszik tán amit alkoték?
 LUCIFER. S mi tessék rajta? Hogy néhány anyag
 Más-más tulajdonokkal felruházva,
 Miket előbb, hogysem nyilatkoznak,
 Nem is sejtettél bennök, úgy lehet,

Vagy, ha igen, másítani nincs erőd,
Nehány golyóba össze-vissza gyúrva,
Most vonzza, űzi és taszítja egymást,
Nehány féregben öntudatra kél,
Míg minden megtelt, míg minden kihűlt
És megmarad a semleges salak. — —
Az ember ezt, ha egykor ellesi,
Vegykonyhájában szintén megteszi.
Te nagy konyhádba helyzéd embered
S elnézed néki, hogy kontárkodik,
Kotyvaszt s magát istennek képzei.
De hogyha elfecsérli s rontja majd
A főztet, akkor gyúlsz késő haragra ;
Pedig mit vársz mást egy műkedvelőtől? —
Aztán mi végre az egész teremtés?
Dicsőségedre írtál költeményt,
Beléhelyezted egy rossz gépezetbe
És meg nem únod véges-végtelen,
Hogy az a nóta mindig úgy megyen.
Méltó-e ilyen aggastyánhoz e
Játék, melyen csak gyermekszív hevülhet?
Hol sárba gyúrt kis szikra mímeli
Urát, de torzalak csak, képe nem ;
Végzet, szabadság egymást üldözi,
S hiányzik az összhangzó értelem.
AZ ÚR. Csak hódolat illet meg, nem bírálat.
LUCIFER. Nem adhatok mást, csak mi lényegem.

(Az angyalokra mutatva.)

Dicsér eléggé e hitvány sereg,
És illik is, hogy ők dicsérjenek.
Te szülted őket, mint árnyát a fény,
De mindöröktől fogva élek én.

AZ ÚR. Hah, szemtelen! nem szült-e az anyag?

Hol volt köröd, hol volt erőd előbb?

LUCIFER. Ezt tőled én is szintugy kérdehetem.

AZ ÚR. Én végtelen időtől tervezem,

S már bennem élt, mi mostan létesült.

LUCIFER. S nem érzéd-e eszméid közt az ürt,

Mely minden létnek gátjaúl vala,

S teremtni kényszerültél általa?

Lucifer volt e gátnak a neve,

Ki a tagadás ősi szelleme.

Győztél felettem, mert az végzetem,

Hogy harcaimban bukjam szüntelen,

De új erővel felkeljek megint.

Te anyagot szültél, én tért nyerek,

Az élet mellett ott van a halál,

A boldogságnál a lehangolás,

A fénynél árnyék kétség és remény.

Ott állok, látod, hol te, mindenütt,

S ki így ösmérlek, még hódoljak-e?

AZ ÚR. Hah, pártos szellem! el előlem, el!

Megsemmíthetnélek, de nem teszem,

Száműzve minden szellemkapcsolatból

Küzdj a salak közt, gyűlölt, idegen.

S rideg magányod fájó érzetében

Gyötörjön a végetlen gondolat:

Hogy hasztalan rázod porláncodat,

Csatád hiú az Úrnak ellenében. [gadtól,

LUCIFER. Nem úgy, ily könnyen nem löksz el ma-

Mint hitvány eszközt, mely felesleges lett.

Együtt teremtének: osztályrészemet

Követelem.

AZ ÚR (*gúnnnyal*). Legyen, amint kívánod.

Tekints a földre, Éden fái közt

E két sudar fát a kellő közében
 Megátkozom, aztán tiéd legyen.
 LUCIFER. Fukar kezekkel mérsz, de hisz nagy úr
 S egy talpalatnyi föld elég nekem, [vagy
 Hol a tagadás lábát megveti,
 Világodat meg fogja dönteni. (*Indul.*)
 ANGYALOK KARA. El Isten színetől, megátko-
 Hoszán' az Úrnak, ki törvényt hozott. [zott.

MÁSODIK SZÍN.

(A paradicsomban. Középen a tudás és örökélet fáí.¹
 Ádám és Éva jönnek, különféle állatok szelíd bizalommal
 környezik őket. Az ég nyílt kapuján dics [gloria] sugár-
 zik elő, s angyali karok halk harmóniája hallik. Verő-
 fényes nap.)

ÉVA. Ah élni, élni : mily édes, mi szép!

ÁDÁM. És úrnak lenni mindenek felett.

ÉVA. Érezni, hogy gondoskodnak felőlünk,

És mindezért csupán hálát rebegnünk

Ahhoz, ki nyújtja mind e kéjeket.

ÁDÁM. A függés, látom, életelv neked. —

Szomjúzom, Éva ; nézd, mi csábosan

Néz e gyümölcs ránk.

ÉVA. Majd szakítok egyet.

AZ ÚRSZAVA. Megállj, megállj, egész földet neked

Ádám, csak e két fát kerüld, kerüld!

Más szellem óvja csábgyümölcseit

S halállal hal meg, a ki élvezi.

Amott piroslik a szőlőgerezd,

Ott enyhe árnyék kínál nyugalommal,

Ragyogó délnek tikkasztó hevében.

ÁDÁM. Csodás parancs, de úgy látszik, komoly.

ÉVA. Mért szebb e két fa, mint más; vagy miért,
Ép ez tilalmas?

ÁDÁM. Hát mért kék az ég?

Mért zöld a liget? — elég, hogy úgy van.

Kövessük a szót, jőj utánam, Éva.

(Letelepednek egy lugosban.)

ÉVA. Hajolj keblemre, én meg majd legyezlek.

(Nagy szélvoham, Lucifer a lombok között megjelenik.)

ÁDÁM. Hah nő! mi ez? nem hallék még hasonlót.

Miként ha ellenséges idegen

Erő tört volna rajtunk.

ÉVA. Reszketek,

Az égi zengzet is elhallgatott.

ÁDÁM. Itt kebleden, úgy tetszik, hallom azt még.

ÉVA. Én meg, ha ott fenn e dics elborúl,
Itt lenn találom azt szemedben, Ádám.

Hol is lelhetném másutt kívüled,

Kit létre is csak hő vágyad hozott,

Mint fényárjában a fejedelmi nap —

A mindenségben árván hogy ne álljon —

A víz színére festi önmagát

S enyelg vele, örül, hogy társa van,

Nagylelkűen felejtven, hogy csupán

Saját tüzének halvány mása az,

Mely véle együtt semmivé borulna.

ÁDÁM. Ne szólj így, Éva, meg ne szégyeníts.

Mi a hang, hogy ha nincs ki értené?

Mi a sugár, ha szín nem fogja fel?

Mi volnék én, ha mint viszhang- s virágban,

Benned szebb létre nem feselne létem,

Melyben saját magam szerethetem? —

LUCIFER. E lágy enyeltést mért is hallgatom? —

Elfordulok, másképp oly szégyen ér még,

Hogy a hideg számító értelem

Megírigylendi a gyermekkedélyt.

(Egy madárka énekelni kezd egy közel ágon.)

ÉVA. Hallgasd csak, Ádám; oh mondd, érted-e

E kis bohó szerelmes énekét?

ÁDÁM. Én a patak zúgását hallgatám

És azt találom, szintén így dalolt.

ÉVA. Minő csodás összhang ez, kedvesem,

E sokszerű szó és egy értelem.

LUCIFER. Mit késem ennyit? fel munkára, fel!

Megesküvém vesztökre, veszniök kell.

S kétkedve állok mégis újra meg,

Nem küzdök-e hiába a tudás,

A nagyravágyás csábos fegyverével

Ő ellenök, kik közt mint menhely áll,

Mely lankadástól óvja szívöket,

Emelve a bukót: ez érzelem.

De mit töprengök. Az nyer, aki mer!

(Új szélroham. Lucifer a megrettenő emberpár előtt megjelenik. A dics elborul. Lucifer kacag.)

Mit átéltok?

(Évához, ki futásnak indul.)

Oh, megállj, kecses hölgy!

Engedd egy percre, hogy csodáljalak.

(Éva megáll s lassankint felbátorodik.)

(Félre.) E mintakép milljószor újuland meg.

(Fenn.) Ádám, te félsz?

ÁDÁM.

Tőled, hitvány alak?

LUCIFER (*félre*). Ez is jó ős a büszke férfinemnek!

(*Fenn.*) Üdvöz légy, szellem-testvér!

ÁDÁM.

Mondd, ki vagy?

Alulról jössz-e hozzánk, vagy felülről?

LUCIFER. Amint tetszik, nálunk az egyre megy.

ÁDÁM. Nem tudtam, hogy van ember még

kivülünk.

LUCIFER. Hohó! nagyon sok van még, mit te nem

tudsz,

S nem is fogsz tudni. Vagy a jámbor agg

Azért teremtetett volna-e porondból,

Hogy a világot ossza meg veled?

Te őt dicséred, ő téged kitart,

Megmondja, végy ebből és félj amattól,

Óv és vezet, mint gyapjas állatot;

Hogy eszmélj, szükséged nem is lehet.

ÁDÁM. Hogy eszméljek? — S nem eszmélnék-e

Nem érzem-é az áldó napsugárt,

[hát?

A létezésnek édes örömét,

És Istenemnek végtelen kegyét,

Ki engemet tőn a föld Istenévé?

LUCIFER. Ezt tartja tán az a kis féreg is,

Mely a gyümölcsöt eszi el előled,

Meg a sas, mely a kis madárra csap.

Avagy mi tesz nemesbbé tégedet?

Egy szikra az, mely bennetek dereng,

Egy végtelen erőnek mozzanása;

Mint a pataknak egyes habjai,

Egy percre felcsillogva visszahullnak

Közös medröknek szürke mélyibe. —

Igen, tán volna egy, a gondolat,

Mely öntudatlan szűdben dermedez,

Ez nagykorúvá tenne, önerődre
 Bizván, hogy válassz jó és rossz között,
 Hogy önmagad intézzed sorsodat
 S a gondviselettől felmentene.
 De trágyaféregül tán jobb neked
 Tenyészni kis körödnek lágy ölében
 S tudás nélkül elfogyni életeddel. —
 Nagy kényelem a megnyugvás hitünkben ;
 Nemes, de terhes, önlábunkon állni!

ÁDÁM. Nagy dolgokat mondsz, szédülök belé.

ÉVA. Én lelkesülök, szép s új dolgokat mondsz.

LUCIFER. De a tudás nem volna még elég ;

Hogy testesüljön nagyszerű művekben —

A halhatatlanság is kellene.

Mit képes tenni az arasznyi lét?

E két fa rejti mind e birtokot,

S ettől tiltott el, aki alkotott.

Tudsz, mint az Isten, azt ha élvezed,

Ettől örök ifjú marad kecsed.

ÉVA. Mégis kegyetlen a mi alkotónk!

ÁDÁM. De hátha megcsalsz?

(A dics kissé kitisztul.)

ÉGI KAR.

Jaj neked, világ,

Az ős tagadás kisért.

AZ ÚR SZAVA.

Ember, vigyázz!

ÁDÁM. Mi hang ez ismét?

LUCIFER.

A szél gallyakat ráz.

Segítsetek

Ti elemek,

Az embert nektek

Szerezni meg. —

(Szélroham, a dics elborul.)

E két fa az enyém.

ÁDÁM. Ki vagy tehát te?

Hisz olyannak tűnsz fel, mint mi vagyunk.

LUCIFER. Nézd ott a sást, mely felhők közt ko-
Nézd e vakondot földet túrva lenn: [vályg,

Mindkettőt más-más láthatár övedzi.

A szellemország látköröd-kivül van,

És ember az, ki legmagasb neked.

Az ebnek is eb legfőbb ideálja,

S megtisztul, hogyha társaúl fogad.

De épen úgy, miként te őt lenézed,

És állsz felette végzete gyanánt,

Áldást vagy átkot szórva istenül rá,

Épúgy tekintünk rátok mi alá,

A szellemország büszke részesi.

ÁDÁM. S azoknak volnál hát te egyike?

LUCIFER. Igen, erősek közt a leghatalmasb,

Ki ottan álltam az Úr trónja mellett,

S legszebb dicséből osztályom kijárt.

ÁDÁM. Mért nem maradtál hát a fényes égben,

E por-világba mért jövék közénk?

LUCIFER. Meguntam ott a második helyet,

Az egyhangú, szabályos életet,

Éretlen gyermek hangu égi kart,

Mely mindig dicsér, rossznak mit se tart.

Küzdést kívánok, disharmóniát,

Mely új erőt szül, új világot ad,

Hol a lélek magában nagy lehet,

Hová, ki bátor, az velem jöhet.

ÁDÁM. Megmondta Isten, hogy büntetni fog,

Ha más utat választunk, mint kitűzött.

ÉVA. Miért büntetne? — Hisz, ha az utat

Kitűzte, melyen hogy menjünk, kívánja,

Egyúttal olyanná is alkotott,
 Hogy vétkes hajlam másfelé ne vonjon!
 Vagy mért állított mély örvény fölé,
 Szédelgő fejjel, kárhozatra szánva?
 Ha meg a bűn szintén tervében áll,
 Mint a vihar verőfényes napok közt,
 Ki mondja azt vétkesbnek, mert zajong,
 Mint ezt, mivel éltetve melegít?

LUCIFER. Lám, megjelent az első bölcselő!

Nagy sor jövend utánad, szép hugom,
 Mely milljó úton ezt vitatja újra;
 A tébolydába téved sok közülök;
 Sok visszaretten, révbe egy sem ér.
 Hát hagyjatok fel az okoskodással,
 Minden dolognak oly sok színe van,
 Hogy a ki mindazt végig észleli,
 Kevesbet tud, mint első pillanatra,
 S határozatra jőni rá nem ér.

A tett halála az okoskodás.

ÉVA. Én hát szakítok egyet a gyümölcsből.

ÁDÁM. Megátkozá az Úr.

(Lucifer kacag.)

De csak szakíts.

Jöjjön reánk, minek ránk jőni kell,
 Legyünk tudók mint Isten.

(A tudás almáját előbb Éva, aztán Ádám megizleli.)

ÉVA.

S e felett

Örökké ifjak.

LUCIFER. Erre, erre csak.

A halhatatlanságnak fája ez.

Siessetek hát!

(*A másik fa felé vonja őket, egy Cherub² lángoló karddal útjokat állja.*)

CHERUB. Félre, bűnösök!

AZ ÚR SZAVA. Ádám, Ádám! elhagytál engemet,
Elhagylak én is; lásd, mit érsz magadban.

ÉVA. Végünk van!

LUCIFER. Csüggedtek?

ÁDÁM. Koránse hidd!

Csak ébredésem borzongása ez. —

El innen, hölgyem, bárhová, — el, el!

Idegen már s kietlen ez a hely.

ÉGI KAR. Ah, sírjátok testvéri könnyeket,
Győz a hazugság, — a föld elveszett!

HARMADIK SZÍN.

(Pompás vidék a paradicsomon kívül. Kis durva fakaliba. Ádám cövekeket ver le kerítésül. Éva lugost alkot. Lucifer.)

ÁDÁM. Ez az enyém. A nagy világ helyett
E tér lesz otthonom. Birok vele,
Megvédem azt a kárttevő vadaktól
És kényszerítem nékem termeni.

ÉVA. Én meg lugost csinállok, épen olyat
Mint az előbbi, s így közénk varázslom
A vesztett Édent.

LUCIFER. Vajh, mi nagy szavat
Mondottatok ki. A család s tulajdon
Lesz a világnak kettes mozgatója,
Melytől minden kék s kín születni fog.
És e két eszme nő majd szüntelen,
Amíg belőle hon lesz és ipar,

Szülője minden nagynak és nemesnek,
 És felfalója önnön gyermekének.
 ÁDÁM. Rejtélyeket beszélsz. Igérted a
 Tudást, az ösztön kéjéről lemondtam
 Érette, hogy, bár küzdve, nagy legyek.
 S mi az eredmény?

LUCIFER. Hát nem érzed-e?

ÁDÁM. Érzem, hogy Isten amint elhagyott,
Üres kézzel taszítván a magányba,
Elhagyta én is. Önmagam levék
Enistenemmé, és amit kívírok,
Méltán enyém. Erőm ez, s büszkeségem.

LUCIFER (*félve*). Hiú báb, mostan fittyet hánysz
 az égnek,

Meglátjuk szíved, villámok ha égnek.

ÉVA. Nekem meg büszkeségem az csupán,
Hogy a világnak anyja én leszek.

LUCIFER (*félve*). Dicső eszmény, mit a nő szíve
 Megörökíteni a bűnös nyomort. [*hord,*

ÁDÁM. Mit is köszönjek néki? puszta létem?

Hisz az a lét, ha érdemes leszen
 Terhére, csak fáradságom gyümölcse.
 A kéjet, amit egy ital víz ad,
 Szomjam hevével kell kiérdemelnem,
 A csók mézének ára ott vagy —
 Amely nyomán jár — a lehangolásban.
 De hogyha a hálának csatja mind
 Le is hullt rólam, bár szabad levék
 Alkotni sorsom és újból lerontni,
 Tapogatózva amit tervezék, —
 Ahhoz segélyed sem kellett talán,
 Megbirta volna azt saját erőm.
 S te nem mentél meg a sulyos bilincstől,

Mellyel testem por földéhez csatol.
 Érzem, bár nem tudom nevét, mi az,
 Talán egy hajszál — annál szegényebb, —
 Mi korlátozza büszke lelkemet.
 Nézd, ugranám, és testem visszahull,
 Szemem, fülem lemond szolgálatáról,
 Ha a távolnak kémlem titkait;
 S ha képzetem magasb körökbe von,
 Az éhség kényszerít, hunyáskodottan
 Leszállni ismét a tiprott anyaghoz.

LUCIFER. Ezen kötél erősb, mint én vagyok.

ÁDÁM. Ah, úgy te gyöngé szellem vagy igen,
 Ha e láthatlan pókháló, e semmi,
 Mit százezer lény észre sem vesz
 S hálója közt szabadság érzetével
 Fickándozik, mit csak néhány ki-vált
 Magasb szellem sejt, még dacol veled.

LUCIFER. S csak is ez az, mi vélem bír dacolni.

Mert szellem, mint én. Vagy tán azt hiszed,
 Hogy, mert elrejtve munkál s zajtalan,
 Nem is erős? — Ne hidd, homályban ül,
 Mi egy világot rendít és terem,
 Mert látásától megszédülne a fej.
 Csak ember műve csillog és zörög,
 Melynek határa egy arasnyi lét.

ÁDÁM. Hagyd megtekintnem hát e működést,

— Egy percre csak, keblem, tudod, erős —

Mely rám befolyhat, aki enmagamban

Ölyön különvált és egész vagyok.

LUCIFER. «Vagyok» — bolond szó! Voltál és
leszsz.

Örök levés s enyészet minden élet.

De nézz körül és láss szellem-szemekkel. —

ÁDÁM.

(*Amit a következőkben mond, mind láthatóvá is lesz.*)

Mi áradat buzog fel így körüllem,
Magasba törve szakadatlanúl,
Hol kétfelé vál s a földsarkokig
Vihar gyanánt rohan.

LUCIFER. Az a melegség,

Mely életet visz a jegek honába.

ÁDÁM. Hát e két lángfolyam, mely zúgva fut

Mellettem el, hogy, félek, elsodor

És mégis érzem éltető hatását :

Mi az, mi az? elkábulok belé.

LUCIFER. Ez a delej.

ÁDÁM. Alattam ing a föld.

Amit szilárdnak és alaktalannak

Tartottam eddig, forrongó anyag lőn,

Ellenállhatlan, mely alak után tör,

Életre küzd. Amarra mint jegec,

Emerre mint rügy. Oh, e zűr között

Hová lesz énem zárt egyénisége,

Mivé leszesz, testem, melyben szilárd

Eszköz gyanánt oly dőren megbízám

Nagy terveimben és nagy vágyaimban?

Te elkényeztetett gyermek, ki bajt

S gyönyört szeresz számomra egyiránt,

Nehány marok porrá sülyedsz-e csak

Míg többi lényed víz és tünde lég,

Mely még imént piroslott és örült

S legott voltammal a felhőbe gőzölt?

Minden szavam, agyamban minden eszme

Lényemnek egy-egy részét költi el ;

Elégek! — és a vészhozó tüzet

Talán rejtélyes szellem szítogatja,
 Hogy melegedjék hamvadásomon.
 El e látással, mert megőrülök.
 Ily harcban állni száz elem között
 Az elhagyottság kínos érzetével,
 Mi szörnyü, szörnyü! — Oh, miért lökém el
 Magamtól azt a gondviseletet,
 Mit ösztönöm sejtett, de nem becsült,
 S tudásom óhajt, óh! de hasztalan!

ÉVA. Úgy-é, úgy-é, hasonlót érzek én is.

Ha majd te harcolsz a fenevadakkal,
 Vagy én lankadva kertünk ápolom,
 Körültekintek a széles világon,
 És égen, földön nem lesz egy rokon,
 Nem egy barát, ki biztasson vagy óvjon.
 Nem így volt ám ez egykor, szebb időben.

LUCIFER (*gúnyosan*). Hiszen, ha oly kicsinyes
 lelketek,

Hogy fáztok ápoló gond s kéz ne'kül,
 S alárendeltség oly szükségetek :
 Idézek én fel istent számotokra,
 Ki nyájasabb lesz, mint a zord öreg :
 E földnek szellemét, ismérem őt
 Az égi karból : szép, szerény fiú.
 Jelenjél meg szellem,
 Látod, nem birsz velem,
 Az ősi tagadás
 Hív, hisz nem merne más.

(*A földből lángok csapnak fel, tömör felhő képződik
 szivárvánnyal, iszonyúan mennydörögve.*)

LUCIFER (*hátra lépve*). Ki vagy te, rém? nem té-
 A föld nemtője gyöngye és szelid. [ged hívtalak,

A FÖLD SZELLEMÉNEK * SZAVA.

Mit gyöngéül látál az égi karban,

Az önkörében végtelen, erős. —

Im itt vagyok, mert a szellem szavának

Engednem kelle, ámde megjegyezd,

Hogy fölzaklatni s kormányozni más.

Ha fölveszem saját képem, leroskadsz,

S'eme két féreg itt megsemmisül.

LUCIFER. Mondd hát, hogyan fér büszke köze-

Az ember, hogyha Istenül fogad?

[ledbe

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA.

Elrésztelve vízben, fellegekben,

Ligetben, mindenütt, hová benéz

Erős vágyakkal és emelt kebellet. *(Eltűnik.)*

(A ligetet, forrást, tünde játszi Nymphák ² népesítik.)

ÉVA. Ah, nézd e kedves testvér-arcokat,

Nézd, nézd, mi bájosan köszöntenek!

Nincs többé elhagyottság, rengeteg,

A boldogság szállott közénk velek.

Ők adnak búnak biztató szavat,

A kétkezésben jó tanácsokat.

LUCIFER. Nem is kérhettek jobb helyütt taná-

Kik, amint kértek, már határozatok — [csot —

Mint ép e kedves, tünde alakoktól,

Kik úgy felelnek, mint kérdéseitek szól:

A tiszta szívre mosolyogva néznek,

Ijesztő rémül a kétségbeesőnek;

Ők kísérendnek végig száz alakban,

Százféleképen átalváltozottan,

A fürkésző bölcsésznek üde árnya

S örök ifjú sziveknek ideálja.

ÁDÁM. Mit ér, mit ér e játék csillogása,

Elöttem mely foly? nem hatok belé —
 S nekem csak egy rejtéllyel több jutott.
 Ne hitegess, Lucifer, ne tovább,
 Hagyj tudnom mindent, úgy, mint megfogadtad.
 LUCIFER (*félve*). Keserves lesz még egykor e
 tudásod,

S tudatlanságért fogsz epedni vissza. (*Fent.*)
 De türelem. Tudod, hogy a gyönyör
 Percét is harccal kell kiérdemelned;
 Sok iskolát kell még addig kijárnod,
 Sokat csalódnod, míg mindent megérsz.
 ÁDÁM. Könnyű neked beszélni türelemről!
 Előtted egy öröklét van kitárva,
 De én az élet fájából nem ettem,
 Arasznyi lét, mi sietésre int.

LUCIFER. Minden, mi él, az egyenlő soká él,
A százados fa, s egynapos rovar.
Eszmél, örül, szeret és elbukik,
Midőn napszámát s vágyait betölté.
Nem az idő halad: mi változunk.
Egy század, egy nap szinte egyre megy.
 Ne félj, betöltöd célodat te is,
 Csak azt ne hidd, hogy e sár-testbe van
 Szorítva az ember egyénisége.
 Látád a hangyát és a méherajt;
 Ezer munkás jár dőrén össze-vissza,
 Vakon cselekszik, téved, elbukik,
 De az egész, mint állandó egyén,
 Együttleges szellemben él, cselekszik,
 Kitűzött tervét bizton létesíti,
 Míg eljön a vég, s az egész eláll. —
 Portested is széthulland így, igaz,
 De száz alakban újlag felélsz:

És nem kell újra semmit kezdened :
Ha vétkezél, fiadban bűnhődöl,
Köszvényedet ő benne folytatod ;
Amit tapasztalsz, érzed és tanulsz,
Évmilliókra lesz tulajdonod.

ÁDÁM. Ez visszapillantása az öregnek.

De ifju keblem forró vágya más :

Jövömbé vetni egy tekintetet.

Hadd lássam, mért küzdök, mit szenvedek.

ÉVA. Hadd lássam én is, e sok újulásban

Nem lankad-e el, nem veszít-e bájam.

LUCIFER. Legyen. Bűbáját szállítok reátok,

És a jövőnek végeig beláttok

Termékeny álm képei alatt ;

De hogyha látjátok, mi dőre a cél,

Mi súlyos a harc, melybe útatok tér :

Hogy csüggedés ne érjen e miatt,

És a csatától meg ne fussatok :

Egére egy kicsiny sugárt adok,

Mely biztatand, hogy csalfa tünemény

Egész látás, — s e sugár a remény.

*(Ezalatt Ádámot és Évát a kalibába vezeti, kik ott
elszunnyadnak.)*

NEGYESIK SZÍN.

(Egyiptomban. Elöl nyílt csarnok. Ádám, mint Fáraó,
fiatalon, trónon ülve. Lucifer, mint minisztere ; tisztelet-
teljes távolban fényes kíséret. A háttérben rabszolgák
egy gúla építésén dolgoznak, korbáccsal rendet tartó
felügyelők alatt. Tiszta nap.)

LUCIFER. Felséges úr! aggódva kérde néped,

Mely élvezni boldog lenne érted,

Vajon mi az, mi a nagy fáraót
Nem hagyja trónja vánkosán pihenni?
Mért áldozod fel a nap kéjeit,
Az éjnek édes álomképeit,
És nem bizod gondját nagy terveidnek
A rabszolgára, akit az megillet,
Midőn már úgyis a széles világon
Minden dicsőség, uralom tiéd
S a kék, mit ember elviselni bír?
Száz tartomány bő kincse mond urának,
Neked nyit kelyhet illatos virága
S édes gyümölcsöt csak neked nővel.
Ezer hölgy keble sóhajtoz feléd :
A szöke szépség, lankadó szemével,
Finom, gyöngéd, mint játszi tünemény,
A barna lányka, lihegő ajakkal,
Égő szemében örült szenvedéllyel —
Mind a tiéd. Sorsuk egy szeszélyed,
Mind érzi, hogy betölté hivatását,
Ha néhány perced fűszerezni tudta.
ÁDÁM. Mind ennek nincsen szűmre ingere.
Mint kénytelen adó jó, nem csatázok
Érette, nem köszönhetem magamnak.
De itt e művel, melyet alkotok,
Azt tartom, hogy meggletem az utat,
Mely a valódi nagysághoz vezet.
Művészetét a természet csodálja
S évezredekre hirdeti nevem.
Nincs földindulás, nincs vész, mely ledöntse :
Erősebb lett az ember, mint az Isten.
LUCIFER. S oh fáraó, mégis boldog vagy-e
E képzeletben? tedd kezed szivedre.
ÁDÁM. Nem én. Ürt érzek, mondhatatlan ürt.

De mindegy, hisz nem boldogságot esdtem :

Dicsőséget csak, s az megnyílt előttem.

Csak a tömeg ne sejtse kínomat —

Ha sajnálhatna, nem imádna többé.

LUCIFER. Hát hogyha egykor átlátod magad,

Hogy a dicsőség percnyi dőre játék?

ÁDÁM. Az nem lehet!

LUCIFER. S ha mégis?

ÁDÁM. Halni térnék,

Megátkozván utánam a világot.

LUCIFER. Nem fogsz meghalni, bár átlátod egy-

Sőt újra kezdesz, régi sikeredd. [szer,

(*A dolgozó rabszolgák közül egyet a felügyelők annyira vernek, hogy ez jajveszékelve és üldözötten egész a nyílt csarnokba fut s a trón előtt összerogy.*)

A RABSZOLGA. Uram, segíts!

(*A munkások közül Éva, mint a rabszolga neje, kibontakozik, s fájdalmas sikoltással férjére borul.*)

ÉVA. Hiába kéred azt.

Ki kínjainknak nem volt részese,

Nem ért, nem ért! — Halk a jajnak szava

S a trón magas. Mért nem hívsz engemet,

Ki eltakarlak s testemmel fogok fel

Minden csapást?!

ÁDÁM. (*A betóduló felügyelőkhöz, kik a rabszolgát és nejét ki akarják hurcolni.*)

Hagyjátok ott. El innét!

(*A felügyelők el.*)

Mi ismeretlen érzés száll szívembe?

Ki e nő és mi büve-bája van,

Mellyel, mint láncsal, a nagy fáraót
Lerántja porban fetrengő magához? — (*Felkél.*)

LUCIFER. Ez ismét a szálaknak egyike,
Melyekkel gúnyul vett körül urad,
Eszedbe hozni hernyó voltodat,
Ha önhitedben lepkeként csapongsz.
E-vékony szál, láttad már, mily erős:
Kisiklik ujjainkból, és azért
Nem téphetem szét.

ÁDÁM (*lejöve a trón lépcsőin*).

Azt ne is műveld.

Amilyen sértő, ép oly kellemes.

LUCIFER. De illetlen, hogy egy bölcs és király
Alatta nyögjön.

ÁDÁM.

Mit tegyek tehát?

LUCIFER. Nincsen más hátra, mint hogy a tudás
Tagadja létét e rejtett fonálnak:
S kacagja durván az erő s anyag.

ÁDÁM. Én nem birom kacagni, sem tagadni.

ÉVA. Ah, kedvesem, véred csorogva foly,

Megállítom; fáj, úgy-e bár, nagyon?

A RABSZOLGA. Az élet fáj csak, már nem fáj soká.

ÉVA. Nem úgy, nem úgy, mért éltél volna eddig

Ha most halnál meg, a mint föllelél?

A RABSZOLGA. Mért él a pór? — A gúlához követ

Hord az erősnek, s állítván utódot

Jármába, meghal. — Milljók egy miatt.

ÁDÁM. Ah, Lucifer, mi rettentő beszéd ez!

LUCIFER. A haldokló hagymázos örülése.

ÁDÁM. Mit is beszélt?

LUCIFER.

Nagy fáraó, mi bánt?

No, mondhatom, hogy nagyszerű dolog:

Egy rabszolgával a földön kevesb van.

ÉVA. Neked silány szám, nékem egy világ,

Oh jaj, ki fog majd engemet szeretni?

A RABSZOLGA. Én többé nem. — Felejts el, nő,
örökre. (Meghal.)

ÁDÁM. Majd foglak én. El innen a halottal.

(A hullát felveszik.)

Fel, hölgyem, e trón pamlagán helyed :

A bájnak épen úgy fejedelme vagy

Mint az erőnek én, — meg kelle lelnünk

Egymást akárhol.

ÉVA. Oh, nagy fáraó,

Tudom, parancsod a pór végzete,

Nem is szabódom, csak kevés időt

Engedj magamnak, azután parancsolj.

ÁDÁM. Ne többször e szót. Oh, hát birodalmam

Sohsem megy-é túl a parancs szaván?

ÉVA. Elég, ha egyelőre a parancs

Nem illet fájva, — oh ne irigyeld

Ez első percben könnyem a halottól. —

Mi szép halott, ah Istenem, mi szép! (Ráborul.)

ÁDÁM. Szép és halott ; mi ellentétel ez :

Törekvésinkre gúny e nyugalom,

Vagy hívságunkra szálnalmas mosoly.

LUCIFER. Szökött rabszolga, ki veled dacol,

Mondván : erősebb lettem láncaidnál.

ÁDÁM. A holtnak béke, az élőknek üdv.

Amaz könyved nem érzi, mosolyod

Nélkülözöm kín.

(A halottat kiviszik. Ádám Évát a trónra vezeti.)

Oldalamra, nő!

(Jajveszékelés a munkások közt. Éva összerezzen.)

Mi lelt, szerelmem?

ÉVA. Oh, nem hallod-e

A nép jaját?

ÁDÁM. Először vettem észre.

Nem szép zene, igaz : de ne ügyelj rá.

Csókolj meg és feledd el a világot.

(Luciferhez.)

Te meg némiítsd el azt a jajgatást.

LUCIFER. Azt nem birom, ez már a nép joga,
Együtt öröklé az igával azt.

(Ismét jajszó. Éva felsikolt, Ádám fölemelkedik.)

ÁDÁM. Hölgyem, te szenvedsz, s nem tudom,
Segítsek rajta. Szíveden keresztül [miként

A jajszó, mint villám, fejembe csap
S úgy érzem, a világ kiált segélyt.

ÉVA. Oh fáraó, zúzz el, de megbocsáss,
Ha a nép jajja nem hágy megnyugodni!

Ládd, jól tudom, hogy szolgálód vagyok,

Hogy éltem célja tégedet mulatni,

Felejték mindent, kívülem mi van :

Nyomort, nagyságot, ábrándot, halottat,

Hogy mosolyom tidv, ajkam láng legyen ;

De hogyha a nép, e milljókarú lény,

Korbácsolt háttal jajgat odakint :

Mint fájó testnek kisdéd porcikája,

Én, én, a népnek elszakadt leánya,

Szívemben érzem szintén mind e kint.

ÁDÁM. És én veled. — A milljók egy miatt —
Mondá a holt is.

ÉVA. Oh, nagy fáraó!

Komor levél, és én vagyok oka ;

Üzz el magadtól, vagy taníts, miként kell
Siketté lennem.

ADÁM. Jobb mester valál te,
Mert megtanítál a jajt hallanom.
Ne halljam többé. — Ím, legyen szabad
A szolga nép. Mit is ér a dicsőség,
Mit egy személyben ér utól az ember
Milliók vesztével és milliók jajával,
Kikben szintén az az ember lehel?
Milliószor érzem a kint, egyszer a kéjt.

LUCIFER. Ah, fáraó, rajongsz : hisz a tömeg
A végzet arra ítelt állata,
Mely minden rendnek malmán húzni fog,
Mert arra van teremtvé. Már ma mentsd fel :
Amit te eldobsz, ő meg nem nyeri,
És új urat keres holnap magának.
Vagy azt hiszed, hogy ülhethél nyakán,
Ha a gazdának szükségét nem érzi?
Ha kebelében öntudat lakik?

ADÁM. Miért jajgat hát, mintha fájna néki
A szolgaság?

LUCIFER. Fáj, bár nem tudja, mi.
Mert minden ember uralomra vágy.
Ez érzet az, s nem a testvériség,
Mi a szabadság zászlajához űzi
A nagy tömeget, — ámbár öntudattá
Nem ébred benne, és csak sejtelemként
Zaklatja minden olyasért, mi új
S mi tagadása a már meglevőnek ;
Abban remélvén testesülve látni
A boldogságról képzett álmait.
Pedig mély tenger a nép : bármi napfény
Sem hatja át tömét ;² sötét leend az,

Csak a hullám ragyog, mit színe fölvet,
 És mely hullám esetleg ép te vagy.

ÁDÁM. S mért épen én?

LUCIFER.

Vagy más veled rokon.

Kiben tudattá vált a népi ösztön,
 S ki a szabadság bámult bajnokául
 Fényes helyedre tolakodni mer.

Míg a tömeg, nem nyerve semmit is,
 Nevet cserél, a gazda megmarad.

ÁDÁM. Mi végtelen körút okoskodásod,
 Melyből menekvés nincsen is talán.

LUCIFER. Vagyon menekvés. Adj ezen néhány

Kivált egyénnek láncot és gyűrűt,
 Adj más játékszert, s mondd: im a tömeg
 Fölébe tollak, ez teszen nemesbbé —

És elhiszik, és a népet lenézőn,
 Elszívelik, hogy őket is lenézd.

ÁDÁM. Ne kísérts ily csábító álokokkal.

El a szolgálkakkal! légyen mind szabad.

Hirdesd ki nekik, ámde jól siess,

Hogy, míg megbánom, késő is legyen már.

LUCIFER (*félre*). Előre csak önhitten útadon.

Hidd, hogy te mégy, ha a sors árja von. (*Kimegy.*)

ÁDÁM. E mű meg álljon bevégetlenül,

Intő rom annak, aki nagyra tör,

Brónk s gyöngénknek nagy kérdőjele.

(*Kint nagy örömjaj, a munkások eloszolnak. Lucifer
 visszatér.*)

Örülj pór, a nagyság hogy meghajolt

Előtted. Csak ne hidd, hogy kényszerítve.

ÉVA. Vigasztalódjál, oh én kedvesem,

Úgy is mit ér az a rideg dicsőség,

Hideg kigyóként mely közénkbe csúsz?

ÁDÁM. De nagy, de nagy.

ÉVA. El véle; látod, a jaj

Elnémult, üdvünket meg nem szakasztja,

Mi vágyad más, ha keblemen pihensz?

ÁDÁM. Oh nő, mi szűk, mi gyarló látköröd.

S a büszke férfit ép ez vonzza hozzád —

Csak gyöngeség, mit az erő szerethet.

Mint a védő szülő gyámoltalan

Voltát karolja leghőbben fiának

ÉVA. Ah fáraó, tán már untatlak is

E hasztalan, e balga fecsegéssel?

Hiába, ha okosabb nem vagyok.

ÁDÁM. Ne is kívánd, hogy légy, én kedvesem.

Eszem elég van nékem önmagamnak,

Erő- s nagyságért nem kebledre hajlok,

Sem a tudásért; mind ezt könyveimben

Sokkal jobban föllehetem. Te csak

Beszélj, beszélj, hogy halljam hangodat,

Rézkése szűmön végig árjadozzon.

Akármit mondasz, mindegy; oh, ki kérdi:

Mit énekel a kis madár, azért

Édes sejtéssel halljuk hangjait.

Te csak virág légy, drága csecsebecs,

Haszontalan, de szép, s ez érdeme.

(Luciferhez.)

És mégis egy vágy ver föl mámoromból.

Talán bolond vágy — — oh de teljesítsd —

Hagyj vetnem egy merész pillantatot

Előre, egy pár ezredév utánra,

Mi lesz hiremből?

LUCIFER.

Amíg csókolódtok,

Nem érzed-é a lanyha szelletet,
Mely arcodat legyinti s elröpül?
 Vékonyka porréteg marad, hol elszáll.
 Egy évben e por csak néhány vonalnyi,
 Egy századévben már néhány könyök,
 Pár ezredév gúláidat elássa,
 Homoktorlaszba temeti neved,
 Kéj-kerteidben a sakál üvölt,
 A pusztán koldus, szolganép tanyáz.

(Amit Lucifer mond, mind láthatóvá is lesz.)

S mindezt nem a mennyrázó fergeteg,
 Nem bömbölő földindulás cselekszi,
 Csak gyöngé szellő, mely körülényelg.

ÁDÁM. Rettentő kép!

LUCIFER *(gúnnyal)*. Ne félj, csak szellemed vesz
 De tested megmarad, mint múmia,
 Kíváncsisága iskolás fiúknak,
 Torz arculattal, melyről elmosódott
 Az írás, szolga volt-e, vagy parancsolt.

(Egy múmia felé rug, mely ezalatt a trón előtt tűnt fel, s lassan legördül annak lépcsőin.)

ÁDÁM *(felugorva)*. Pokolbeli káprázat, el veled!

Hiú törekvés, dőre nagyravágy —
 Fülembe cseng még : milljók egy miatt!
 E millióknak kell érvényt szereznem,
 Szabad államban — másutt nem lehet.
 Enyésszen az egyén, ha él a köz,
 Mely egyesekből nagy egészt csinál.

ÉVA. S elhagysz-e engem is, szerelmedet?

ÁDÁM. El téged, a trónt, mindent elhagyok.
 Vezess, vezess, új célra, Lucifer,

Úgy is sok szép időt vesztettem el.
Ez ál-uton.

(*Indul kardot vonva.*)

ÉVA. Királyom! tört reménnyel
Ha megjössz, szíved e szűn menhelyet lel.
ÁDÁM. Igen, igen; sejtem, hogy téged is
Tisztult alakban fel foglak találni,
S akkor nem fogsz ölelni már parancsból,
De, mint egyenlő, — kéjnek érzetével. (*El.*)
LUCIFER. Ne oly vágdatva, még jókor beéred,
Talán előbb, a célt, hogysem reméled,
És sírni fogsz majd, látva, hogy mi dőre,
Míg én kacaglak. — Menjünk hát, előre!

ÖTÖDIK SZÍN.

(Athénében. A köztér, közepén szónokszékkal. Az előtérben oldalvást nyílt templomcsarnok istenszobrokkal, virágfüzérekkel, oltárral. Éva, mint Lucia, Miltiades¹ hadvezér neje, fiával Kimonnal, több szolgától kísérvé, kik áldozati tárgyakat visznek, jó a templom csarnoka felé. A téren rongyos nép ácsorog. Ragyogó regg.)

ÉVA. Csak erre, erre kedves kis fiam.
Nézd, erre ment el gyors hajón atyád,
Csatázni messze hon határain.
Egy durva nép él ott, mely vakmerőn
Fenyegeté szabadságát honunknak.
Imádkozzunk, imádkozzunk fiam,
Hogy az ég védje e hon igazát,
S vezesse közzénk hős atyádat épen.
KIMON. Ugyan mért ment atyám oly messze földre
Hogy védje ezt a rongyos, gyáva népet,

Ha szép nejét meg bú emésztí honn?

ÉVA. Oh jaj, ne ítélj jó apád felett,

Istennek átka ül oly gyermekén!

Csak a szerelmes nőnek van joga

Keserni férje nagy lépésein,

Miket ha nem tesz, megszegyenlené.

Atyád úgy tett, mint kell a férfinak.

KIMON. Félsz hát, atyám hogy gyenge, megverik?

ÉVA. Nem, nem, fiam, atyád hős, győzni fog,

Csak egy van, amitől őt féltethem:

Hogy önmagát nem győzi meg.

KIMON.

Hogyan?

ÉVA. Van a léleknek egy erős szava,

A nagyravágy. A rabszolgában alszik,

Vagy szűk körében bűnné aljasul.

De vérével táplálván a szabadság,

Naggyá növeszti, mint polgárerényt.

Ez költ életre minden szép s nagyot,

De hogyha túlerős, anyjára tör,

S küzd véle, míg elvérzik egyikök.

Ha e szó benne túlerőre jutna,

Ha megcsalhatná ezt a szent hazát,

Megátkoznám. Imádkozzunk, fiam!

(A templom csarnokába mennek, ez alatt a térre
mindig többen gyülekeznek.)

ELSŐ A NÉPBŐL. Nem hall az ember semmi izgató
Hírt, mint ha sergünk ellent sem találna.

MÁSODIK A NÉPBŐL. És itthon is oly álmos
minden ember,

Tán senki sem kohol már terveket,

Mint hajdanán, miknek kivitelére

A felséges nép torka kellene.

Ma reggel óta járom e helyet,
 S szavazatomra nem akad vevő. [már?
 ELSŐ A NÉPBŐL. Unalmas élet, mit van tenni
 HARMADIK A NÉPBŐL. Nem ártana egy gyöngé-
 kis zavar.

*(Éva ezalatt az oltár tüzét meggyújtotta, kezeit meg-
 mosá s a hozandó áldozatra készült. Szolgáloi himnusz-
 kezdenek, mely szakaszonként a következő jelenetbe
 vegyül. A tér megtelt polgárokkal, néppel; két demagóg²
 a szószékért küzd.)*

ELSŐ DEMAGÓG. Odább! ez a hely itten az
 enyém!

Veszélyben a hon, hogyha nem beszélek.

(A nép helyeslést üvölt.)

MÁSODIK DEMAGÓG.

Akkor vesz el, ha szólsz. Bérenc, le innét!

(A nép kacag és tapsol.)

ELSŐ DEMAGÓG.

Te nem vagy bérenc, mert ki sem veszen meg.

Polgárok! fájva emelek szavat,

Mert a nemes szívnek fáj, a nagyot

Porig alázni; s egy nagy férfiút

Kell vonnom bíróséketek elé

A dísz-szekérről.

MÁSODIK DEMAGÓG. Jól kezded, gonosz!

No csak virágozd fel az állatot,

Mit áldozatra szántál.

ELSŐ DEMAGÓG. Félre innen!

A NÉPBŐL. Mit is hallgatjuk azt a gúnyolót?

(Rángatják a második demagógot.)

ELSŐ DEMAGÓG. De bármint fáj szivem, mégis
Mert téged, oh dicső fejedelmi nép, [beszélek,
Még hadvezérednél is többre nézlek.

MÁSODIK DEMAGÓG. Ez árus lelkű, éhenholt
Mely eb gyanánt a hulladékra les [csoportot,
Gazdái asztaláról? — Oh te gyáva,
Izlésedet nem irigyelhetem.

A NÉPBŐL. Le véle, ő is áruló, le véle!

(Még inkább bántalmazák. Éva két galambot s tömjént áldoz az oltáron.)

ÉVA. Szent Aphrodite!³ oh fogadd, fogadd el
Ez áldozat füstét, hallgassd imámat:
Nem zöld babért kérek férjem fejére,
Családi enyhet csak bajnok szivére.

(Az áldozat füstében Eros⁴ mosolyogva megjelenik, a charisok⁵ körülállják s rózsákat hintenek rá. Áhítatba merült csoportozat.)

A SZOLGÁLÓK. Hallgassd meg őt!

EROS. Oh nő, a tiszta szív

Áldása rajtad!

A CHARISOK. És a charisok

Oltalma véled!

A SZOLGÁLÓK. Hála, Aphrodite!

ELSŐ DEMAGÓG. Halld hát a vádat, nép! nagy
Eladta a hont. [Miltiades

MÁSODIK DEMAGÓG. Oh, hazudsz, hazudsz!

Hallgassatok, vagy késő bánalomnak

Ér szégyene.

ELSŐ A NÉPBŐL. Le onnan, szemtelen!

(Egészen a tömegbe sodorják.)

ELSŐ DEMAGÓG. Ifjúságod virága van kezében,
 Lemnost be birta venni egy csapással,
 S most veszteg áll Pharosnál. Megfizzették.
 HARMADIK A NÉPBŐL. Halál fejére!
 ELSŐ POLGÁR. Nos kiáltsatok,
 Vagy bérletemből hurcolkodjatok ki!

(Az áldozatnak vége, az istenségek eltűntek.)

ÉVA (fölemelkedve). Minő zaj az kint? nézzük meg.
 KIMON. Egy árulót ítélnek el, anyám. [fiam.
 ÉVA (a csarnok lépcsőzetére lépve).

Szívem mindig szorul, ha éhező nép
 Itéletét látom nagyok felett.
 Ha sárba hull a fényes, kárörömmel
 Szemléli a pór, gúnnyal illeti,
 Mint hogyha ön-mocskát is igazolná.

MÁSODIK A NÉPBŐL. Uram! rekedt vagyok s
 Szeretnék. [kiáltani

MÁSODIK POLGÁR. Itt van, kend meg torkodat.

MÁSODIK A NÉPBŐL. Aztán mit mondjak?

MÁSODIK POLGÁR. Mondj halált fejére!

A NÉPBŐL. Halál! halál! —

ÉVA. Kiről is van tehát szó?

MÁSODIK DEMAGÓG (hozzája lépve).

Ki másról, mint ki egy fejjel nagyobb

Mint polgártársi, s azt nem türhetik.

ÉVA. Miltiadesről? — Oh, nagy istenek!

S te is vén Crispos, kit rabszolgaságból

Mentett ki férjem, most halált kiáltasz?

CRISPOS. Engedj meg, asszonyom, kettőnk közül

Csak egyik élhet. Három gyermekemmel

Tart, aki így szavaztat.

ÉVA.

Jaj neked,

Ha sorsod, Crispos, így lealjasít!
 Bár megbocsájtok, hogyha éhezel.
 De hát te, Thersites? s ti mind, ti mind,
 Kik a jólétben nyugton szunnyadoztok,
 Mert a kapuktól ellenségeteket
 Férjem veré el — Oh hálátlanok!

THERSITES. Ah, asszonyom keservesen esik bár,
 De mit tegyünk? ez a néphangulat:
 Ki kockáztatja minden birtokát,
 Dacolva a felgerjedett habokkal?

ELSŐ DEMAGÓG. Kimondom hát a nép ítéletét.
(Lucifer: mint harcos, rémült arccal, szaladva jő.)

LUCIFER. Vészt hirdetek! Az ellen a kapuknál!
 ELSŐ DEMAGÓG. Az nem lehet, győzelmes had-
 Nincs-é előttök? [vezérünk]

LUCIFER. Épen ő az ellen.
 Megtudta, mit forraltok ellene,
 Felkelt szívében a méltó harag,
 S míg szóltok, tűzzel-vassal itt terem.

MÁSODIK DEMAGÓG. Ti hoztátok mind ezt ránk,
 árulók!

A NÉPBŐL. Üssük le őket. — Éljen a vezér!
 Jaj nekünk, fusson, aki merre tud!
 Mindennek vége!

ELSŐ DEMAGÓG. Nincs. Hódolni néki
 Elébe a kapukhoz! —

ÉVA. Istenek!

Az ítélet fáj, mely által nekem
 Elvesztél, férjem, oh de keserűbb,
 Hogy igazoltad azt, — bár visszanyerlek.

ELSŐ A NÉPBŐL. Fogjátok el nejét; ha városunk-
 Bántása lesz, haljon meg gyermekeستül. [nak]

ÉVA. Meghalnék érted, férjem, szívesen.

Csak a hon átká gyermekem ne érné. —

KIMON. Engem ne félt, anyám; jőj, jőj velem.

Megóv e szentély minden bántalomtól.

(Felmennek az üldöző csoport elől a csarnokba, két nymppha rózsaláncot bocsát le mögöttük a nép előtt, mely azonnal visszalép. Kívülről harsonák hangzanak, a nép jajveszékelve szétszalad. A nymphák eltűnnek.)

LUCIFER *(kacagva kezét dörzsöli).*

Szép tréfa volt. Mi jó az értelemnek

Kacagni ott, hol szívek megrepednek.

(A templom felé fordulva.)

Csak e mindig megifjuló, örökké

Szépnek látása ne zavarna folyvást.

Úgy fázom idegenszerű körében,

Mely a meztlent is szemérmessé,

A bűnt nemessé és a végzetet

Magasztossá teszi rózsáival

S az egyszerűség csókos ajkival. —

Mért késik oly soká az én világom,

A torzalak, a kétes rémület,

Hogy elriassza e káprázatot,

Mely küzdelmemben a már-már bukó

Embert mindannyiszor fölkelti újra?

De majd meglátjuk, hogyha a halál

Borzalma eljő hozzánk nem sokára,

Unalmas árnyjátékoknak vajon

Nem lesz-e akkor itt végső határa?

*(Ádám, mint Miltiades, fegyveres csapat élén vezet-
tetik megsebesülten. Előtte könyörögve a nép és a
demagógok.)*

A NÉPBŐL. Éljen vezérünk! Könyörülj, nagy ember.

ÁDÁM. Mi vétkeitek hát, amiért könyörgtök?

S a gyöngétől mit kérhet az erős? —

De nők nem jó elem, se gyermekem;

Tán csak nem érte őket bánatalom! — —

ÉVA. Ah Miltiades, mért is jösz, ha nőd

Sem bír örülni jöttödön? — Fiam,

Anyád leroskad, tartsd fel, tartsd fel... Ah,

Még jó nevet se' hagy reád atyád! —

ÁDÁM. Mi ez? nem értem. A nép esdekel,

Nők átkoz és e mell vérzik hazámért. —

ÉVA. De jobban vérzik a hon és szívem.

Vagy mért jövel, mondd, hadseregnek élén?

ÁDÁM. Nem illet-é rangomban ily kíséret?

Eljöttem, mert e súlyos seb nem enged

Továbbra is tisztennem megfélelni.

Eljöttem, hogy küldöimnek kezébe,

A felséges népnek kezébe téve

Hatalmam, beszámoljak neki.

Im elbocsátlak, bajnok-társaim,

Kiérdemlétek a háztűz nyugalma.

S most én is e kardot, Athéne Pallas,⁶

Szentelve tűzöm oltárod fölé.

(*Felvezetteti magát a csarnok lépcsőin. Fegyveresei eloszolnak.*)

ÉVA (*férje nyakába borulva*).

Ah, Miltiades, hol van boldogabb nő,

Mint a te nőd, nemes, nagy férfiú!

Nézd, nézd, fiad milyen hasonlatos

Hozzád, mi nagy, mi szép!

ÁDÁM.

Ti kedvesek!

KIMON. Jól tudtam én, hogy amit tesz atyám,
Az jól van téve. —

ÉVA. Oh, ne szégyenits meg,

Ezt a hitvesnek kelle tudni jobban.

ÁDÁM. Fiam! atyád kardját mutasd be te.

KIMON *(a kardot felakasztva)*.

Óvd, istenasszony, ezt a drága kardot,

Mig egykor érte hozzád eljövök.

ÉVA. E kettős áldozathoz az anya

Hadd szórja a tömjént. Pallas, tekints le.

(Tömjént áldoz.)

ELSŐ DEMAGÓG *(a szószéken)*.

Nem volt-e igazam, hogy áruló?

Hogy Dárius? megvette? tettetés csak

A seb, nem kíván ellene csatázni.

A NÉPBŐL. Halál reá!

ÁDÁM. Mi zaj az odakint?

ÉVA. Ah, Miltiades, rettentő beszéd az:

Árulónak mond újra a tömeg.

ÁDÁM. Nevetséges vád; engem, árulónak,

Ki Marathonnál győztem?

ÉVA. Oh, hogy úgy van!

Gonosz világ az, melyet itt lelél.

ELSŐ DEMAGÓG. Mit késtek őt elfogni?

(Nép tolong a templom csarnoka elé, köztük Lucifer.)

ÉVA. Miltiades! —

'E szentélyben biztos vagy, meg ne mozdulj. —

Miért is oszlatád szét a hadat?

E bűnbarlangot mért nem gyújtatád fel?

Csak láncot érdemel e csöcselék,

Mely érzi, hogy te születél urául,

Ki nemesebb vagy, mint ők összevéve,
S megöl, megöl, hogy lábadhoz ne essék. —
ELSŐ DEMAGÓG. Halljátok-e, egy áruló neje
Miként beszél? —

ÉVA. Az a nőnek joga,
Hogy férjét védje, még ha bűnös is,
Hát még ha olyan tiszta, mint uram,
És ellensége olyan korcs, miként ti. —

ELSŐ DEMAGÓG. Mért hagyja a felséges nép ma-
Így becsmérelni? [gát

ELSŐ A NÉPBŐL. Hát ha igazat mond?

ELSŐ POLGÁR. Ki velök tart, gyanús. Kiáltsatok,
Rongy lelkek, vagy döglöjtek meg éhen.

A NÉPBŐL. Halál reá! —

ÁDÁM. Takard el e fűt,
Ne lássa vérem, — el, nő, e kebelről!

A villám, mely a szirtre csap, ne érjen.

Csak én haljak meg, — vagy miért is éljek,

Midőn látom, mi dőre a szabadság,

Melyért egy élten küzködém keresztül.

ELSŐ DEMAGÓG. Mit tétováztok még?

A NÉPBŐL.

Halál reá!

ÁDÁM. E gyáva népet meg nem átkozom,

Az nem hibás, annak természete,

Hogy a nyomor szolgává bélyegezze

S a szolgaság vérengző eszközévé

Sülyessze néhány dölyfös pártütőnek.

Csak egyedül én voltam a bolond,

Hívén, hogy ilyen népnek kell szabadság

LUCIFER *(félre)*. Elmondtd a sírverset ön-

S utánad illőt sok nagy sírromra. [magadra.

ÁDÁM. Vezessetek le. Nem veszem igénybe

Tovább e szentélyt.

(Levezetteti magát a lépcsőn, Évát gyöngéden szolgáló karjába téve.)

Ím — készen vagyok. —

MÁSODIK DEMAGÓG. Védjed magad, még
nincsen veszve semmi!

ÁDÁM. Nagyon gyötörne a seb, hogyha szólnék
Védelmemül.

MÁSODIK DEMAGÓG. Tedd meg, hisz ez a nép
Csak az imént porban csuszott előtted.

ÁDÁM. Ah, ép azért minden haszontalan,
Önszégénét meg nem bocsátja a nép.

LUCIFER. Kijózanodtál-é hát?

ÁDÁM.

Oh, nagyon!

LUCIFER. Átláttad-é, hogy a bódult tömegnek
Nemesb ura voltál, mint ő neked?

ÁDÁM. Lehet, de mind a kettő kárhozat,
Más név alatt a végzet ugyanaz.

Hiú törekvés azzal küzdeni ;

Nem is fogok. — Aztán miért, miért is

Vágynék magasra bármi hő kebel?

Éljen magának, és keresse a kéjt,

Mellyel betölti az arasznyi létet,

S tántorgjon ittasan Hádes⁸ felé. —

Vezess új útra, Lucifer, vezess,

S kacagva nézem más erényeit,

Más kinjait, csak élveket kívánva.

Te meg, nő, aki — úgy rémlik szívemnek —

Egykor lugost varázsolál nekem

A sivatagba, hogyha még fiamból

Polgárt nevelnél tisztos anyaként :

Bolond vagy, méltán gúnyol a leány,

Ki festett arccal a bordélyban ül

Bortól felgerjedd, csókvágyó ajakkal.
 Örülj, mulass, tagadd meg az erényt. —
 Vérpadra mostan, büntetésemül,
 Nem mintha aljast birtam volna tenni. —
 De mert nagy eszme lelkesíteni birt. —

*(Ez alatt egy tőkét hoznak a lépcsők elé, mellette
 Lucifer áll bárdal. Ádám lehajtja fejét.)*

ELSŐ DEMAGÓG. Végezzétek ki. Éljen a haza!
 LUCIFER *(felsúgva)*. Szép búcsú, nemde? — Nos,
 vitéz uram,

Nem borzogat most furcsán egy kevésbé
 A torzképű halál rideg szele? —
 ÉVA. Ah, Pallas! meg nem hallgatád imámat.

*(A templomból a halál nemtője, mint szelid tekintetű
 ifjú, lefordított fáklyával s koszorúval, Ádámhoz lép.)*

ÁDÁM. Pallas meghallgatott. — Az ég veled,
 Megnyugvás szállt szivembe, Lúciám.

LUCIFER. Átok reád, hiú ábrándvilág,
 Megint elrontád legszebb percemet. —

ÉVA. Átok reád, te közlelkű rideg nép!
 A boldogságot durván illetéd,
 S üde virága menten porba hullt.
 Pedig nem olyan édes a szabadság
 Neked, amilyen fájdalmas nekem volt.

HATODIK SZÍN.

(Rómában. Nyílt csarnok, istenszobrokkal, díszedényekkel, melyekben illatok égneek, kilátással az Apenninek felé. Közepén terített asztal három lecticával.¹ Adám, mint Sergiolus, Lucifer, mint Miló, Catulus,² mindmégannyi kéjenc, Éva, mint Júlia, Hippia és Cluvia kéjhölgyek ledéren öltözve dőzsölnek. Egy emelvényen gladiátorok harca foly, rabszolgák állnak parancsra készen, fuvalások zenélnek. Alkony, később éj.)

CATULUS. Nézd, Sergiolus, mily szerény, ügyes

Ez a piros szalagu gladiátor ;

Mernék fogadni, hogy amaszt legyőzi.

ÁDÁM. Nem, Herculesre!

CATULUS.

Ah mit, Herculesre,

Ki hinne még közöttünk istenekben?

Mondd Júliádra, jobban elhiszem.

ÁDÁM. Legyen!

LUCIFER.

Erős alapra esküszöl :

Álistent tévén álisten helyébe.

De mondd, hogy értsük mégis azt az esküt :

Szépségét értsük-é, szerelmed-e,

Avagy tán épen hűségét irántad? —

CATULUS. A báj muló, s ha még nem volna is,

Unott lesz holnap, ami elragad ma,

S kevesb kecsű nő csábít tőle el

Az ujdonság bűbajos ingerével.

ÁDÁM. Hűségít értém. Vagy ki pazarol

Hölgyére többet nálam?

HIPPIA.

Oh bohó!

Hát bírod-é őt vég nélkül ölelni?

S ha bírnád is, te, aki telhetetlen

Gyönyörre vágysz, s haszontalan csapongsz,
 Mert a kéjnek csak egy-egy elszakadt
 Részét bírod egy-egy nőben találni,
 Míg a szépség s kéj eszményképe mindig
 Elérhetlen varázsként leng előtted,
 Hogyan tudod, hogy szintén egy szeszélye,
 Egy ábrándkép nem csábítandja-é el?
 Egy gladiátor roncsolt izmai — —

ÁDÁM. Igaz, igaz, ne többet, Hippia!
 Miért is vonz az a kéj Tantalusként,³
 Ha Herculesnek ereje hiányzik,
 Ha Proteusként⁴ nem változhatunk,
 S egy megvetett rab, kínos hét után,
 Oly órát élvez, milyet hasztalan
 Ohajt ura. — Vagy a gyönyör csak egy
 Ital víz-é hát a meglankadottnak,
 S annak halál, ki habjaiba dül?

LUCIFER. Ah! mily dicső erkölcsi tanfolyam
 Szép lányok keblén, fűzérés pohárnál,
 De hát fogadástok? —

ÁDÁM. Ha veszteném,
 Úgy Júlia tiéd.

CATULUS. S ha nyersz?

ÁDÁM. Lovad

Enyém.

CATULUS. Négy hétre visszaveheted,
 Vagy bétaszítom ángolnás tavamba.⁵

LUCIFER. Nézd, Júlia, e szép kövér halat:
 Egyél, hiszen majd hizlalsz másikat.

ÉVA. S nem dözsöl-é rút féreg rajtad is?

Örüljön, aki él, vagy hogyha nem

Tud is örülni, legalább kacagjon. (*Iszik.*)

ÁDÁM (*a gladiátorhoz*). Jól tartsd magad, hé! —

CATULUS.

Rajta csak, vitézül.

*(Catulus gladiátora elesik s életéért esdve, ujjait föl-
emeli. Adám a hegylmi jelt akarja adni, de Catulus
lefogja kezét s összeszorítva markát, hüvelykét a
gladiátor felé tartja.)*

Recipe ferrum! ⁶ — Gyáva korcs. Elég
Rabszolgám van még, nem vagyok fukar.
Ki sajnálná e kis felzaklató
Jelenetet, szép hölgyek, töletek,
Midőn a csók oly sokkal édesebb,
Forróbb a vágy, ha egy kis vér ömölt.

(A gladiátort ezalatt ellenfele kivégezte.)

ÁDÁM. A ló enyém, jőj Júliám, ölelj meg.

Vigyék ki azt a hullát. — Táncosok!

Csináljatok most már komédiát,

Ebből elég volt mára.

(A hullát kiviszik, az emelvényt táncosok foglalják el.)

CATULUS.

Cluvia!

Jőj hát te is, nem nézhetem soká,

Ha más ölelkezik.

LUCIFER.

S mi, Hippia,

Követjük-é szintén példájukat?

De nyald meg ajkad, nincs-e rajta méreg.

No úgy, most már mulathatunk, galambom.

ÁDÁM. Mit is dobog szived olyannyira?

Nem nyughatom fölötte, Júlia. *(Suttognak.)*

LUCIFER. Halld, e bolond még a szívről beszél! —

CATULUS. Ládd kedves, én nem bántom a tiédet,

Tehetsz vele akármit, csak ne tudjam,

Ha csókod forró s mindig kész nekem.

CLUVIA. Nagylelkű kedves! ím javadra e bort.

(*Iszik.*)

CALUTUS. Jól van, jól, Cluvia, de lágy karod,
Puhácska kebled tőlem el ne vond,
Füzérem is lesiklott, ládd, fejemről. —

(*A táncosnőkhöz.*)

Ah, ez remek fordulat táncotokban.

Mi buja tűz, kellemmel egyesülve!

CLUVIA. Szemed befogom im, ha ott leled

Azt, amiért én is versenyt futok,

S csak egy jó szót sem bírok érdemelni.

(*Luciferre mutatva.*)

Ezen savanyu arcot nézzed inkább!

Miért is ennek az a szép leány,

Ha már különb hasznát se' tudja venni,

Minthogy szunyadni hagyja, míg maga

Gúnyos mosollyal és hideg szemekkel

Kísér száz édes, bárha dőre dolgot,

Mi a társalgás illatát teszi.

CATULUS. Valóban, egy ily arc egész körök

Költészetére fagylepelt borít.

Ki ellenáll a perc ígézetének

S nem hagyja lelkét ártól elragadni,

Nem is jó ember s bár maradna otthon.

HIPPJA. Valóban szinte félek, hogy szegényben

Már megfogant a fekete halál.

Mely a várost pusztítja.

ÁDÁM.

El vele,

E gyászos képpel. Pajzán dalt nekünk,

Ki tudja a legszebbet köztetek?

HIPPIA (*énekel*). Borral, szerelemmel

Eltelni sohsem kell ;

Minden pohárnak

Más a zamatja.

S a mámor, az édes mámor,

Mint horpadt sírokat a nap,

Létünk megaranyozza.

Borral, szerelemmel

Eltelni sohsem kell ;

Minden leánynak

Más a varázsa.

S a mámor, az édes mámor,

Mint horpadt sírokat a nap,

Létünk megaranyozza.

CATULUS. Jól van biz az ; nos Cluvia, te mit tudsz !

CLUVIA (*énekel*). Bolond világ volt hajdanában :

Lucretiát ⁷ az özvegy ágyban

Hogy megkereste szép gavallér,

Nem lángol ajka, több kéjt nem kér,

Tárt szűvel nem fut bordélyházba,

Hideg vasat merít magába.

MIND. Örülünk, okosabb világ van,

Örülünk, hogy mi élünk abban.

CLUVIA. Bolond világ volt hajdanában :

Brutus⁸ nem ült szép villájában,

Kardot fogott s harcolni méne,

Mint hitvány zsoldos, s még mi végre? . . .

A rongyos nép jóléte végett,

S tar földön érte el is vérzett.

MIND. Örülünk, okosabb világ van

Örülünk, hogy mi élünk abban. —

CLUVIA. Bolond világ volt hajdanában :

Rém járt fel a hősök agyában.

Szentnek hívék, mit kacagunk ma,

S egy-két ily örült ha akadna,

Cirkusainkban épen elkel,

Nekünk látvány, a vadnak étel.

MIND. Örüljünk, okosabb világ van,

Örüljünk, hogy mi élünk abban!

LUCIFER. Ah! Cluvia, leverted Hippiát.

Szeretnék e dalnak költője lenni.

ÁDÁM. S te nem danolsz, mit búsongsz, Júlia?

Körülünk minden vígad és nevet.

Nem jól esik pihenned keblemen? —

ÉVA. Ah jól, nagyon. De nézd el, Sergiolus,

A boldogság midőn elkomolyít,

Azt tartom, mely kacag, nem is valódi.

Legédesebb percünkbe is vegyül

Egy cseppje a mondhatlan fájdalomnak,

Talán sejtjük, hogy az ily perc — virág,

S így hervatag.

ÁDÁM. Ah, én is érzek ilyest.

ÉVA. S kivált ha még dalt hallok és zenét,

Nem hallgatom a szűk korlátu szót,

De a hang árja ringat, mint hajó,

S úgy érzem, mintha álomban feküdném

A rezge hangon messze multba szállnék,

Hol napsugáros pálmafák alatt

Ártatlan voltam, játszi, gyermeteg,

Nagy és nemes volt lelkem hívása.

Bocsáss meg, örült álomnak varázsa

Mind ez. — Csókollak ismét — ébredék.

ÁDÁM. El a zenével, tánccal, émelyít

Ez örökös édesség tengere!

Keserüet kívánna már szívem.
 Boromba ürmöt, és fulánkot a
 Piros ajakra, vészt fejem fölé.

(A táncosok elmennek, jajgatás hallik kívülről.)

Mi jajszó ez, mely úgy velőbe hat?

LUCIFER. Nehány örültet most feszítenek fel:
 Testvériségről, jogrul álmodókat.

CATULUS. Úgy kell nekik, miért nem ültek otthon,
 Élvezve és feledve a világot!

Miért vitatták mások dolgait?

LUCIFER. Koldus a dúst testvéreül kívánja,
 Cseréld meg őket és ő von keresztre.

CATULUS. Hagyd hát kacagnunk a nyomort, ha-
 Dögvészt, mi a várost tizedeli, [talimat,
 Az isteneknek minden végétét.

(Új jajszó.)

ÁDÁM *(magában)*. Úgy érzem, mintha álomban
 feküdném,

A rezge hangon messze multba szállok,

Hol nagy s nemes volt lelkem hivatása.

Nem úgy mondád-e Júlia?

ÉVA.

Igen!

*(Ezalatt besötétiült. A csarnok előtt temetési menet
 vonul el tibiákkal, fáklyákkal és jajveszéklő nőkkel.
 Az egész társaság egyideig merev hallgatásba süllyed.)*

LUCIFER *(felkacagva)*.

Mint látom, itt a jó kedv elborúlt.

Bor nincs-e már, vagy elfogyott az élc,

Hogy a savanyu úr is megsokalja?

Talán bizony valaki fél közöttünk,

Vagy épen megtért.

ÁDÁM (*feléje sújtva poharát*). Vessz, ha azt hiszed.

LUCIFER. No majd hívok új vendéget közénk,

Talán megifjult kedv is tér be véle.

Hej! hozzátok be, szolgák, ízibe,

Ki fáklya-fénnyel erre utazik.

Csak megkináljuk egy pohár itallal. — —

(*A halottat nyílt koporsóban behozzák s az asztalra helyezik. Kiséréte a háttérben marad. Lucifer ráköszönt.*)

Igyál pajtás, holnap nekem, ma néked!

HIPPIA. Talán inkább csókot kívánsz?

LUCIFER. Öleld meg.

És lopd ki szájából az obulust.¹⁰

HIPPIA. Ha tégedet csókollak, őt miért ne?

(*A halottat megcsókolja, Péter apostol¹¹ a kíséret közül kilép.*)

PÉTER APOSTOL. Megállj, a döghalált szívod
magadba.

(*Mindnyájan visszaborzadva, helyeiken fölemelkednek.*)

MIND. A döghalál — rettentő — félre innen!

PÉTER APOSTOL. Te nyomorú faj, — gyáva
nemzedék,

Míg a szerencse mosolyog feletted,

Mint napsugárban a légy, szemtelen,

Istent, erényt gúnyolva taposó.

De hogyha a vész ajtódon kopog,

Ha Istennek hatalmas újja érint,

Gyáván hunyász, rútúl kétség'eső.

Nem érzed-é, hogy az ég büntetése
 Nehézkedik rád? Nézz csak, nézz körül,
 A város pusztúl, durva, idegen nép
 Tiporja el arany vetésidet,
 Szétbomlik a rend, senki sem parancsol
 S szót nem fogad. A rablás, gyilkolás
 Emelt fővel jár a békés lakok közt,
 Utána a halvány gond, rémület
 S égből, földről se' részvét, sem segély.
 Nem bírod, úgy-e, kéjek mámorával
 Elandalítani azt a szózatot,
 Mely a kebelnek mélyét felveri
 S jobb cél felé hiába ösztönöz?
 Kielégítést, úgy-e bár, nem érsz,
 Csak undort ébreszt szűdben a gyönyör
 S aggódva népsz körül, ajkad rebeg :
 Hiába mind, a régi istenekben
 Nincs már hited, kövekké dermedeztek.

(Az isten-szobrok szétporlanak.)

Elporlanak s új Istent nem találsz,
 Mely a salakból újra fölemelne.
 Nézz csak körül, mi pusztít városodban
 Hatalmasabban, mint a döghalál!
 Ezren kelnek fel a lágy pamlagokról,
 Hogy Thebaisnak¹² pusztta téreit
 Vad anachorétákkal¹³ népesítsék,
 Ottan keresve tompult érzetöknek,
 Mi még izgassa, ami még emelje.
 El fogsz pusztulni, korcsult nemzedék,
 E nagy világ most tisztuló színéről!
 HIPPIA (az asztal előtt összeroskadva).
 Oh jaj nekem, mi szörnyű fájdalom.

Hideg veríték, Orcusnak¹⁴ tüze.

A dögvész, oh a dögvész, elveszek!

Nem gyámolít ki sem közületek,

Kik annyi élet osztátok velem?

LUCIFER. Ma néked, holnap nékem, édesem!

HIPPIA. Hát öljetek meg, átkom ver különben.

PÉTER APOSTOL *(hozzálépve)*.

Ne átkozódjál lyányom, sőt bocsáss meg! —

Majd gyámolítlak én és a nagy Isten

A szent szeretet örök Istene.

Emelkedjél fel hozzá, ím e vízzel

Lelked kitisztul menten a salaktól,

S hozzá siet.

(Megkereszteli az asztalról vett edényből.)

HIPPIA. Atyám — megkönnyülék. *(Meghal.)*

CATULUS *(indul)*. Én még ma Thebaisba utazom.

Elundorodtam a bűnös világtól.

CLUVIA. Megállj Catulus, én is elkísérlek. *(Kimennek.)*

ÁDÁM *(elgondolkodva, az előtérbe lép, Éva követi.)*.

S te itt vagy, Júlia? mondd, mit keressz itt,

Hol a halál az örömet kiölte?

ÉVA. S nem ott van-e helyem, ahol te vagy?

Ah Sergiolus! vajh mi sok nemes

Érzést találtál volna e kebelben,

Hol csak mulékony kéj után kutattál.

ÁDÁM. És önmagamban is. Mi kár, hogy úgy van!

Elveszni nyomorultán, kisszerűen,

S szenvedni addig. Óh, ha él az Isten,

(Letérdel s kezét égnek emeli.)

Ha gondja van ránk, és hatalma rajtunk,

Új népet hozzon s eszmét a világra,
 Amazt, a korcsba jobb vért önteni,
 Ezt, a nemesbnek hogy köre legyen
 Magasra törni. Érzem, elkopott mind,
 Mi a miénk volt — s újat létrehozni
 Erőnk kevés. Hallgass meg, Istenem!

(Az égen glóriában a kereszt feltűnik. A hegyek mögül égő városok pírja látszik. A csúcsokról félvad csapatok szállnak alá. Távolról dhitatos himnusz hallik.)

LUCIFER (magában). E látvány kissé borzogatja
 De nem emberrel kell-e küzdenem? [hátam,

Mit én nem bírok, ő teszi helyettem,
 Hasonló tréfát már gyakorta láttam.
 A glória ha lassan elveszett,

Még megmarad a vérengző kereszt.

PÉTER APOSTOL. Az Úr meghallgatott. —

Tekints körül,

Az elkorcsúlt föld újra kezd születni.

E medvebőrös barbár harcfiak,

Kik üszköt vetnek fényes városokra,

Kiknek lova mult századok vetését

Tiporja el s istállót elhagyott

Templomfalak közt lél, új vért hozand

Az elsilányult, megfogyott erekke,

S kik a cirkuszban himnuszt énekelnek,

Míg a bőszt tigris keblöket kitépi,

Új eszmét hoznak: a testvériséget,

És az egyénnek felszabadulását,

Melyek meg fogják rázni a világot. —

ÁDÁM. Ah érzem, érzem, mást is kér a lélek,

Mint dagadó párnákon renyhe kéjek;

A szív vérének lassú elfolyása

Olyan kéj, melynek vajh mi lenne mása?

PÉTER APOSTOL. Legyen hát célod : Istennek

Magadnak munka. Az egyén szabad : [dicsőség,

Érvényre hozni mind, mi benne van,

Csak egy parancs kötvén le : szeretet.

ADÁM. Fel hát csatázni, fel hát lelkesülni

Az új tanért. Alkotni új világot,

Melynek virága a lovag-erény lesz,

Költészete az oltár oldalán

A felmagasztalt női ideál.

(Péterre támaszkodva, indul.)

LUCIFER. Ah, a lehetlen lelkesít fel, Ádám!

A férfinhoz méltó ez s dicső ám.

Istennek tetszik, mert az ég felé hajt,

S ördögnek kedves, mert kétségbe ejt majd.

(Utána megy.)

HETEDIK SZÍN.

(Konstantinápolyban. Piac néhány ögyelgő polgárral. Középen a pátriarcha palotája, jobbra apácázárda, balra liget. Ádám, mint Tankréd, erődús férfikorban, más lovagokkal, Azsiából visszatérő keresztes hadak élén, lengő zászlók s dobszó mellett jó, Lucifer, mint fegyvernőke. Estve, később éj.¹⁾)

ELSŐ POLGÁR. Im itt jön ismét egy barbár

Fussunk, zárjunk be ajtót és kaput, [csapat!

Nehogy rabolni jöjön kedvök újra.

MÁSODIK POLGÁR. El hölgyeinkkel! e vad cső-

Isméri a szerályok kéjeit.

[cselék

ELSŐ POLGÁR. És hölgyeink is a győző jogát.

ÁDÁM. Megálljatok! Mit futtok így előttünk!

Vagy nem látjátok ezt a szent jelet,

Testvérileg mely egy célhoz csatol?

Hitünk világát vittük Ázsiának,

Szeretetnek tanát, hogy elvadúlt

Milliói, melyek közt szent bölcseje

Ringott üdvünknek, érezzék malasztját.

S ti köztetek nem volna szeretet? [szédet,

ELSŐ POLGÁR. Hallottunk már mi sokszor ily be-

S legott házunkra az üszök repült. (Elszélednek.)

ÁDÁM (a lovagokhoz).

Imé, látjátok, ez átkos gyümölcse,

Ha aljas tervvel annyi martalóc

Kezében a szent zászlót lengeti,

S gyáván hizelgve a népszenvedélynek,

Hivatlanul törekszik fel vezérül. —

Lovag barátim! míg a szennytelen

Becsület, Isten szent dicsérete,

A nő védelme és a hősiség

Lesz kardjainkon, mink vagyunk hivatva

E ronda démonok féken tartani

S vezetni, hogy vágyának ellenére

Nagyot s nemest műveljen szüntelen. [nép

LUCIFER. Szépen szólsz, Tankréd, ámde majd ha a

El nem hiendi többé, hogy vezér vagy — —

ÁDÁM. Hol a szellem van, ott a győzelem.

Lesujtom!

LUCIFER. És ha szellem nála is lesz?

Leszállsz-e hozzá?

ÁDÁM. Mért leszállani?

Hát nem nemesb, ha ötlet emelem fel?

Lemondni a küzdés nehéz helyéről

Társak hijában ép olyan kicsínyes,
Mint szűkkeblűség társt be nem fogadni,
Írgyelvén részét a pályabérben.

LUCIFER. Lám, lám, mivé silányult a nagy eszme.

Melyért a cirkus vértanúi haltak.

Ez az egyénnek felszabadítása?

Csodálatos fajú testvériség!

ÁDÁM. Ne gúnyolj. Oh ne hidd, hogy a dicső tant

Fel nem fogom. Éltemnek vágya az.

Tehet, s tegyen, kiben szent szikra van ;

Ki felküzd hozzánk, szívesen fogadjuk,

Egy kardcsapás rendünkbe emeli ;

De őriznünk kell a rend kincseit

A még forrongó zűrnek ellenében.

Bár jőne már, bár jőne az idő,

Megváltásunk csak akkor fog betelni,

Midőn ledűl a gát, mert tiszta minden.

De ilyen napnak jöttét kétleném,

Ha az, ki a nagy művet indítá,

Nem önmaga lett volna a nagy Isten. — —

Barátim, láttátok, hogyan fogadtak!

Árván a zajgó város népe közt.

Nincs hátra más, mint ott azon ligetben

Táborba szállni, mint azt megszokók

Már a pogány közt. Míg majd jobbra fordul.

Indúljatok, követni foglak én is,

Minden lovag felel népségeért.

(A kereszties had tábori üt.)

LUCIFER. Mi kár, hogy szép eszmeid újolag

Csak olyan hírhedett almát teremnek,

Mely künt piros, de béle por.

ÁDÁM.

Megállj!

Hát nem hiszesz már semmi nemesebbe'?

LUCIFER. Ha hinnék is, mit ér, fajod ha nem hisz?

Ez a lovagrend, melyet állítasz
 Pháros² gyanánt tenger hullámi közt,
 Egykor kialszik, félig összedül
 S vészesb szírtté lesz a merész utasra,
 Mint bármelyik más, mely soh'sem világlott. —
 Minden, mi él és áldást hintve hat,
 Idővel meghal, szelleme kiszáll,
 A test túléli ronda dög gyanánt,
 Mely gyilkoló miazmákat lehel
 Az új világban, mely körüle fejlik.
 Ládd, így maradnak ránk a mult idők
 Nagyságai.

ÁDÁM. Míg rendünk összedül,
 Tán szent tanai a tömegbe hatnak,
 És akkor nincs veszély.

LUCIFER. A szent tanok! —
 Ah, ép a szent tan mindig átkotok,
 Ha véletlen reá bukkantatok:
 Mert addig csúritek, hegyezitek,
 Hasogatjátok, élesítitek,
 Míg örülség vagy békó lesz belőle.
 Exact fogalmat nem birván az elme,
 Ti mégis mindig ezt keresitek
 Önátkotokra, büszke emberek.
 Vagy nézd e kardot, hajszállal nagyobb,
 Kisebb lehet s lényben nem változott,
 Ezt folytathatnók véges-végtelen
 S hol az exact pont, mely határt tegyen?
 Bár érzésed rögtön reátalál,
 A változás nagyban midőn beáll. —
 De mit törekszem? fáraszt a beszéd,

Tekints magad csak kissé szerteszét.

(Néhány polgár ismét megjelen.)

ÁDÁM. Barátim! népem fáradt, menhelyet kér.
Tán a kereszténység fővárosában
Nem kér hiába.

HARMADIK POLGÁR. Kérdés, nem vagy-e
Eretnekségben rosszabb a pogánynál.

NEGYEDIK POLGÁR. Mondd, mit hiszesz, a
Vagy Homoiusont?³ [Homousiont,

ÁDÁM. *hiszen ez ugyanaz* Ezt nem értem. *azt nem értem*

LUCIFER. Ne valld be, ez most itt a földolog.

NEGYEDIK POLGÁR. Lám, kételkedik, ez is
hamishitű.

TÖBBEN. El tőlük, el, zárkozzunk házainkba!

Átok reá, ki nékiek fedélt nyújt. (Elszélednek.)

(A patriarcha fejedelmi pompában és kísérettel jó
palotájából, egy csapat barát követi, láncra vert eret-
nekeket kísérve, végre katonák és nép.)

ÁDÁM. Elámulok! — De mondd, mi fejdelem
Közelg amott, oly dölyfösen, kihívón? —

LUCIFER. A főpap az, apostolok utóda.

ÁDÁM. S e meztellábas ronda csöcselék,

Mely a bilincsel népet kárörömmel,

Hazudt alázat színével kíséri?

LUCIFER. Keresztyén-cinikus, barátsereg.

ÁDÁM. Nem láttam illyest ősi hegyeim közt.

LUCIFER. Majd látsz utóbb: a poklosság, tudod,

Lassan terjed. De vigyázz, meg ne sértsd

Ez abszolút erényü s ép azért

Engesztelhetlen népet.

ÁDÁM.

Ah, minő

Erény lehetne ily fajnak sajátja?

LUCIFER. Erényök a sanyargás, a lemondás,
Mit mestered kezdett meg a kereszten.

ÁDÁM. Az egy világot váltta meg ez által,
De e gyávák csak Istent káromolnak,
Mint lázadók, megvetve kegyeit.
Ki szűnyog ellen oly fegyvert ragad,
Mit medve ellen vinni hősiség,
Bolond.

LUCIFER. De hátha ők a szűnyogot
Medvének nézik. — Nincs-e rá joguk?
Nincs-é joguk hős voltuk érzetében
Pokolra űzni minden élvezőt?

ÁDÁM. Látok, miként Tamás, és nem hiszek.
Szemébe nézek e káprázatoknak.

(A patriarcha elé lép.)

Atyám! a szent sír harcosi vagyunk
S a fáradalmas útból megpihenni
E város népe még be sem fogad.

Ki oly hatalmas vagy, segíts ügyünkön.

PATRIARCHA. Fiam, csekély dolgokra most nem
Az isten dicsé, a nép üdvé hív, [érek ;

Eretnekek fölött kellvén itélnem,

Kik mérget szórva dudvaként tenyésznek ;

S tűzzel-vassal bár irtjuk, szüntelen

Ujult erővel küldi a pokol ránk. —

De hogyha a kereszt vitézi vagytok,

Minek kerestek messze szerecsent?

Itt a veszélyesb ellen. Fel tehát,

Fel falvaikra, irtsátok ki őket,

Pusztítsatok nőt, aggot, gyermeket.

ÁDÁM. Az ártatlant, atyám, csak nem kívánod.

PATRIARCHA. Ártatlan a kigyó is, míg kicsiny,
 Vagy hogyha már kihullt méreg-foga,
 S kiméled-é?

ÁDÁM. Valóban szörnyű bűn
 Lehet, mi ily haragra gyujthatá
 Egyházát a szeretetnek.

PATRIARCHA. Fiam!
 Nem az szeret, ki a testnek hizelg,
 De aki a lelket vezérli vissza,
 Ha kell, kard élén, vagy lángon keresztül
 Ahhoz, ki mondá: Nem békét, de harcot
 Hozok a földre. E gonosz hitűek
 A szent háromság rejtélyes tanában
 A homoiusiont hirdetik,
 Míg az egyház a homousiont
 Alapítá meg a hit cikkeül.

BARÁTOK. Halál reájuk, már a máglya ég.

ÁDÁM. Adjátok fel, barátim, azt az ~~it~~,
 Szebb áldozat lesz életmegvetések
 A szent sirért vivandó hős csatában.

EGY AGG ERETNEK.

Sátán, ne kísérts, mink igaz hitünkért
 Ott vérezünk, hol Isten rendelé. [dicsekszel?

EGYIK BARÁT. Hah, szemtelen! igaz hittel
 AZ AGG ERETNEK. Nincs-é velünk a rimini
 S más számtalan? [zsinat?]

A BARÁT. Rossz útra tévedett.

De Nicæában⁵ s más igazhívő
 Zsinatban úgy-e mellettünk ítéltek? [kísérlet]

AZ AGG ERETNEK. A pártosok. Mi szemtelen
 Még versenyezni vélünk! Vagy, felelj,
 Hol van csak egy egyházatyátok is,
 Mint Árius,⁶ és a két Euséb?

A BARÁT. Hát birtok-é egy Atanásiust?⁸

AZ AGG ERETNEK. Hol vértanúitok?

A BARÁT.

Több, mint tinéktek!

AZ AGG ERETNEK. Szép vértanúk, kiket káprá-

Az ördög csalt el, kárhozott halálra. [zatával

Mondom, ti vagytok a nagy Babylon,

Az a kéjhölgy, kiről szent János irt,

Mely el fog veszni a világ színéről.

A BARÁT. A hétfejű sárkány, az antikrisztus

Vagytok ti, kikiről szent János beszél,

Gazok, csalárdok, ördög czimborái.

AZ AGG ERETNEK. Rablók, kigyók, paráznák,
torkosok! . . .

PATRIARCHA. El vélök, el, már is soká időzünk,
Isten dicsére, a máglyára őket!

AZ AGG ERETNEK. Isten dicsére, jól mondád
Isten dicsére hull az áldozat. [gonosz,

Erősek vagytok, tesztek kény szerint,

De jó-e a tett, ítél majd az ég.

Számlálva immár bűnóráitok,

Vérünkéből új csatárok születendnek.

Az eszme él s a láng, mely fellobog,

Világot késő századokra vet.

Jerünk, barátim, a dicső halálba!

AZ ERETNEKEK *(karban énekelnek.)*

1. Én erős Istenem, én erős Istenem, miért hagytál el engemet, és miért távoztál el az én megtartásomtól és az én jajgatásaimnak beszédétől?

2. Én Istenem, kiáltok mind napestig, de nem hallgatsz meg, éjjel is nincs nekem veszteglésem.

3. Te pedig szent vagy — — (XXII. zsolt.)

A BARÁTOK (*karban közbevágnak*).

1. Perelj, uram, az én velem perlőkkel, és harcolj a velem harcolókkal.

2. Ragadj fegyvert és paizst, és kelj fel az én segítségemre.

3. És vedd fel dárdádat és rekeszd meg az én háborgatóim eleinek útát. — (XXXV. zsolt.)

(*Ez alatt a patriarcha s a menet elvonul. Néhány barát tractatusokkal⁹ a keresztesek közé vegyül.*)

LUCIFER. Mit állsz oly szótlan, mondd, mit borzaszt Tragédiának nézed? nézd legott [dász?

Komédiának s mulattatni fog. —

ÁDÁM. Oh jaj, ne tréfálj! Hát egy i miatt is Mehetni ily elszántan a halálba?

Mi akkor a magasztos, nagyszerű?

LUCIFER. Az, ami másnak tán kacagtató.

Egy szál választja csak e két fogalmat,

Egy hang a szívben ítél csak közöttük

S ez a rejtélyes bíró a rokonszenv,

Mely istenít, vagy gúnyjával megöl.

ÁDÁM. Mért is tűnt csak szemembe mind e bűn!

E kisszerű harc büszke tudományban,

E gyilkos méreg mesterül kivonva

A legfényesb, legüditőbb virágból!

E szép virágot egykor ismerém,

Üldött hitünknek zsendülő korában:

Ki az a bűnös, aki tönkre tette?

LUCIFER. A bűnös önmaga a győzelem,

Mely szerte szór, száz érdeket növel.

A vész, mely összehoz, mártírt teremt,

Erőt ad: ott van az eretnekekkel.

ÁDÁM. Valóban, elhajítnám kardomat,
 És visszamennék éjszaki honomba,
 Hol még az ős erdők árnyékiban
 A férfibecs, a tiszta egyszerűség
 Dacol e síma kornak mérgivel,
 Ha titkos szó nem súgná szüntelen,
 Hogy e kort nékem kell ujja teremtni.

LUCIFER. Hiú törekvés! Mert egyént sosem

Hozandsz érvényre a kor ellenében :

A kor folyam, mely visz, vagy elmerít,

Uszója, nem vezére, az egyén.

Kiket nagyoknak mond a krónika,

Mind az, ki hat, megérté századát,

De nem szülé az új fogalmakat.

Nem a kakas szavára kezd viradni,

De a kakas kiált, merthogy virad.

Amott azok, kik békóban sietnek

Mártírhálálra, gúnytól környezetten,

Látnak csak egy embernyomot előre,

Köztük dereng fel az új gondolat ;

S azért meghalnak, mit utódaik

Az utca-léggel gondtalan szivandnak. —

De hagyjuk ezt, nézz kissé táborodba,

Mit járnak ott azon piszkos barátok,

Mi vásárt ütnek, mit szónoklanak,

Örült taglejtés vad kíséretében?

Hallgassuk őket!

EGY BARÁT *(a tolatkodó heresztesek közt).*

Bajnokok, vegyétek!

Vegyétek a vezeklésnek tanát

Kalauzul minden kétségetekben,

Ez megtanít : a gyilkos, a parázna,

A templomrabló, a hamis tanú

Hány évig fog szenvedni a pokolban.
 És megtanít, egy évi büntetést
 Hogy a gazdag megválthat hús s néhány,
 Míg a szegény három solidival.¹⁰
 S ki már fizetni épen képtelen,
 Nehány ezer korbácsütéssel is.
 Vegyétek e becses könyvet, vegyétek!
 A KERESZTESEK. Ide vele. Nekünk is, szent
 atyám!

ÁDÁM. Hah, rossz árús és még rosszabb vevők.
 Vonj kardot és verd szét e ronda vásárt!

LUCIFER (*zavartan*).

Bocsáss meg, e barát rég cimborám.
 S nem is utálom én az ily világot;
 Az Úr dicse ha szinte felkapott is,
 Felkaptam én is egyúttal vele.
 Csak te maradtál egy kissé alant.

(*Éva mint Isaura s Helene, annak komornája, sikoltva rohannak Ádámhoz, néhány kereszttestől üldözve, kik azonban izibe elosonnak.*)

ÉVA (*összerogyva*). Ments meg te, bajnok! —

ÁDÁM (*felkarolva*). Eszmélj, oh nemes hölgy,

Itt biztosan vagy. Vesd fel szép szemed.

Minő igéző! — Vajh mi érhető?

HELENE. Élvezni voltunk a természetet

Kertünk árnyékos sűrűségi közt,

Gondatlan ülve az üde gyepen,

A csattogányt hallgattuk és kísértük;

Midőn csillogni látunk két szemet

Vad szenvedéllyel a bokor megől.

Ijedve kezdünk futni, míg utánunk

Lihegve és dörögve négy keresztes

Majd-majd beért, midőn hozzád jutánk.

ÁDÁM. Nem is tudom, kívánjam-é, hogy ébredj;
Hát hogyha elhagysz, álmkép gyanánt?

Hogy is lehet test így átszellemülve,

Ilyen nemes és ily imádatos? —

LUCIFER. Átszellemült test! — Oh, a sors valóban

Nem büntethetné jobban a szerelme

Őrületségeért, mint beteljesítvén

Mindazt, amit csak kedvesére halmoz.

ÁDÁM. Úgy rémlik, egykor már ismertelek,

Hogy együtt álltunk Isten zsámolyánál.

LUCIFER. Mindenre kérlek, azt sose feledd:

Szerelmed a milyen mulattató

Kettesben, oly ízetlen harmadiknak.

ÁDÁM. Felnéz... mosolyg, oh hála néked ég!

ÉVA. Lovag, megmentél, hogy köszönjem azt meg?

ÁDÁM. Nem gazdag díj-e a szó ajkadon?

LUCIFER (*Helenéhez*).

Elég sovány díj s ilyet sem nyerek?

HELENE. S mi hálával tartoznám én, neked?

LUCIFER. Hát azt hiszed, hogy a nemes lovag

Megmente téged is? Minő hiúság!

Ha a lovag megmenti a kisasszonyt,

Komornáját a fegyvernök bizannyal.

HELENE. S mit nyertem volna? Vagy hálás leszek

És ott vagyok, mintha elér a vész:

Vagy háladatlan, így is kárhozott.

Pedig nem volt rút a négy üldöző.

ÁDÁM. Oh hölgy, hová vezesselek? parancsolj.

ÉVA. Előttünk áll a zárda ajtaja.

ÁDÁM. A zárda, mondod? Oh, de ajtaja

Nem zárja tőlem a reményt el, úgy-e?

Adj nekem egy jelt, tűznőu e kereszthez,

Hogy míg amaz tisztemben küzdni hív
Legszebb álmomnak hozza vissza képét
S ne únjak várni hosszú éveken,
Melyek végéről pályabérem int.

ÉVA. Im e szalag.

ÁDÁM. Ez éjsötét szalag?

Oh hölgy! reményt, reményt, ne bánatot.

ÉVA. Enyém ez a jel, mást nem adhatok.

A zárdafal közt nem tenyész remény.

ÁDÁM. De szerelem sem. És ahol te vagy,

Hogyan ne volna szerelem, leány!

Mezed mutatja, nem vagy még apáca.

ÉVA. Ne is gyötörj tovább kérdéseiddel,

Pedig gyötörsz, ha búdat nőni látom.

LUCIFER. És el fog zárni e fal téged is?

HELENE. El ám, de kulcsa nincs tengerbe vetve.

LUCIFER. Nagy kár! Beh szép elégiát faragnék
E bús esetről.

HELENE. Csalfa, menj előlem!

LUCIFER. S miért? Hát nem nagy eszme az, midőn
Tengerfenékre szállok kulcsodért?

HELENE. Ah, ezt nem is kívánom.

LUCIFER.

Már megyek.

A mélynek szörnye fen reám agyart.

HELENE. Jőj vissza, jőj, megöl a félelem!

Inkább a kulcs majd ablakomba' lesz.

ÁDÁM. Hadd tudjam hát neved meg legalább.

Imámba, tudjam meg, hogy mit csatoljak,

Áldást kérvén rád, hogyha végzeted

Gyászat megosztani már nem enged.

ÉVA. Nevem Izóra. S a tiéd, lovag?

Imádság jobban illet zárdaszűzet.

ÁDÁM. Tankréd vagyok.

ÉVA.

Tankréd, Isten veled!

ÁDÁM. Izóra, oh ne hagyj el ily sietve,
Megátkozom különben a nevet,
Melyet bucsúzva mondottál először!
Rövid volt e perc, még álomnak is;
Hogy' folytatom, ha ily rejtély maradsz
S nem bírom sorsod drága fonalával
Kihímzeni?

ÉVA.

Halljad hát sorsomat.

Atyám is a szent sír vitéze volt,
Midőn egy éjt meglepte a vad ellen,
Üvöltve, tüzzel-vassal, táborát;
Menekvéséhez már nem volt remény,
És szent fogadást tőn szűz Máriának,
Hogy engemet, ki még gyermek valék,
Ha visszatérhet, néki felajánl.
Ő visszatért, én szent ostyát vevék
Ez ígéretre.

ÁDÁM.

Oh te szent anya!

Te testesített tiszta szeretet,
Nem fordulál-e el megbántva ily
Szentségtelen ígérettől, minő
Erényeidre nyom bűnbélyeget,
Átokká téve az égnek malasztját...

HELENE. S te nem kívánod tudni sorsomat?

LUCIFER. Azt már tudom: szerettél, megcsalódtál.

Szerettél újra, s akkor már te csaltál.

Ismét szerettél, — hőödöt megúntad;

S üres szived most új lakóra vár.

HELENE. Ez különös! Az ördög van veled tán?

De oly szerénynek mégse hittelek,

Hogy szívemet üresnek hidd jelenleg.

LUCIFER (*Ádámhoz*).

Uram, siess! Te nem birsz elbucsuzni,
S én nem birom gátolni győzedelmem.

ÁDÁM. Izóra! Minden szód fulánk szivemben.

Egy csókkal mérgét, oh hölgy, édesítsd meg.

ÉVA. Lovag, mit kívánsz? — hallád eskümet.

ÁDÁM. De az nincs tiltva tán, hogy *én* szeresselek?

ÉVA. Te boldog vagy, de hogy feledlek én?

Tankréd, megyek már, vagy kifogy erőm.

Isten veled! meglátlak ott az égben,

ÁDÁM. Isten veled! E nap emléke vélem.

(Éva a zárdába lép.)

HELENE (*félre*).

Ah gyáva te! hát mindent én tegyek? (*Fent.*)

Ablakba' lesz majd, nem tengerben a kulcs.

(Évát követi.)

ÁDÁM (*feleszmélve*). Most hát jerünk!

LUCIFER. Már késő, vége van!

Ládd, ilyen örült fajzat a tiéd,

Majd állati vágyának eszközéül

Tekinti a nőt, és durvult kezekkel

Letörli a költészet hímporát

Arcáról, önmagát rabolva meg

Szerelme legkecsesb virágitól ;

Majd istenül oltárra helyezi,

És vérzik érte és küzd hasztalan,

Míg terméketlen hervad csókja el.

Mért nem tekinti és becsúli nőül,

Nőhívatása megjelölt körében?

(Ez alatt egészen besötétült, a hold felkél. Isaura és Helene az ablakon.)

ÉVA. Mi vágyva néze rám, mint reszketett!
 Ah, e hős férfi reszketett előttem,
 De nőerényem és a hit parancsol —
 Itt szenvedek ki, mint szent áldozat.

HELENE. Csodálatos, minő örült nemünk!

Ha az előítélettel szakít,
 Vadállatúl rohan a kék után,
 A méltóságot arcáról letépi
 És megvetetten sárban ténfereg!
 Ha nem szakít, önárnyától remeg,
 Fonnyadni hagyja meddő bájait,
 Mástól s magától elrabolva a kéjt. —
 Miért nem jár középén? Vagy mit árt
 Egy kis kaland, egy kis gyöngéd viszony
 Illemmel olykor, meg nem foghatom.
 Hiszen a nő se szellem csak merőben,

ÉVA. Helene, nézz ki, itten áll-e még?
 Hogyan ment volna olyan könnyen el?
 Csak egyszer halljam még meg szózatát.

ÁDÁM (*Luciferhez*).

Tekints körül, nem áll-e ablakánál,
 Nem küldne-e egy pillantást utánam?
 Csak egyszer lássam még sugár alakját, —
 Izóra! oh ne bánd, hogy itt vagyok még.

ÉVA. Mindkettőnkért jobb lenne itt nem állnod.

Az elszakadt szív könnyen összeforr
 S megint csak fáj, ha újra elszakasztjuk.

ÁDÁM. Nem félsz-e így a csendes éjbe nézni,
 Mely, mint nagy szív, szerelemtől dobog,
 Szeretni hol csak nekünk nem szabad?
 Nem félsz-e, hogy varázsa elragad? ...

ÉVA. Él bennem is mind ez, mint tünde álom,
 Mely tán az égből kísért e világra :

A lég hullámin szép dal áradoz,
 Mosolygni látok nemtők ezreit
 Testvéri csókkal minden lomb mögül,
 De hozzánk többé, Tankréd, nem beszélnek.
 ÁDÁM. S miért, miért? e rossz fal gátol-é?
 Ki annyi sarcot vívtam a pogánytól,
 Nem bírom-é áthágni ezt a sáncot?
 LUCIFER. Nem ám, mert védi a kor szelleme,
 Erősebb, mint te.

ÁDÁM. Hah, ki mondja azt?

(A háttérben egy máglya világa gyúl ki.)

AZ ERETNEKEK *(karban távolról)*.

21. Mentsd meg az én lelkemet a fegyvertől és
 az én egyetlen egyemet az ebnek kezéből.

22. Szabadíts meg engemet az oroszlánnak szá-
 jából és az unicornisoknak szarvaik ellen hallgass
 meg engemet.

23. Hirdetem a te nevedet az én atyámfainak;
 a gyülekezetek közepette dicsérlek tégedet.

ÉVA. Irgalmaz, Isten, bűnös lelkeiknek!

ÁDÁM *(visszaborzadva)*. Mi rettentő dal!

LUCIFER. Nászéneknek az.

ÁDÁM. Mindegy, legyen, én meg nem rettenek,
 Dacolni érted mindennel fogok.

A BARÁTOK *(karban távolról)*.

26. — — öltöztessenek fel gyalázatossággal és
 szidalommal, kik felfuvalkodnak ellenem.

27. Vigadjanak és örüljenek, kik akarják az én

igazságomat ; és mondják ezt mindenkor : Magasztaltassék az Úr, ki akar békességet az ő szolgájának.

(A fentebbi karének kezdetével Ádám, ki a zárda ajtajához lépett volt, ismét megállt, a tornyon egy kuvik kiált, a légben boszorkányok szállanak s az ajtó előtt egy csontváz kél a földből s fenyegetve áll Ádám előtt.)

ÉVA *(az ablakot becsapva)*. Isten segíts!

A CSONTVÁZ.

El e szentelt küszöbről

ÁDÁM. Ki vagy te, rém?

A CSONTVÁZ.

Én az vagyok, ki ott lesz

Minden csókodban, minden ölelésben.

BOSZORKÁNYOK *(kacagva)*.

Édes vetés, fanyar gyümölcs,

Galambfival kigyókat költs.

Izóra, hívunk!

ÁDÁM.

Milyen alakok!

Ti változatok-é el, vagy magam?

Ismertelek, midőn mosolygtatok.

Mi itt valóság és mi itten álom?

Varázsotokra ellankad karom.

LUCIFER. Véletlenül mi kedves társaságba

Juték! Mi régtől várom e szerencsét!

Ez illedelmes szép boszorkahad,

Mely a mezetlen nymphát mindazáltal

Orcátlanságban messze túlhaladja,

Ez a vén bajtárs, a rémes halál,

Mely torzképezve a rideg erényt,

Megútáltatja azt a föld fiával:

Mind üdvözöllek! Kár, hogy rá nem érek

Közöttetek az éjet elfecsegni. —

(A jelenések eltűnnek.)

Tankréd, fel Tankréd! kedvesed becsapta
Az ablakot; mit állunk itt az éjben?
A szél hideg, köszvény leszen jutalmad.
Helene meg mindjárt jó s mit teszek?
Szerelmeskedni nem fog tán az ördög!
Nevetségessé lenne mindörökre,
S akkor hatalmát elvinné maga.
Csodálatos, az ember hő kebellet
Eseng epedve szerelem után
S csak kint arat. Az ördög jégkebellet
Alig bir tőle szabadulni jókor.

ÁDÁM. Vezess, vezess új létre, Lucifer!
Csatára szálltam szent eszmék után
S találtam átkot hitvány felfogásban;
Isten dicsére embert áldozának
S az ember korcs volt, eszmémet betölteni;
Nemesbbé vágytam tenni élveink
S bűn bélyegét süték az élvezetre,
Lovag-erényt állíték, s ez döfött
Szívembe tört. El innét, új világba!
Eléggé megmutattam, hogy mit érek.
Ki vívni tudtam és lemondni tudtam,
Szégyen ne'kül elhagyhatom helyem.
Ne lelkesítsen többé semmi is,
Mozogjon a világ, amint akar,
Kerekeit többé nem igazítom,
Egykedvűen nézván botlásait.
Kifáradtam, pihenni akarok!

LUCIFER. Pihenj tehát! De én alig hiszem,
Hogy szellemed, e nyugtalan erő,
Pihenni hagyjon. Ádám, jőj utánam!

1571
1630-ig Kepler
NYOLCADIK SZÍN.

(Prágában. A császári palota kertje. Jobbra lugos, balra csillagásztorony, előtte tágas erkély Kepler¹ fróasztalával, székekkel, csillagászszerszökökkel. Lucifer, mint Kepler famulusa, az erkélyen. A kertben udvaroncok s hölgyek csoportokban sétálnak, közöttük Éva is, mint Borbála, Kepler neje. — Rudolf császár Ádámmal, mint Keplerrel beszédbe mélyedve áll. A háttérben egy eretnek máglyája ég. Estve, később éj. Két udvaronc az előtérben elmenve.)

ELSŐ UDVARONC.

Ki az megint, ki ottan fütözik,
Eretnek vagy boszorkány?

MÁSODIK UDVARONC. Nem tudom.

Nincs már divatban, hogy még érdekeljen.

Csak söpredék gyűl a máglyák köré,

S nem őrzöng az sem már öröm miatt,

Csak hallgatag néz és morog magában.

ELSŐ UDVARONC.

Az én időmben ünnep volt az illyes,

Ott volt az udvar, a nemes világ.

Ah, így fajulnak el a jó idők. — (*Elhaladnak.*)

LUCIFER. Ily hűvös estve e tűz jól esik,

Bizony bizony már jó régen melenget.

Be félek, hogy kialszik nem sokára,

Nem férfias határozattól eloltva,

Nem új nézetnek engedvén helyet,

De e közömbös korban nem leend,

Ki új hasábot vetne a parázsra

S én fázhatom. — Minden nagy gondolatnak,

Hiába, ily kicsinyes a bukása. — (*El a toronyba.*)

(*Rudolf és Ádám az előtérre lépve.*)

RUDOLF. Állítsd fel, Kepler, horoszkópomat,²
 Rossz álmom volt az éjjel, rettegek,
 Mi conjunkturákban³ van csillagom.
 Baljóslatú jel tűnt fel udvarában
 Már multkor is, ott a kigyó⁴ fejénél.

ÁDÁM. Meglesz, uram, amint parancsolod. —

RUDOLF. Ha majd e climactericus⁵ napok
 Elmúltak, a nagy műt is újra kezdjük,
 Mely a minap sikertelen maradt.
 Átnéztem újra Hermes Trismegistust,
 Synesiust, Albertust, Paracelsust,⁶
 Salamon kulcsát és más műveket,
 Míg rátaláltam az ejtett hibára.
 A mint izzasztók a vénhedt királyt,
 Feltűnt a holló s a veres oroszlány,
 Utánuk a kettes mercur kifejlett
 A két planéta egyesült hatásán,
 S leszállt az ércek bölcseltsava,
 De elhibáztuk a nedves tüzet,
 Száraz vizet, s azért nem létesült
 A szent menyegző, a dicső eredmény,
 Mely ifjúságot önt az agg érébe.
 Nemességet visz át a szürke ércbe.⁷

ÁDÁM. Értem, felséges úr.

RUDOLF. Egy szóra még!

Rossz hír kering az udvarban felőled,
 Hogy új tanoknak híveül szegődtél,
 Rostálod a szentegyház téteit;
 Sőt most, midőn anyád mint rút boszorkány
 Legsúlyosb vád alatt börtönben ül,
 Méltó gyanúba jössz te is, midőn
 Olyan nyakasan s ernyedetlenül
 Igyekszel őt kiszabadítani.

ÁDÁM. Felséges úr! hiszen fia vagyok.

RUDOLF. A szentegyház, fiam, igazb anyád.

Hagyd a világot, jól van az, miként van,

Ne kívánd kontárúl javítani.

Nem halmozálak-é kegyekkel el?

Atyád, tudod jól, korcsmáros vala

S nemességed kétség-fölül helyeztem,

Pedig bizony elég bajomba telt.

Fölemelélek trónomhoz s csak így

Jutál Müller Borbála szép kezéhez ;

Azért, ismétlem, légy, fiam, vigyázó. (El.)

(Ádám gondolatokba merülve, erkélyének lépcsőinél
megáll. Két udvaronc az előtérbe érve.)

HARMADIK UDVARONC.

Nézd, mint mereng ismét a csillagász.

NEGYEDIK UDVARONC.

A féltés bántja szüntelen szegényt.

Hiába, nem tud új körébe szokni,

Kirí belőle mindig a paraszt.

HARMADIK UDVARONC.

Nem fogja fel, hogy az igaz lovag,

Bár istenség gyanánt imádja a nőt,

Vérét odadni volna érte kész,

Ha rágalom érintené erényét ;

Ő hódolásban mellékcélt gyanít.

ÉVA.

(Más csoporttal a két udvaronchoz csatlakozik s nevetve legyezőjével a második udvaronc vállára ver.)

Ah menj, lovag, — az Istenért! kegyelmezz,
Tréfáidon halálra kell nevetnem.

Nézd, itt e két úr mily szörnyű komoly.

Talán megszállott már titeket is
 Az újításnak átkos szelleme?
 Úgy el szememből! Nem szenvedhetem
 E fajt, mely oly epés, bús felfogással
 Megírgyelte ezt a csillogó
 Nyugodt világot tőlünk s újat eszmél.

HARMADIK UDVARONC.

Minket nem illet e vád, drága hölgy,
 Ki vágyna ilyen körben változásra?

ELSŐ UDVARONC.

De, hogyha nem csalódom, ottan áll
 Egy férfi, arcán e sötét jelek.

ÉVA. Férjem szegény? — Az Istenért, urak,
 Kiméljétek meg őt az ily gyanútól
 Elöttem, kit hozzá szent kötelék
 Csatol. — Hisz ő beteg, — nagyon beteg.

MÁSODIK UDVARONC.

Betegje tán e sugárzó szemeknek?

HARMADIK UDVARONC.

Valóban, amit senki nem merészel
 Ő sértne-é meg féltékeny gyanúval?
 Oh, bár lehetne lovagod gyanánt
 Szemébe keztyüt dobnom a merésznek!

(Ezalatt Ádámhoz érnek.)

Ah mester! ép' jó, hogy találkozunk,
 Jóságaimra kívánnék utazni,
 Idő-jóslást szeretnék.

ELSŐ UDVARONC. Én pedig

Fiamnak vágynám csillagát kitudni.

Éjfélt után, múlt éjjel, jött világra.

ÁDÁM. Reggel mindkettő készen vár, urak.

NEGYEDIK UDVARONC.

A társaság oszol, menjünk mi is!
HARMADIK UDVARONC.

Lépcsője itt van — jó éjt, asszonyom.

(Súgva.) Egy óra múlva.

ÉVA (súgva). Jobbra a lugosban.

(Fent.) Jó éjt, urak! Jőj, kedves Jánosom!

(Mind elmennek. Ádám és Éva az erkélyre. Ádám zsöllyeszékbe dől. Éva előtte áll. Mindinkább besötétedik.)

ÉVA. János, nekem szükségem volna pénzre.

ÁDÁM. Egy fillérem sincs, mind elhordtad immár.

ÉVA. Örök szükségem tőrjek-é tehát?

Az udvarhölgyek pávaként ragyognak,
Szintúgy szégyellek köztük megjelenni.
Valóban, hogyha egy-egy udvaronc
Felém hajolva, mosolyogva mond,
Hogy a királyné köztük én vagyok,
Szégyenkezem miattad, aki a
Királynét így állítod udvarába.

ÁDÁM. Nem fáradok-e éjet és napot?

Elárulom tudásomat miattad.

Megfertőzőm, midőn haszontalan

Időjóslást, horoszkópot csinálók,

Eltitkolom, mit lelkem felfogott

És hirdetem: mit jól tudok, hamis.

Pírulnom kell, mert rosszabbá levék,

Mint a sibyllák,⁸ kik hívének abban,

Amit jósoltak, míg én nem hiszek,

De megteszem, hogy leljem kedvedet.

Hová teszem, mit bündijül kapok?

Hisz nékem nem kell semmi a világon,

Csak az éj és tündöklő csillaga,

Csak a szférák titkos harmóniája,
 Tiéd a többi. — Ámde ládd, ha a
 Császár pénztára többnyire üres,
 Sok kérelemre rendetlen fizetnek.
 Tiéd lesz most is, mit reggel kapok,
 S te hálátlan vagy; ládd, ez fáj nekem.

ÉVA (*sírva*). Szememre hányod, hogy mit áldozasz,

S nem áldozék-e én is eleget
 Miattad? én nemes háznak leánya,
 Midőn kétséges rangodhoz csatoltam
 Jövömet, és nem általam jutál-e
 Jobb társaságba? Hálátlan, tagadd el!

ÁDÁM. Kétséges rang-e hát szellem, tudás?

Homályos származás-e a sugár,
 Amely az égből homlokomra szállt?
 Hol van nemesség más ezen kívül?
 Amit ti úgy neveztek, porlatag
 Hanyatló báb, mit lelke elhagyott,
 De az enyém örök-ifjú, erős. —
 Oh nő, ha te meg bírnál érteni,
 Ha volna lelked oly rokon velem,
 Minőnek első csókomnál hívém,
 Te büszke lennél bennem s nem keresnéd
 Kívül a boldogságot körömöm;
 Nem hordanál mindent, mi benned édes,
 Világ elé, s mindent, mi keserű,
 Nem tartanál fel házi tűzhelyednek.
 Oh nő, mi végtelen szerettelek!
 Szeretlek most is, ah de keserűen
 Fulánkos a méz, mely szívembe szállt.
 Fáj látnom, mily nemessé lenne szűd,
 Ha nő lehetnél; a sors semmivé tett,
 Mely a nőt báb-istenként tartja még,

Mint istenül tartotta a lovag-kor ;
De akkor hittek benne, nagy idő volt.
Most senki sem hisz, törpe az idő,
S a báb-istenség csak vétket takar. —
Elválnék tőled, szívemet kitépném,
Ha fájna is ; tán nyugodtabb lehetnék
S te is nélkülem boldogabb lehetnél ;
De ott van újra a már meglevő rend :
Az a tekintély, egyházunk szava ;
S együtt kell túrnunk, míg a sír felold.

(*Fejét kezébe hajtja, Éva meghatva simogatja.*)

ÉVA. No Jánosom, oly gyászosan ne vedd,
Ha mondok is egyet-mást néha-néha ;
Nem akaralak búba ejteni.
De ládd, az udvar oly csodálatos,
És hölgyei oly büszkék, gúnyosak,
Mit kezdjek én dacolni ellenök ?
Nincs már közöttünk, úgy-e bár, harag ?
Jó éjt! reggelre ne feledd a pénzt.

(*Lemegy a lépcsőn a kertbe.*)

ÁDÁM. Minő csodás kevercse rossz s nemesnek
A nő, méregből s mézből összeszűrve!
Mégis miért vonz? mert a jó sajátja,
Míg bűne a koré, mely szülte őt.
Hej, famulus!

(*Lucifer jó lámpával s az asztalra teszi.*)

LUCIFER. Parancsolsz mesterem?

ÁDÁM. Időjóslatra és nativitásra⁹

Vagyon szükségem, készíts íziben.

LUCIFER. Természetes, csillámlót, fényeset ;

Ki venne pénzeért rideg valót.

ÁDÁM. De ne olyant, mely szinte képtelen.

LUCIFER. Olyat nem is birnék tán feltalálni,

Min megbotránkoznának a szülők;

Nem Messiás-é minden újszülött,

Fénylő csillag, mely feltűnt a családnak,

S csak későbbben fejlík szokott pimasszá! (Ír.)

*(Éva ezalatt a lugoshoz ért, a harmadik udvaronc
elébe lép.)*

A HARMADIK UDVARONC.

Mi rég epesztesz itten, oh kegyetlen?

ÉVA. Talán neked nagy már az áldozat

Az éj hűvös szelét kiállani,

Míg én egy jó, nemes férjet csalog meg;

Az ég átkát, világ ítéletét

Vonom magamra éretted, lovag!

UDVARONC. Ah, az ég átka, a világítélet

Nem hat titkába e sötét lugosnak.

ÁDÁM *(merengve)*.

Kivántam kort, mely nem küzd semmiért,

Hol a társas rend megszokott nyomát,

E megszentelt előítéletet

Nem bántja senki, hol nyugodhatom

És egykedvű mosollyal hagyhatom

Hegedni hosszú harcaim sebét. —

Megjött a kor, s mit ér, ha e kebelben

A lélek él, e kínos szent örökség,

Mit az egekből nyert a dőre ember,

Mely tenni vágyik, mely nem hágy nyugodni

S csatára kél a renyhe élvezettel. —

Hej, famulus! hozz bort, úgy reszketek;

Fagyos világ ez, kell, hogy feltűzeljem.

E törpe korban így kell lelkesülni

És elszakadni mocskoló porától. —

(Lucifer bort hoz, Ádám a szín végeig iddógál.)

Oh! tárd ki, tárd ki, végtelen nagy ég,
Rejtélyes és szent könyvedet előttem;
Törvényidet ha már-már ellesém,
Felejtem a kort és mindent körüllem.
Te örökös vagy, míg az mind mulandó,
Te felmagasztalsz, míg amaz lesújt.

UDVARONC. Borbála, oh, ha az enyém lehetnél!
Ha Isten elszólná férjedet,
Hogy az eget jobban fel bírja fogni,
Miért éltében mindig fáradott!

ÉVA. Hallgass, lovag, úgy sajnálnám szegényt,
Hogy könnyeim közt csók nem jutna néked.

UDVARONC. Te tréfát üzesz.

ÉVA.

Sőt valót beszélek.

UDVARONC. Ki érti ezt a rejtélyes kedélyt?

Borbála! hisz te így nem is szeretsz.

Vagy mondd, ha volnék száműzött, szegény,

Mit volnál képes tenni hívedért?

ÉVA. Valóban, azt mostan nem tudhatom.

ÁDÁM. Oh, jó-e kor, mely e rideg közönyt

Leolvasztandja, s mely új tetterővel

Szemébe néz az elavult lomoknak,

Biróul lép fel, büntet és emel,

(Felhél s tántorogva az erkély szélére lép.)

Nem retten vissza a nagy eszközöktől,
Nem fél a rejtett szót kimondani,
Mely majd hatalmas görgeteg gyanánt
Haladni fog a végzetes uton,
S lezúzza tán azt is, ki őt kimondta.

(*A Marseillaise dallama hallik.*)

Oh, hallom, hallom a jövő dalát,
Megleltem a szót, azt a nagy talizmánt,
Mely a vén földet ifjúvá teszi.

KILENCEDIK SZÍN.

(A nézőhely hirtelen Páris Grève-piacává¹ változik. Az erkély egy guillotine² emelvényévé, az íróasztal nyaktilóvá, mely mellett Lucifer mint bakó áll. Ádám, mint Danton³ az emelvény széléről zajló néptömegnek szónokol. — Dobszó mellett igen rongyos ujonchad jelenik meg és az állványnál sorakozik. Fényes nap.)

ÁDÁM (*folytatva*). Egyenlőség, testvériség, szabadság!

NÉPTÖMEG. Halál reá, ki el nem ismeri!

ÁDÁM. Azt mondom én is. — Két szó menti meg
A mindenünnen megtámadt nagy eszmét.

A jók számára mondjuk egyikét:

«Veszélyben a hon», és ők ébredeznek.

A másikat a bűnre mennydörögjük,

E szó: «reszkessetek!» — s megsemmisülnek.

Felkeltek a királyok ellenünk,

S eléjük dobtuk fejdelmünk fejét,

Felkeltek a papok, s villámukat

Kicsavarók kezökből, visszatéve

Trónjára az észt,³ e rég üldözöttet.

De a másik szózat sem hangzik el,

Mit a jobbakhoz intézett honunk.

Tizenegy hadsereg küzd a határon,

S mi hős ifjúság tódul szüntelen

Az elhullott hősök helyét kitöltni!

Ki mondja, hogy vérengző örület
 A nemzetet meg fogja tizedelni?
 Ha forr az érc, a rossz salak kihull,
 De a nemesb rész tisztán megmarad.
 És hogyha mindjárt vérengzők vagyunk is,
 Tekintsenek bár szörnyeteg gyanánt,
 Csak a haza legyen nagy és szabad. [vezért!
 UJONCOK. Fegyvert nekünk, csak fegyvert és
 ÁDÁM. Helyes, helyes! Ti csak fegyvert kívántok,
 Míg annyi tárgyban szenvedtek hiányt;
 Ruhátok foszlik, lábatok mezetlen,
 Hanem szuronnyal mind kiszerezitek,
 Mert győzni fogtok. A nép győzhetetlen.
 Most hulla vére egy tábornokunknak,
 Ki katonáink élén meg hagyá
 Magát veretni.

NÉPTÖMEG. Oh, az áruló!

ÁDÁM. Helyesen mondod! Nincs más kincse a
 Népnek, mint a vér, melyet oly pazar
 Nagylelkűséggel áldoz a hazának.
 S ki egy népnek szent kincsével parancsol,
 Nem bírván meghódítani a világot,
 Az áruló.

(Az ujoncok közül egy tiszt kilép.)

A TISZT. Tégy engemet helyébe,
 Polgár, s letörlöm a gyalázatot.

ÁDÁM. Dicséretes, barátom, önbizalmad.
 De biztosítást, hogy szavadnak állsz,
 Előbb a harcok színhelyén szerezz.

A TISZT. A biztosíték lelkemben lakik,
 Aztán imé! van nékem is fejem,
 Mely többet ér tán, mint az a lehullott.

ÁDÁM. S ki a kezes, hogy elhozod, ha kérem?
A TISZT. S kell-e kezes jobb, mint magam vagyok,
Ki életem nem nézem semmibe?

ÁDÁM. Az ifjuság nem úgy gondolkodik.
A TISZT. Polgár, még egyszer felszólítalak.

ÁDÁM. Türelem még, a cél el nem marad.
A TISZT. Nem bízol bennem, látom, hát tanulj
Felőlem jobban vélekedni, polgár.

(Föbe lövi magát.)

ÁDÁM. Kár érte, egy ellenséges golyót
Megérdemelt. Vigyétek el, barátim.
Viszontlátásig, győzelem után!

(Az ujonchad elléptet.)

Oh, bár oszthatnám én is sorsotok!
De nékem harc jutott csak, nem dicsőség,
Nem ellenség, mely által esni is dísz,
De mely rejtekből orvul leskedik
Fondorlatával rám s a szent hazára.

NÉPTÖMEG. Mutasd meg ujjal, és halál reá!

ÁDÁM. Akit mutatni bírok, az meg is halt.

NÉPTÖMEG. Hát a gyanúsak? — Hisz aki gyanús,

Már bűnös is, megbélyegezte a
Népérzület, ez a nem-tévedő jós.

Halál, halál az aristocratákra!

Jerünk, jerünk a börtönüregbe,

Tegyünk törvényt, a nép törvénye szent.

(A néptömeg indul a börtönökbe.)

ÁDÁM. Nem ott van a vész; a retesz erős.

A bűzhödött lég, mely elmét, izmot öl,
Szövetségestek úgy is, hagyjuk őket.

Az árulás emelt fővel kacag,
S tört élesít a Convent padjain.⁴
NÉPTÖMEG. Fel a Conventre bát, nincs még
Átválogatva. — A Conventre később, [elégge
Gyakorlatúl előbb a börtönökbe.
Addig szedd össze minden áruló
Nevét, Danton!

(A néptömeg fenyegetve el. Ezalatt néhány sans-culotte⁵ egy ifjú marquist és Évát mint ennek testvérét hurcolja az állvány elé.)

EGY SANS-CULOTTE. Imé, itten hozunk

Ismét két ifjú aristocratát!

E büszke arc, finom fehér-ruha

Világosan mutatja bűnöket!

ÁDÁM. Milyen nemes pár! Jöjtek fel, ifjak!

A SANS-CULOTTE. Mi meg jerünk bajtársaink

Hol munka vár ránk s vész az árulókra. [után,

(A sans-culotteok elmennek a többi néppel, az ifjak az állványra lépnek. Az állvány körül csak néhány ór marad.)

ÁDÁM. Nem értem, mily rokonszenv vonz felétek

De önveszélyemmel megmentelek. [gyunk,

A MARQUIS. Nem, Danton, hogyha bűnösök va-

Elárulod a hont, ha el nem ítélsz;

Ha nem vagyunk, nem kell hiú kegyelmed.

ÁDÁM. Ki vagy te, hogy Dantonnal így beszélsz?

A MARQUIS. Marquis vagyok.

ÁDÁM. Megállj — vagy nem tudod,

Hogy «polgáron» kívül nincs cím egyéb?

A MARQUIS. Nem hallottam, hogy eltörlé kirá-

A címeiket. [lyom

ÁDÁM. Szerencsétlen, ne folytasd!

Lépj sergeinkbe, s pályád nyitva áll.

A MARQUIS. Nincs engedélyem, polgár, a királytól,
Hogy idegen seregbe léphetek.

ÁDÁM. Úgy meg fogsz halni.

A MARQUIS. Eggyel több leend

Családomból, ki meghalt a királyért.

ÁDÁM. Miért rohansz ily vakmerőn halálba?

A MARQUIS. S azt véled-é, hogy e nemes előjog
Csak titeket illet, népemberek? —

ÁDÁM. Dacolsz velem? jó, hát én is fogok!

Ki lesz erősb? megmentlek ellenedre,

S e jellemért egy higgadtabb jövő,

Melyben kihamvadt a pártszenvédély,

Hálát fog adni nékem. — Nemzetörök,

Lakomra véle. Ti felelték érte.

(Néhány fegyveres nemzetőr a marquist elkíséri.)

ÉVA. Bátyám, erős légy!

A MARQUIS. Húgom! óvjon Isten. *(El.)*

ÉVA. Itt is van egy fő, nem rosszabb Rolandnál.⁶

ÁDÁM. Ne ily kemény szót e gyöngéd ajakról.

ÉVA. A vérpadon gyöngédebb szó nem illik.

ÁDÁM. Az én világom e szörnyű emelvény.

Midőn ráléptél, véled egy darab

Menyország szállt le, s szentélyébe zár.

ÉVA. Az áldozatra szentelt állatot

Sem gúnyolák útjában a papok.

ÁDÁM. Az áldozat, hidd el, magam vagyok.

S ha irigyelve nézik is hatalmam,

Örömtelen, megvetve életet,

Meg a halált, nézem királyi székem,

Melyről mellőlem hullnak el naponkint,

S várom, mikor jő már reám a sor ;
 E vér közt úgy gyötör az egyedüllét,
 A sejtelem, mi jó lehet szeretni.
 Oh nő, csak egy napig tanítanál
 Ez égi tudományra, második nap
 Nyugodtan hajtnám bárd alá fejem.

ÉVA. S e rémvilágban még szeretni vágyol?

Nem rettent-é a lelkiösmeret?

ÁDÁM. A lelkiösmeret a közvilág

Előjoga ; kit a végzés vezet,

Az rá nem ér körültekinteni.

Hol hallád a viharról, hogy megállt,

Ha gyöngé rózsza hajlong útain?

S aztán ki lenne vakmerő eléggé,

Ítélni a közélet emberéről?

Ki látja a szálát, mely színpadán

Egy Catilinát,⁷ egy Brutust⁸ vezet?

Vagy azt hiszik, kiről a hír beszél,

Megszűnt egyúttal ember lenni, és

Oly földfeletti lénnyé változott,

Kit a lenézett apró száz viszony,

Mindennapos gond mit sem érdekel? —

Oh jaj, ne hidd — a trónon is ver a szív,

S Cäsarnak, hogyha volt szerelmese,

Ez őt talán csupán úgy ismeré

Mint jó fiút s nem volt sejtelve sem,

Hogy retteg tőle s megrendül a föld. [retnél?

S ha így van ez, mondd, mondd, mért nem sze-

Nem nő vagy-é s én, nemde, férfiú?

Mondják, hogy a szív gyűlöl vagy szeret,

Amint magával hozza e világra :

Én érzem, e szív hogy rokon tiédde,

S te ezt a szót, hölgy, meg nem értenéd?

ÉVA. S ha meg? Mi haszna? Más Isten vezet,
Mint akit én szivemben hordozok.

Nem érthetjük meg így egymást soha.

ÁDÁM. Hagyd el tehát avult eszményidet!

Mit áldozol száműzött isteneknek?

A nőt ugyanis oly oltár illeti

Csupán, mely mindig ifju — és ez a szív.

ÉVA. Az elhagyott oltárnak is lehet

Mártirja. Oh Danton, magasztosabb:

Kegyelettel megóvni a romot,

Mint üdvözölni a felkelt hatalmat;

S e hívadás nőt legjobban megillet.

ÁDÁM. Nem látott ember még érzelgeni,

S ha látna most, ellenség, jóbarát,

Hogy az, kit a sors korbácsolts tova,

Vihar gyanánt tisztítani a világot,

Mostan megáll, a vérpadon, szeretni,

Egy kis leánynál, és köny ég szemében:

Megjóslaná, hogy Danton elbukik,

Kacagna, és nem félne senki többé.

S mégis könyörgők egy reménysugárt.

ÉVA. Ha síron túl kibékélt szellemed

Levetkezi a kor véres porát,

Talán...

ÁDÁM. Ne mondd, ne mondd, leány, tovább!

Én azt a túlvilágot nem hiszem,

Reménytelen csatázok végzetemmel.

(A néptömeg véres jegyverekkel, lándzsákon néhány véres főt hurcolva, vadul visszatér. Néhánya az állványra hat.)

NÉPTÖMEG. Igazságot tevénk. — Mi büszke faj volt!

EGY SANS-CULOTTE (*gyűrűt adva Dantonnak*).

Imé e gyűrű a hon zsámolyára.

Kezembe nyomta az egyik cudar,

Midőn nyakának tartám késemet.

Azt tartja e faj, hogy rablók vagyunk.

Hát még te élsz? — kövesd testvéridet.

(*Évát leszúrja, ki az állvány hátrészén lebukik.*)

ÁDÁM (*szemét elfödve*).

Jaj, vége hát. — Oh sors, ki bír veled?

NÉPTÖMEG. Most a Conventbe. Polgártárs, ve-

Kiszedted-é az árulók nevét? — [zess!

(*A nép letakarodik az állványról. Éva mint rongyos felgerjedt pór nő kibontakozik a sokaságból és egyik kezében törrel, másikban egy véres fejjel Dantonhoz rohan.*)

ÉVA. Danton! tekints ez összeesküvőre,

Téged kívánt megölni, én ölém meg.

ÁDÁM. Ha e helyet jobban megállta volna,

Rosszul tevél: ha nem, tetted helyes.

ÉVA. Tettem helyes, s jutalmamat kívánom:

Tölts vélem egy éjet, nagy férfiú!

ÁDÁM. Minő rokonszenv kelhet ily kebelben?

Mi gyöngéd érzés a nőitrisé?

ÉVA. Valóban, polgár, úgy látszik, te is

Kék-vér aristocrataúl szegődtél,

Vagy hagymázban szólsz ily regényesen!

Te férfi vagy, én ifjú s nő vagyok,

Bámulatom hozzád vezet, nagy ember.

ÁDÁM (*félre*). Végig borzongat; elfordul szemem.

Nem bírom e szörnyű káprázatot.

Minő csodás hasonlat! — A ki az

Angyalt ismerte, s látta azután

Hogy elbukott, az látott tán hasonlót.
 Azon vonások, természet és beszéd,
 Minden, csak egy kicsinyke semmiség,
 Amit leírni sem lehet, hiányzik,
 S minő egészen más lőn az egész!
 Azt nem birhattam, védte glóriája,
 Ettől pokolnak gőze undorít el.
 ÉVA. Mit is beszélsz magadban?

ÁDÁM. Számolom,
 Asszony, hogy nincsen annyi éjszakám,
 Ahány áruló van még a hazában. [őket.
 NÉPTÖMEG. Fel a Conventre, csak nevezd meg
*(Es alatt Robespierre⁹, Saint-Just s más Convent-tagok
 új néptömeggel jönnek, s egy rögtönzött emelvényre
 állnak.)*

SAINT-JUST. Hogyan nevezné? ő fő cinkosuk.
(A nép zúg.)

ÁDÁM. Vádolni mersz, Saint-Just, nem ismered,
 Minő erős vagyok?

SAINT-JUST. Voltál előbb
 A népben. Ámde, a nép bölcs, megismert
 S a Convent végzését megszentesíti.

ÁDÁM. Nem ismerék birót magam felett
 Mást, mint a nép, s a nép, tudom, barátom.

(Ismét zúgás a nép között.)

SAINT-JUST. Barátod az, ki a hon ellene.
 A felséges nép majd ítél fölötted,
 Előtte vádollar, honáruló:
 Csempészetért az állami javakban,
 Rokonszenvért az aristocratákkal,

Vágyódásért a zsarnok uralomra.

ÁDÁM. Saint-Just, vigyázz, lemennydörög szavam.

Vádad hamis!

ROBESPIERRE. Ne hagyjátok beszélni,
Tudjátok, nyelve síma, mint kigyó.

Fogjátok el, szabadságunk nevében.

NÉPTÖMEG. Ne halljuk őt, ne halljuk, vesszen el!

(Körülveszik és elfogják.)

ÁDÁM. Ne halljatok hát, ámde én se halljam

A hitvány vádat. Nem győzzük meg egymást

Beszéddel. Sőt tettel sem győztetek le.

Robespierre, megelőztél csupán,

Ez az egész, ne kérkedjél vele!

Magam teszem le a fegyvert, — elég volt.

De im ezennel felszólítalak,

Hogy három hó alatt kövess ez úton.

Bakó, ügyes légy — őrást vesztesz el.

(Fejét a nyaktiló alá hajtja.)

TIZEDIK SZÍN.

(Az egész hirtelen olyanná változik vissza, mint a nyolcadik színben volt. Ádám ismét mint Kepler, fróasztalára hajtott fővel látszik, Lucifer mint famulus mellette áll s vállára üt. A regg szürkül.)

LUCIFER. Ezúttal a nyakazás elmarad.

ÁDÁM *(felemelkedve)*.

Oh, hol vagyok, hol vannak álmaim?

LUCIFER. Elszálltak a mámorral, mesterem.

ÁDÁM. E hitvány korban megvénült kebelnek

Csak a mámor teremt-e hát nyagot?

Mi nagyszerű kép tárult fel szememnek!
 Vak, aki Isten szikráját nem érti,
 Ha vérrel és sárral volt is befenve.
 Mi óriás volt bűne és erénye,
 És mind a kettő mily bámúlatos.
 Mert az erő nyomá rá bélyegét.
 Oh, mért ébredtem, hogy körültekintve,
 Jobban megértsem e kor törpeségét,
 Mosolygó arc alá rejtett bűnével,
 S a megszokás hazug erényivel.

LUCIFER. Ismérem én az ily lehangolást,
 Mely a mámornak reggelén köszönt be.

ÉVA (*a lugosból kilépve*).

El tőlem, el! nem csalt tehát gyanúm,
 Fel mersz szólítani férjem gyilkosául.
 Ily ocsmány tetre képesnek hiszed,
 Kit szíved ideáljaúl hazudsz.

AZ UDVARONC. Az istenért, nyugodtan, kedve-
 Ha észrevesznek, még botrányt okozsz. [sem,

ÁDÁM. S az a két nő is álom volt-e csak?

De mit beszélek? egy nő, két alakban,
 Változva sorsom zajgó végzetével,
 Mint a hab, mely most fénylik, most sötét.

ÉVA. Ah úgy, a botrány nálad fő dolog!

Mit érdekelne a bűn, rejtekében,
 Te megrovást nem szenvedő lovag!
 Oh jaj, ti addig gúnyoljátok a nőt,
 Míg szűz erénye ősi hagyományát
 Előítéleteként ledobja, s akkor
 Kicsínyelő mosollyal nézitek
 Önbűnötöknek aljas eszközeül.

El tőlem, el, ne lássalak ezentúl! [leszünk

AZ UDVARONC. Ez ismét túlzás. Gúnytárgyul

Ily ünnepélyes színben nézve e
Hétköznapios ügyet. — Mi látjuk egymást
Ezentul is, mosolygva és enyelgve
S arról, mi történt, szót sem ejtve többé.
Jó reggelt, asszonyom. — (El.)

ÉVA.

A nyomorúlt! —

Im itt vagyok, bűnömmel s könnyeimmal. (El.)

ÁDÁM. Tehát csak álom volt, és vége van.

De nem mindennek. Az eszmék erősbe

A rossz anyagnál. Ezt ledöntheti

Erőszak, az örökre élni fog.

S fejlődni látom szent eszméimet,

Tisztúlva mindig, méltóságosan.

Míg lassan bár, betöltik a világot.

LUCIFER. A nap halad, mester, vár a tanóra,

Az ifjuság már nyugtalan gyülekszik

Bölcsességedből elleshetni egy szót.

(A csillagász-toronyra alkalmazotti csengetőn csenget.)

ÁDÁM. Ne gúnyolj, oh ne gúnyolj a tudással,

Pirúlnom kell, ha dicsérnek ezért.

LUCIFER. Nem oktatsz-é oly sok jeles fiút?

ÁDÁM. Nem oktatom, csak idomítom őket,

Szavak szerint, miket nem értenek,

De értelmök sincs, ezt vagy azt csinálni.

Az oktalan bámúl és azt hiszi :

E szép szavakkal szellemet idézünk ;

Pedig fogás csak az egész, takarni

A szemfényvesztés mesterségeit.

(Egy tanítvány gyors léptekkel jó s az erkélyre megy.)

TANÍTVÁNY. Kegyes voltál magadhoz hívni, mes-
Igérvén, hogy tudvágyamat betöltöd, [ter,

S mélyebben engedsz a dolgokba nézmem,
Mint másra célszerűnek tartod azt.

ÁDÁM. Igaz, igaz, szorgalmad oly kitűnő,
Hogy ez előnyre méltán tart jogot.

TANÍTVÁNY. Im itt vagyok ; lelkem vágytól re-
Belátni a természet műhelyébe, [meg,
Felfogni mindent és élvezni jobban,
Uralkodván felsőbbbség érzetével
Anyag- s szellemvilágban egyaránt.

ÁDÁM. Sokat kívánsz. Paránya a világnak,

Hogy lássad át a nagyszerű egészet? —

Uralmat kérsz, életet kérsz és tudást. —

Ha súlyától nem dűlne össze kebled

S mind ezt elérnéd : istenné leendnél.

Kevesbet óhajts, s tán elérheted. [tudásnak

TANÍTVÁNY. Bármely titkát fejts hát meg a

Nagy férfiú, én csak nyerek vele,

Mert érzem, semmit fel nem fogok.

ÁDÁM. Jól van tehát, látom, te érdemes vagy

S a legrejtettebb szentélyig beviszlek ;

Lásd a valót, mint én látom magam.

De nem les-é avatlan hallgató, mert

Az az igazság rettentő, halálos,

Ha nép közé megy a mai világban.

Majd jó idő, oh! bár itt lenne már,

Midőn utcákon fogják azt beszélni,

De akkor a nép sem lesz kiskorú.

Most adj kezet, hogy el nem árulod,

Amit megértesz. Így! halljad tehát.

TANÍTVÁNY. Mint reszketek vágytól és félelem-

ÁDÁM. Mit is mondál előbb, fiam, nekem? [től...

TANÍTVÁNY. Hogy lényegében semmit nem fo-

ÁDÁM (*vigyázattal*). [gok fel.

No látod, én sem, -- s hidd el, senki más.
 A bölcsélet csupán költészete
 Azoknak, mikről még nincsen fogalmunk.
 S egyéb tanok közt ez legjámborabb még,
 Mert csak magában mulat csendesén,
 Agyrémekkel hímezett világa közt.
 De számtalan egyéb oly társa van,
 Mely fontos arccal rajzol a porondban,
 Egyik vonalt örvénynek mondogatja,
 Szentélynek a kört, hogy már-már kacagsz
 A vígjátékon, amidőn belátod,
 Mi rettentő komoly csiny az egész.
 Mert míg szorúlt kebellem és remegve
 Kerüli minden a por-rajzokat,
 Itt-ott kelepce áll s a vakmerőt,
 Ki általlépi, véresen megejti.
 Ily dőreség áll, látod, szüntelen
 Utunkba, szentséges kegyeletül
 Védő a már megalakúlt hatalmat. [örökre?]

TANÍTVÁNY. Ah értlek, értlek, s így lesz-e

ÁDÁM. Egykor nevetni fognak az egészen.

Az államférfit, kit nagynak neveztünk,

Az orthodoxot, akit bámulánk --

Komédiásnak nézi az utókor,

Ha a valódi nagyság lép helyébe,

Az egyszerű és a természetes,

Mely ott ugrat csupán, ahol gödör van,

Ottan hagy útát, ahol nyílt a tér.

S a tant, mely most örültséghez vezet

Szövevényes voltával, akkoron,

Bár nem tanulja senki, minden érti.

TANÍTVÁNY. Ez a nyelv hát az a megérthető,

Melyen beszéltek az apostolok? --

De hogyha minden más merő lom is
Ne vedd el a művészetben hitem.

S azt bétanulni mégis csak szabály kell.

ÁDÁM. A művészetnek is legfőbb tökélye,

Ha úgy elbú, hogy észre nem veszik.

TANÍTVÁNY. Hát a rideg valónál álljak-é meg?

Eszményesítés ad művünkbe lelket.

ÁDÁM. Igaz, igaz, az önt rá szellemet,

A természettel, mely egyenjogúvá

Teszi s teremtetett lénnyé érleli,

Mi anélkül csupán halott csinálmány.

Attól ne tarts, hogy míg eszményesítsz,

Kifogsz az élő nagy természetén.

De a szabályt, a mintát hagyd pihenni.

Kiben erő van és Isten lakik,

Az szónokolni fog, vés, vagy dalol,

Ha lelke fáj, szívrázóan zokog,

Mosolyg, ha a kéj mámorát alussza.

S bár új utat tör, bizton célra ér.

Művéből fog készíteni új szabályt,

Nyügül talán, de szárnyakúl soha

Egy törpe fajnak az abstractió.

TANÍTVÁNY. Oh, mit tegyek hát, mester, mondd

Ki annyi éjt szenteltem a tudásnak, [nekem.

Csak a butával lettem-é egyenlő,

És mind e munka elveszett hiába?

ÁDÁM. El nem veszett, mert ép ez ad jogot

Most már megvetni minden csábjait.

Ki még nem nézett a vésznek szemébe,

Ha hátrál, gyáva. A próbált vitéz

Bátran mellózi a kötekedőt,

Bátorságához nem férhet gyanú.

Fogd hát e sárgult pergamenteket,

E fólíánsokat, miken penész ül,
 Dobd tűzre mind. Ezek feledtetik
 Saját lábunkon a járást velünk,
 És megkímélnék a gondolkodástól.
 Ezek viszik mult századok hibáit
 Előítéletül az új világba.

A tűzre vélők! és ki a szabadba.
 Miért tanúlnád mindig, hogy mi a dal,
 Minő az erdő, míg az élet elfoly,
 Örömtelen poros szobafalak közt.
 Hosszúnak nézed-é az életet,
 Hogy sírodig theoriát tanulsz?
 Együtt mondunk bucsút az iskolának!
 Téged vezessen rózsás ifjuságod
 Örömhözó napsúgár- és dalokhoz;
 Engem vezess te, kétes szellemőr,
 Az új világba, mely fejlődni fog,
 Ha egy nagy ember eszméit megérti,
 S szabad szót ad a rejlő gondolatnak,
 Ledült romoknak átkozott porán.

TIZENEGYEDIK SZÍN.

(Londonban. A Tower¹ és a Temze közt vásár. Tarka sokaság hullámszik, zajong. Ádám, mint élemedett férfiú, Luciferrel a Tower egyik bástyáján áll. Estve felé.)

KAR *(a zsibongó sokaság morajából egygyéolvadva, s halk zenétől kísérve).*

Zúg az élet tengerárja,
 Mindenik hab új világ,
 Mit szánod, ha elmerül ez,
 Mit félsz, az ha feljebb hág?

Majd attól félsz, az egyént hogy
Elnyelendi a tömeg,
Majd, hogy a kiváló egyes
A milljót semmíti meg.
Rettegsz a költészetért ma,
Holnap a tudás miatt,
S szűk rendszernek mértékébe
Zárod a hullámokat.
S bár mint küzdesz, bár mint fáradsz,
Nem merítsz mást, mint vizet :
A méltóságos tenger zúg,
Zajg tovább is és nevet.
Hagyd zajongni, majd az élet
Korlátozza önmagát.
Nem vesz el harcában semmi,
Mindig új s mindig a régi ...
Halld csak ígéző dalát.

ÁDÁM. Ez az, ez az, miért mindig epedtem!
Pályám mindeddig tömkeleg vala,
Az élet áll most teljesen előttem —
Mi szép, mi buzdító versenydala.

LUCIFER. Szép a magasból, mint a templomének,
Bármily rekedt hang, jajszó és sohaj :
Dallamba olvad össze, míg fölér.
Így hallja azt az Isten is, azért
Hiszi, hogy jól csinálta e világot.
De odalent másképen hallanók,
Hol közbe szól a szív verése is.

ÁDÁM. Te kételkedő gúny, hát nem szebb világ ez,
Mint mind az, amin eddig átgyötörtél?
Ledültek a mohos korlát-falak,
Eltűntek a rémes kísértetek,
Miket a múlt megszentelt glóriával

Hagy a jövőre kínzó átokúl.

Szabad versenytér nyílt meg a kebelnek,

Rabszolgákkal gúlát ma nem emelnek.

LUCIFER. Egyiptomban sem hallott volna fel

Ilyen magasra a rabok nyögése,

S mi istenik enélkül művei!

Vagy Athenében nem cselekszik-é

A felséges nép méltón, nagyszerűen,

Feláldozván nagy s kedves emberét,

Mivel a hon forog máskint veszélyben,

Ha ily magasról nézzük s nem zavarnak

Nő-könnyek és egyéb hitvány fogalmak.

ÁDÁM. Hallgass, hallgass, te örökös sophista.²

LUCIFER. De bárha áll is, a jaj hogy kihalt,

Helyette minden úgy el van lapúlva!

Hol a magas, mi vonz? a mély, mi rettent?

Hol életünknek édes tarkasága?

Többé nem tenger küzdő fényes árja,

Síma mocsár csak, békával tele.

ÁDÁM. Kárpótol a közjólét érzete.

LUCIFER. Úgy ítélsz, ládd, te is nagy polcodon

Az életről, mely lábadnál mozog,

Mint a multakról a história.

Nem hallja a jajszót, rekedt beszédet ;

Mit feljegyez, a multnak csak dala.

ÁDÁM. Ah, már a sátán is romantizál,

Vagy doctinaire³ lesz ; vívmány ez s amaz.

LUCIFER (*a Towerre mutatván*).

Az nem csoda, midőn az ős idők

Kisértetén állunk, egy új világ közt.

ÁDÁM. E korhadtt álláspont se kell nekem,

Az új világba elszántan leszállok,

S nem félek, a költészetet, nagy eszmét

Hullámi közt hogy újra ne találjam.
 Lehet, hogy többé nem nyilatkozik
 Eget megrázó ős titáni harcban,
 De annál ígézőbb, áldásosabb
 Világot alkotand szerény körében.

LUCIFER. Haszontalan aggodás is leendne

Azt féltened. Míg létez az anyag,
 Mindaddig áll az én hatalmam is,
 Tagadásúl, mely véle harcban áll.
 S míg emberszív van, míg eszmél az agy
 S fennálló rend a vágnak gátat ír,
 Szintén fog élni a szellemvilágban
 Tagadásúl költészet és nagy eszme.

De mondd, mi alakot vegyünk magunkra,
 Midőn leszallunk a zajgó tömegbe?

Mert így csak e helyen birunk megállni,
 Hol múlt idők ábrándja leng körül,

ÁDÁM. Akárminőt, hisz nincsen már kiváló,

Hála a sorsnak. Hogy tudjuk, mit érez :

Le kell szállnunk a nép nagy rétegéhez.

(Mindketten lemennek a Tower belsejébe s csakhamar munkásokul öltözve kilépnek annak kapuján, a sokadalomba vegyülvén. Egy bábjátékos bódéja mellett áll, melyen majom ül vörös kabátban, láncon.)

A BÁBJÁTÉKOS. Csak erre, erre, kedves jó urak,
 Mindjárt kezdődik az előadás!

Mulatságos komédia nagyon,

Szemlélni, mint szedé rá a kigyó

Az első nőt, ki már kíváncsi volt,

S mint vitte ez csávába akkor is már

A férfiút. — Láthattok fürge majmot,

Mi méltósággal jätssza emberét,

Láthattok medvét táncmester gyanánt.
Csak erre, erre, kedves jó urak!

(*Tolongás a bódé körül.*)

LUCIFER. Ah, Ádám! itten minket emlegetnek.

Csak szép dolog, kinek olyan szerep
Jutott, hogy még hat ezred év után is
Mulat felettte a víg ifjuság.

ÁDÁM. El ez izetlen tréfától. Tovább.

LUCIFER. Izetlen tréfa? nézd csak, mint mulatnak,

Kik még imént szunnyadtak a padokban,

Hallgatva Népost ⁴ — e piros fiúk.

S ki mondja meg, kinek van igaza?

Azoknak-é, kik az életbe lépnek

Az ébredő erő önérzetével,

Vagy aki, korhadtt aggyal már, kilép.

Vajon tetszőbb-e egy Shakespeare neked,

Mint nekik e torzképű összevissza?

ÁDÁM. A *torz* az épen, mit nem tűrhetek.

LUCIFER. Rajtad tapadt még a görög világból.

Ládd, én fia, vagy apja hogyha tetszik,

— Mert szellemek közt ez nem nagy különbség —

Az új iránynak, a romantikának,

Én épen e torzban gyönyörködöm.

Az ember arca egy majomvonás;

A nagyszerű után egy sárdobás;

Ficamlott érzés, tisztes szőrruha;

Kéjhölgytül a szemérem szózata;

Tömjénezése hitványnak, kicsinynek;

Szerelmi élvre átka egy kiéltnek;

Feledtetik, hogy országom veszett,

Mert új alakban újra éledek.

A BÁBJÁTÉKOS (*Ádám vállára ütve*).

Mit foglaljátok ezt a jó helyet?
Te jó madár, csak az mulathat ingyen,
Ki életúnt s felkótteti magát.

*(Ádám és Lucifer félreállanak. Egy kis leány ibolyát
árvulva jó.)*

A KIS LEÁNY. Kis ibolyák, első követei
A jó tavasznak. Vásároljanak!

E kis virág az árvának kenyerét
És a szegénynek is szép éket ad.

EGY ANYA *(ibolyát vásárolva)*.

Adj, adj nekem, holt gyermekem kezébe.

EGY LEÁNY *(szintén vásárolva)*.

Sötét hajamnak lesz legszebbik éke.

A KIS LEÁNY. Kis ibolyák! Vegyenek uraim!

(Elhalad.)

EGY ÉKSZERÁRÚS *(bódéjában)*.

Hogy e gaz mindig versenyez velünk

S ki nem bírjuk szorítani a divatból.

Pedig szép nyakra drága gyöngy való csak,

Melyért az is már, aki fölhozá,

Kétségbeejtő elszántsággal a

Tenger mélyének szörnyeit kísérti.

(Két polgárleány együtt jó.)

ELSŐ POLGÁRLEÁNY.

Mi sok szép kelme, mennyi drága ékszer!

MÁSODIK POLGÁRLEÁNY.

Vásárfiát, ha volna aki venne.

ELSŐ POLGÁRLEÁNY. A mai férfi ilyesmit csupán

Gyalázatos mellékcélokra tenne.

MÁSODIK POLGÁRLEÁNY.

Még úgy se, nincs többé izlése már,

Elrontá sok ledér hölgy s káviár.

ELSŐ POLGÁRLEÁNY.

Azért oly elbizott, hogy nem veszen fel.

MÁSODIK POLGÁRLEÁNY.

Vagy oly szerény, hogy többé már nem is mer.

(Elhaladnak.)

(*Leveles szín alatt italt mérnek, az asztal körül dözsölő munkások. Hátrább zene és tánc. Katonák, polgárok s mindenféle nép mulat és ácsorog.*)

KORCSMÁROS (*vendégei közt*).

Urak, vigan, a tegnap elveszett,

A holnapot nem érjük el soha,

Isten táplálja a madarakat,

S minden hiúság mond a biblia.

LUCIFER. Tetszik nekem e philosophia.

Üljünk le itt e szép árnyas padon

S nézzük, mi olcsón és mi jól mulat

Savanyu borral s rossz zenével a nép.

ELSŐ MUNKÁS (*az asztalnál*).

A gépek, mondom, ördög művei:

Szánktól ragadják a kenyeret el.

MÁSODIK MUNKÁS.

Csak az ital maradjon, elfeledjük.

ELSŐ MUNKÁS. A dús meg — ördög, vérünk szíjja

Most jöne csak! hadd küldeném pokolba. [ki.

Több példa kéne, mint a múltkori.

HARMADIK MUNKÁS.

Mit nyernél véle. Ma már függni fog.

Sorsunk meg, mint előbb, csak úgy fõrog.

MÁSODIK MUNKÁS.

Bolond beszédek, jöjön hát az a dús,

Nem véték néki, mellém ültetem,

Lássuk ki az úr és ki tud mulatni! [jak?

A KORCSMÁROS(*Ádámhoz*). Uram, mivel szolgál-
ÁDÁM. Semmivel.

A KORCSMÁROS. El hát padomról, semmiháziak!

Azt vélitek tán, a pénzt csak lopom,

Vagy gyermekem s nőm koldusbotra termett.

ÁDÁM(*fölkelve*). Így mersz beszélni?

LUCIFER.

Hagyd el a pimaszt!

ÁDÁM. Jerünk tehát; mit is nézzük tovább,

Hogyan silányul állattá az ember.

LUCIFER. Ah, íme itt van, mit régtől kerestem,

Itt vígadunk kedéllyel, fesztelen,

Ez a döbörgés és e vad kacaj,

E bacchanális tűz felgerjedése,

Mely minden arcra rózsá-árt idéz,

Mint dőre képzet a nyomor fölé.

Hát nem dicső ez?

ÁDÁM.

Engem undorít.

(*Ez alatt a táncolókhöz értek. Két koldús civódva jő.*)

ELSŐ KOLDUS. E hely sajátom, itt van enge-
MÁSODIK KOLDUS. [délyem.

Könyörülj rajtam, másként meghalok,

Már két hete, hogy nem dolgozhatom,

ELSŐ KOLDUS. Igaz koldus sem vagy hát eszerint,

Kontár sehonnai, rendőrt hívok. —

(*A második koldus elsompolyog. Az első helyet foglal.*)

Krisztusnak öt sebére, alamizsnát

A szenvedőnek, édes uraim!

(*Egy katona egy mesterlegény kezéből elveszi táncos-
nőjét.*)

KATONA. Paraszt, odébb! vagy azt hiszed

Hogy még te is valami vagy?

MESTERLEGÉNY.

Megérzed,

Ha nem hiszed.

MÁSODIK MESTERLEGÉNY. Ne bánts. Térj ki

A hatalom s dicsőség mind övé. [előle :

ELSŐ MESTERLEGÉNY. No hát, lenézéssel miért

Ha már ugyis nadályként szívja vérünk. [tetézi,

EGY KÉJHÖLGY *(dánolva)*. Sárkányoktól is ki-

Egykoron az arany almát — [vívták

Almák még most is teremnek,

A sárkányok rég kivesztek :

Bamba, aki nézi, nézi,

És letépni nem merészli.

(Egy ifjúhoz simul.)

LUCIFER *(a mulatók nézésébe merülve)*.

Ez a kacérság tetszik, ládd, nekem.

Mutassa a dús, hogy mi kincse van.

Vasas ládában, mellyen a fukar

Ül, úgy lehet fővény, mint színarany.

Mi megható féltése e kamasznak!

Hogy őrzi lánya egy tekintetét,

Isméri a jelen percnak becsét,

Bár tudja jól, — de hát mi gondja arra? —

Hogy a jövőben másnak dől karára.

ÁDÁM *(egyik zenészhez)*.

Miért bánsz így a művészettel, ember!

Mondd, tetszik-é, amit húzasz, magadnak?

A ZENÉSZ. Dehogy tetszik, dehogy! Sőt végtelen

Ezt húzni napról napra, s nézve nézni, [kín

Miként mulatnak kurjongatva rajta.

E vad hang elhat álmaimba is.

De mit tegyek, élnem kell s nem tudok mást.
LUCIFER *(még mindig a szemléletbe merülve)*.

Ah, ilyen gondos filosofiát

Ki tennefel a röpke ifjúságról?

E lányka tudja, hogy nem az utolsó,

Melyet most élvez, a perc életében,

S amíg ölelget, új viszonyt keres

Már is szeme. — Ah, drága gyermekek;

Mily örömem telik most bennetek,

Hogy oly mosolygva munkáltok nekem!

Áldásom a bűn és nyomor legyen.

MÁSODIK MESTERLEGÉNY *(danolva)*.

Aki munkás hét után

Tiszta szívvel, dal között

Csókot és bort elkészönt,

Kacagja az ördögöt. —

(Templomi zene néhány végakkordja hallik. Éva mint polgárleány imakönyvvél s bokkrétával kezében anyjával jó a templomból.)

EGY ÁRÚS. Csak erre, erre, drága szép kisasszony!

✱ Olcsóbban senki nem szolgálhat önnek.

MÁSIK ÁRÚS. Ne higgyen néki, rossz mértéke van,

S árúja régi. Erre, szép kisasszony!

ÁDÁM. Ah, Lucifer! ládd, ily hitvány helyen

Tartasz le, míg az üdv, megtestesülten,

Majd észrevétlen leng tőlem tova.

LUCIFER. Ilyesmi már épen nem új dolog.

ÁDÁM. A templomból jó, oh mi szép, mi szép!

LUCIFER. Láttatni volt ott, s látni is talán.

ÁDÁM. E gúny hideg, ne érintsd őt vele.

Az ájtatosság ül még ajkain.

LUCIFER. Látom, megtérsz, sőt pietista ⁵ léssz.

st.
 ADÁM. Rossz élc, mert keblem bárminő rideg,
Az nékem baj ; de a leánykebelben
Kívánom az előítéletet,
É szent poézist, múlt idők zenéjét,
Érintetlen zománcát a virágnak.

LUCIFER. De melyik hát, mutasd, az a darab
 Mert azt az ördögtől sem várhatod, [menny,
 Izlésedet hogy mindig felkutassa!
 Elég, ha aztán birtokába juttat.

ADÁM. Lehet-e más, mint e hölgy?

LUCIFER. Így beszél

A zsolna ⁶ is, ha férget fog magának :
 Féltékenyen körül néz, s azt hiszi,
 Hogy a világon ez legjobb falat,
 Mig a galamb undorral néz reá.
 Az ember is üdvét csak önmaga
 Találja fel, sokszor tán épen ott,
 Hol másik társa poklot alkotott.

ADÁM. Minő méltóság, milyen szűz erény ;
 Megközelíteni szinte nem merem.

LUCIFER. Bátran csak, nem vagy a nőknél ujonc,
 S ha jól megnézzük, ő is eladó lesz.

ADÁM. Hallgass!

LUCIFER. Hisz tán drágább a többenél.

(Egy ifjú ezalatt szerényen Évához lép s egy mézes-
 kalács-szívet nyújt neki.)

AZ IFJÚ. Kisasszony, kérem e vásárfiát
 Fogadja el kezemből szívesen.

ÉVA. Artúr, ön jó, megemlékszik felőlem.

Rég nem láttuk már ; mért nem látogat meg?

(Halkan beszélgetnek. Ádám izgatottan nézi, míg az
 ifjú távozik.)

ÁDÁM. Ez éretlen fiú bírná-e hát,
 Mit férfi szívem hasztalan ohajt?
 Mi meghittén szól véle, mint mosolyg —
 Még int utána — oh, mi kín, mi kín!
 Meg kell szólítnom. (*Évához közelít.*)

ANYA. Artúr szülei

Vagyonosak, igaz, de nem tudom,
 Mi szemmel nézik a viszonyt veled.
 Azért egészen vágytársát se mellőzd,
 Ki ma is e csokorral meglepett.

ÁDÁM. Engedjék hölgyeim, hogy elkísérjem,
 Nehogy baj érje e tolakodásban.

ÉVA. Mi szemtelenség!

ANYA. El, tolakodó!

Tán azt hiszi, hogy olyan e leány,
 Kinek akárki mondhat szépeket? [*dám így*

ÁDÁM. S hát mondhat-é mást? — Sokszor álmo-
 A hölgytökélynék legszebb ideálját.

ANYA. Álmodhatik, amit tetszik magának;

De akinék e lányka báji nyílnak,
 Az ily gézengúz ember nem lehet. —

(*Ádám zavartan áll, egy cigányasszony Évához lép.*)

CIGÁNYASSZONY.

Ah, drágalátos hölgy, világ csodája,
 Mutassa csak piciny fehér kezét,
 Hadd mondjam el, a sors ezer malasztja
 Miként hímzendi boldog életét. (*Kezébe nézve.*)
 Szép mátká várja — ah! közel nagyon —
 Szép gyermekek, egészség és vagyon.

(*Pénzt kap.*)

LUCIFER. (*Ádámra mutatva.*)

Hugom! társam sorsáról is beszélj.

CIGÁNYASSZONY.

Nem látom tisztán, éhség vagy kötél.

ÁDÁM (*Évához*). Ne utasítson így el ön magától!

Ah, érzem, e szív nékem van teremtvé.

ÉVA. Anyám, ne engedd hát...

ANYA. Rendőrt kiáltok,

Ha nem tágít.

ÉVA. Ne bántsod — észére tér tán,

S tulajdonkép nem is tett semmi rosszat.

(*Elhaladnak.*)

ÁDÁM. Oh szent költészet, eltünél-e hát

E prózai világból már egészen?

LUCIFER. Dehogyan tűnt! hát az a mézeskalács,

Virágcsokor, az a tánc, galylugos

Mi volt egyéb? csak oly finnyás ne légy

És ábrándozni van még tárgy elég.

ÁDÁM. Mit ér, ha a nyervágy, haszonlesés

Ólálkodik köztünk s önzéstelen

Emelkedettség nincsen már sehol.

LUCIFER. Az is akad — az iskolás padok közt

Hol még az élet nem gazdálkodott.

Ép itt jó néhány ilyen cimbora.

(*Néhány tanuló jó sétálva.*)

ELSŐ TANULÓ. Vigan, fiúk, mögöttünk a penész.

Ma élvezünk valami derekast.

MÁSODIK TANULÓ. Ki a szabadba, a várost utá-

Korlátolt rendét, e kalmár világot.

[lom,

HARMADIK TANULÓ.

Valakivel próbáljunk összetűzni,

Ez izgató és férfias mulatság.

ELSŐ TANULÓ. Ragadjuk el e zsoldosok öléből

Lánykáikat s mindjárt lesz háború is ;
 Aztán szabadba sietünk velök,
 Néhány pohár sör és zenére van pénz
 S estélig győzelmünk emlékével
 Piros pofák közt hercegek leszünk.

NEGYEDIK TANULÓ.

Dicső, dicső, bosszantni a philisztert.

ELSŐ TANULÓ.

Összebb fűzvén frigyünknek láncait —
 S mulatni, ahogy most tőlünk telik,
 Míg egykor a hazáért lelkesedve
 Nemesebb küzdöttél foglal majd erélyünk.

(Elhaladnak.)

ÁDÁM. Kedves látvány ez e lapos világban,
 Szebb kor csiráját sejti benne szűm.

LUCIFER. Meglátod, a csira mivé fesel,
 Lerázva majd a tantermek porát.
 E két gyáros, ki itt felénk közelg,
 Ifjonta az volt, mik most e fiúk.

(Két gyáros beszélgetve jő.)

ELSŐ GYÁROS. Hiába, a versenyt nem állhatom,
 Mindenki az olcsóbb után eseng,

Árúm jóságát kell megvesztegetnem. [teni.

MÁSODIK GYÁROS. A munka bérét kell csökken-

ELSŐ GYÁROS. Azt nem lehet, most is lázonganak,

Hogy meg nem bírnak élni, a kutyák,

S van is tán a panaszban egy kicsi,

De hát ki mondja, hogy nőszüljenek,

Ki mondja, hogy hat gyermekök legyen?

MÁSODIK GYÁROS.

Erősebben kell hát befogni őket,

Dolgozzanak fél-éjjel gyárainkban,
 Elég pihenni a másik fele,
 Kinek álmodni úgy sem célszerű. (*Elmennek.*)
 ÁDÁM. El vélek! Miért is hagyta el látnom őket?
 De mondd, hová is lett az a leány?
 Most, Lucifer, mutasd hatalmadat,
 Segíts, hogy meghallgasson.

LUCIFER. Lucifer se
 Fecsérli erejét ily semmiségre.

ÁDÁM. Mi néked semmi, nekem egy világ.

LUCIFER. Nyerd el tehát. Csak korlátozni bírd
 Érzésidet, hazugságtól ne félj,
 Felelj, mint kérdlek, s karjaidba dűl.

(*Hangosan, hogy a mögöttük hallgatózó cigányasszony
 meghallja.*)

Most látja már, mylord, mi kellemetlen,
 Álarc alatt a nép közé vegyülni,
 Minduntalan új bánatomra botlunk.
 Ha sejtené e nép, hogy négy hajónk
 Még mármár révbe szálland Indiából,
 Másképp fogadna.

ÁDÁM. Az valószínű.

CIGÁNYASSZONY (*félre.*)

E felfödözés szép sommát megér.

(*Ádámhoz.*)

Egy szóra kérem, ön elrejtezett,
 Én megbüntettem a jövendőléssel,
 Mert én előttem nem létez titok,
 Ki a sátánnal régen cimborálok.

LUCIFER (*félre.*)

No, még az kéne csak, te vén szipirtyó.

CIGÁNYASSZONY. Önnek hajói már ma itt leend-
De ami ennél még örvedetesb, [nek.

Egy szép leányka epedez önért.

ÁDÁM. S hogy nyerhetem meg?

CIGÁNYASSZONY. Hisz már-már öné.

ÁDÁM. Elutasított.

CIGÁNYASSZONY. Ép azért öné lesz.

Meglátja, itt lesz ismét nemsokára.

Emlékezzék bár a jósnő szavára. (El.)

ÁDÁM. Lucifer! e banya rajtad kifog.

LUCIFER. El nem vitatom fényes érdemét,

Most ő pótolja az ördög helyét.

(Egy nyegle, talyigán, trombitaszóval, tömegtől kör-
nyezve megjelen s a szín közepén megáll.)

A NYEGLE. Félrébb az útból! tisztelet nekem,

Megöszült tudományban a fejem,

Míg a természet titkos kincseit

Felástam ernyedetlen szorgalommal.

ÁDÁM. Minő csodás bolond ez, Lucifer? [éljen,

LUCIFER. A *tudomány*, mely nyegle, hogy meg-

Épen mint akkor, hogy tudóskodál,

Csak hogy több zaj kell most, mint kelle hajdan.

ÁDÁM. Ilyen mértékben azt sohsem tevém.

Gyalázat rá!

LUCIFER. Arról ő nem tehet,

Természete ha fél s kerülni vágyik,

Hogy ez ne álljon sírköve felett :

Ex gratia speciali

Mortuus in hospitali.⁷

Ma másokért áldozván éjt, napot,

Jutalmának kéréséhez jutott.

A NYEGLE. Az emberek javára fáradék,

S ím, itt van a dicső eredmény:

Ez az edényke élet-elixír,
Melytől megifjul a beteg, vén,
Ezt szedték hajdan a nagy fáraók.
Ez Tankréd bűvös bájitalja;
E szépitőt használta Helene,
Ez Kepler astrologiája. —

ÁDÁM. Hallod mit árul? Mig mi a jövőben

Kerestük a fényt, ő a rég lefolytban.

LUCIFER. Sohase' tiszteletes a jelen,

Mint embernagyság a hálósobában.

Nőnk az, tíz évi házasság állapotban —

Már azt is tudjuk, hogy szeplője hány van.

A-NYEGLE. Vegyetek, ím, nem bánja meg, ki vesz,

Ily alkalom még nem volt s nem is lesz.

A TÖMEGBŐL. Ide vele! Nekem bármelyik elkel —

Ah! mily szerencse! Milyen drága vétel!

LUCIFER.

No ládd, e nép, mely közt már senki nem hisz,

Ami csodás, hogyan kapkodja mégis. —

(Éva, anyjával visszajő, a cigányasszony suttogva követi.)

ÉVA. Haszontalan beszéd, hisz ismerünk már.

CIGÁNYASSZONY.

Ne üdvözljek, hogyha nem igaz.

Olyan szerelmes önbe az az úr,

Hogy már ma még maitresse-ének veszi.

Mint hercegasszony, oly szállást lakik,

Színházba, táncra négy lovon robog.

ANYA. Ha jól felvesszük, százszor célszerűbb,

Mint elhervadni fejkötő alatt

Egy szurtos varga bűzös műhelyében.

CIGÁNYASSZONY.

Csak nézze ön, ott áll — hogyan keres.

ÉVA. Elég nem szép, hogy még nem látta meg.

Keze finom, tartása úrias.

ANYA. Nekem még társa sincsen ellenemre,

Bár orra kissé horgas, lába görbe,

De olyan tisztos, éltes férfiú.

Megyek, leányom. Legjobb közbejárás,

Ha magatokra hagylak egy kicsit.

CIGÁNYASSZONY (*Ádámhoz*).

Lám, itt van a szép; mint eped önért.

ÁDÁM. Repülök hozzá. — Oh mi kék... mi kék!

CIGÁNYASSZONY. A közbejárót sem kell elfeledni!

LUCIFER (*pénzt ad neki*).

Társamtul a pénz, tölem kézszerítés.

CIGÁNYASSZONY (*felsikoltva*).

Uh, mily kemény kéz! (*El.*)

LUCIFER.

Kéjét éreznéd,

Ha az volnál, kit játszol, vén banya!

ÉVA (*Ádámhoz*). Vehetne ön vásárfiát nekem;

E szépitőszert mint kínálkozik!

ÁDÁM. A nőiség varázsa arcodon

A szépitőszert, melynek párja nincs.

(*A nyegle ezalatt elvonul.*)

ÉVA. Ah! ön nagyon kegyes.

ÁDÁM.

Ne szégyeníts meg!

Gyémántot, gyöngyöt fűzök szép nyakadra,

Nem mintha ékesíteni akarnám,

De mert méltóbb helyen már nem ragyoghat.

ÉVA. Amott odább láttam sok ékszerárust,

De nem való az ily szegény leánynak.

ÁDÁM. No hát nézzük meg!

LUCIFER.

Az felesleges.

Kitünő ékszer van velem esetleg.

(Ékszereket ad át, melyeket Éva nagy örömmel nézget és próbál.)

ÉVA. Mi szép, mi kedves, mint irigylik ezt majd.

ÁDÁM. De ezt a szívet, — ezt többé ne lássam!

ÉVA. Eldobhatom, ha ellenére van. *(Elveti.)*LUCIFER. Helyes, majd én meg rálépek. *(Ráhág.)*

ÉVA.

Mi az?

Sikoltást hallok, vagy csak képzelődöm?

(Ezalatt egy elítéltet hoznak talyigán a színen keresztül, nép tolong utána.)

A TÖMEGBŐL.

Siessünk! Mondtam úgy-e, hogy mi gyáva?

Most is dacos még. Fel csak, fel utána!

ÁDÁM. Minő zaj ez, mi hallatlan tolongás?

ÉVA. Akasztanak. Beh jó, hogy itt vagyunk.

Gyerünk mi is, oly izgató e látvány,

S szép alkalom ragyogni ékeimben.

ÁDÁM. Mi bűne a hitványnak?

ÉVA.

Nem tudom.

LUCIFER. Mindegy is az, de majd elmondom én :

Lovel gyárában dolgozott soká,

De az ön méreg, s azt szivá örökké,

Aztán több hétre kórházba került.

Kedves nejénél a szükség beszólt,

Lovel fia ifjú volt s jószívú ;

Meglélték egymást és mindent feledtek.

I. S Ó MUNKÁS.

Vigan, pajtás! mártírként vérzel el,

Neved közöttünk fényes név marad.

LUCIFER. A férj kigyógyult, s a nőt nem lelé,
 Helye betölt, munkát hiába kért,
 Fellázadt keble, fenyegetni mert,
 Lovel fia pofonnal válaszolt.
 Az átkozottnak kés akadt kezébe —
 Most itt viszik — a vén Lovel megörült. —

(Az utolsó szavaknál Lovel örült mélasággal jő.)

LOVEL. Hazudsz, hazudsz, én örült nem vagyok,
 Nem értem-é, mit súg fiam sebe?
 Vegyed, vegyed, végtelen kincsemet,
 S tedd, hogy ne értsem. Örüljek meg inkább!
 HARMADIK MUNKÁS.

Ne félj, ne félj, meg léssz boszúlva egykor.
 ELSŐ MUNKÁS. Emelkedjél fel, ők a csúfosak.

(Az elítélt elhalad kíséretével.)

ÁDÁM. Velőt fagyasztó látvány, mit kísérsz?

Ki mondja itt meg, melyik bűnösebb,
 Avagy csupán a társaság talán?...

Hol ez rohad — buján tenyész a bűn.

LOVEL. A társaság, igen. Vedd kincsemet.

Csak azt a seb beszédét hadd ne értsem. *(El.)*

ÉVA. Jerünk, jerünk, mert nem kapunk helyet.

ÁDÁM. Áldlak sors, hogy bíróvá nem tevé.

Mi könnyű törvényt írni pamlagon —

Könnyű itélni a felületesnek,

És mily nehéz, ki a szívet kutatja,

Méltányolván minden redőzetét.

LUCIFER. Ily elvek mellett pör nem érne véget.

A rosszat, mert rossz, senki nem cselekszi,

Az ördög is jogcímeket idéz,

S magáét véli mindenik erősbnek.

A törvénytudós szélyelvágja a
Kuszált csomót, minek fonalait
Ezer philantróp szét nem bontaná.

*(Ezalatt a Towerhez értek, melynek egy fülkéjében
szent kép áll.)*

ÉVA. Megálljunk csak, barátom, egy kicsinyt,
Hadd tűzöm e szent képhez csokromat.

LUCIFER *(félre)*.

Ne hadd, ne hadd, vagy végünk van különben.

ÁDÁM. Ártatlan gyermek — én nem gátolom.

ÉVA. Megszoktam e képről, még mint gyerek,
Megemlékezni, hogy ha elmegyek
Előtte, s most is olyan jól esik.

Mindjárt meglesz már, s futva pótolandjuk,
Mit elmulasztunk.

*(A virágcsokrot feltűzi a kép mellé, de az hirtelen
lehervad, s nyakáról, karjáról, az ékszerek gyíkokká
változva leperegnek.)*

Istenem, mi ez?

LUCIFER. Haszontalan intettelek.

ÉVA. Segítség!

ÁDÁM. Nyugodtan, kedves, a nép megfigyel —
Ezerte dúsabb ékszer jó nyakadra.

ÉVA. El tőlem, el! segítség, irgalom!

Szemfényvesztők és egy rút vén boszorkány —
Így meggyaláztak egy becsületes nőt.

*(A nép csoportosulni kezd, a cigányasszony rend-
őrökkel jó.)*

CIGÁNYASSZONY.

Hamis pénzt adtak, itt kell lenniök,

Higannyá olvadt markomban.

LUCIFER.

Talán.

Markodban volt, nem a pénzben hiba.

Ádám, fel innen, itt nem jó mulatni.

(A Towerbe tűnnek, s míg lent a csoportozás és zavar növekszik, ismét megjelennek a bástya tetején.)

ÁDÁM. Ismét csalódtam. Azt hívé, elég

Ledönteni a múltnak rémeit

S szabad versenyt szerezni az erőnek.

Kilöktem a gépből egy fő csavart,

Mely összetartá, a kegyeletet,

S pótolni elmulasztám más erősbbel.

Mi verseny ez, hol egyik kardosan

Áll a meztelen ellenek szemében?

Mi függetlenség, száz hol éhezik,

Ha az egyes jármába nem hajol?

Kutyáknak harca ez egy konc felett.

Én társaságot kívánok helyette,

Mely véd, nem büntet, buzdít, nem riaszt,

Közös erővel összeműködik,

Minőt a tudomány eszmél magának,

És melynek rendén értelem viraszt.

Ez el fog jöni, érzem jól, tudom...

Vezess, vezess Lucifer, e világba.

LUCIFER. Hiú ember, s mert korlátolt szemed

Zilált csoportot lát csak odalent,

Már azt hiszed, nincs összeműködés,

Nincs rendszer az életnek műhelyében?

Nézz hát egy percre szellemi szemekkel,

És lásd a munkát, mellyet létrehozna,

Csak hogy nekünk ám, s nem kicsiny magoknak.

(Besötétül. Az egész vásár csoportozattá alakul, mely

*a szín közepén tátongó síron ás, azt körül táncolja,
 míg egymásután mind beléje ugornak, részint némán,
 részint amint egymásután szólottak.)*

KAR. Csak rajta, pengjen a kapa :

Ma kell végezni, holnap késő,

Bár egypár ezredév után

Még mindig nem lesz kész a nagy mű.

Bölcső s koporsó ugyanaz,

Ma végzi, amit holnap kezd el,

Örökké éhes s jóllakott,

Mi már ma bémegy, holnap felkel!

(A lélekharang megcsendül.)

Megcsendült ím az estharang,

Bevégezők ; el, nyugalomra ;

Kiket a reg új létre költ,

A nagy művet kezdjék el újra.

A BÁBJÁTÉKOS. Én a komédiát lejátszтам

Mulattattam, de nem mulattam.

A KORCSMÁROS. Kiitta mindenik borát,

Vendégeim, jó éjszakát!

A KIS LEÁNY. Kis ibolyáim mind elkeltek,

Majd újak síromon teremnek.

CIGÁNYASSZONY. Jövőjét vágyta látni minden :

S szemét behúnyja most ijedten.

LOVEL. Kincsem nem nyújta boldogságot :

S most ingyen nyugalmat találok.

MUNKÁS. A hét letelt, a szombatest itt,

Kinyugszom végre fáradalmit.

TANULÓ. Álmodtam szépet — felzavartak,

Szép álom, jőj, most már folytatlak.

KATONA. Hivém, derék vagyok nagyon,

S egy rossz gödörben megbukom.

KÉJHÖLGY. A mámor elszállt, a festék lement,
Itt oly hideg van : jobb-e odalent?

AZ ELITÉLT. Maradj bilincs, a hitvány por felett,
Más törvényt sejték e küszöb megett.

A NYEGLE. Egymást szedtük rá azzal, hogy tu-
Most a valónál mind elámulunk. [dunk :

ÉVA. Mit állsz, tátongó mélység, lábaimnál?

Ne hidd, hogy éjed engem elriaszt :

A por hull csak belé, e föld szülötte,

Én glóriával átallépem azt.

Szerelem, költészet s ifúság

Nemtője tár utat örök honomba ;

E földre csak mosolyom hoz gyönyört,

Ha napsugár gyanánt száll egy-egy arcra.

(*Fátylát, palástját a sírba ejtve, dicsőülten felemel-
kedik.*)

LUCIFER. Isméréd-é, Ádám?

ÁDÁM.

Ah, Éva, Éva!

TIZENKETTEDIK SZÍN.

(U alakra épült nagyszerű phalanster¹ udvara. A két szárny földszintje nyílt oszlopos csarnokot képez. A jobb-oldali csarnokban mozgásban levő kerekas gőzgépek között munkások foglalkoznak. A baloldaliban a legkülönbébb természettudományi tárgyak, mechanikai eszközök, csillagászati, chemiai műszerek s egyéb különösségek múzeumában egy tudós működik. Mindnyájan a phalansterhez tartozók ; egyenlően vannak öltözve. Ádám és Lucifer az udvar közepén felbukkannak a földből. Nappal.)

ÁDÁM. Mi ország ez, mi nép, melyhez jövének?

LUCIFER. A régi eszmék többé nincsenek.

Nem kisszerű volt-é a *hon* fogalma?

Előítélet szülte egykor azt,
 Szűkkeblűség, versengés védte meg.
 Most már egész föld a széles haza,
 Közcél felé társ már most minden ember
 S a csendesen folyó szép rend fölött
 Tisztelve áll örül a tudomány.

ÁDÁM. Beteljesült hát lelkem ideálja,
 Ez mind derék, ezt így kívántam én is.
 Egyet bánok csak: a haza fogalmát,
 Megállott volna az tán, úgy hiszem,
 Ez új rend közt is. Az emberkebel
 Korlátot kíván, fél a végtelentől,
 Belterjében vesz, hogyha szétterül;
 Ragaszkodik a múlthoz és jövőhöz;
 Félek, nem lelkesül a nagy világért,
 Mint a szülők sírjáért lelkesült.
 Ki a családért vérét ontaná,
 Barátjáért legfeljebb könnye van. —

LUCIFER. Eszményedet, mint látom, elveted,
 Előbb még, mintsem testesülhetett.

ÁDÁM. Koránse hidd, de kandivá levék:

Mi eszme az, mely a széles világot
 Eggyé olvasztja, mely a lelkesülést,
 Az emberszív e szent, örök tüzét,
 Mit eddig száz hitványsággal szitott,
 S ábrándos harcra zsákmányolt ki csak,
 Nemesb célhoz vezérelendi végre?
 De mondd, hol állunk mégis, mily hely ez?

Aztán vezess, hogy lelkem kéjelegjen
 A boldogságban, mellyet annyi harcra
 Jól érdemelt díjúl kapott az ember.

LUCIFER. Sok más hasonló közt ez egy phalanster,
 Tanyája az új eszmék emberének.

ÁDÁM. Jerünk tehát.

LUCIFER. Megállj, ne oly sietve.

Előbb levetjük ezt a régi bőrt.

Ha mint Ádám s Lucifer érkezünk,

Nem hinne bennünk e tudós világ,

S megsemmisülnénk, vagy lombikba zárna.

ÁDÁM. Mily oktalan beszéd ez már megint?

LUCIFER. Már az nincs máskép a szellemvilágban.

ÁDÁM. Tégy hát, amit akarsz, de szaporán!

(Lucifer mindkettőjüket átalakítja a phalansterbeliekhez hasonlóvá.)

LUCIFER. Im, vedd e gúnyát. El hajfürteiddel!
Készen vagyunk.

ÁDÁM. Szóljunk be e tudóshoz.

LUCIFER. Üdvözlégy, tudós!

A TUDÓS. Meg ne háboríts
Nagy művemben, nem érek rá fecsegni.

LUCIFER. Nagyon sajnálom. Mink az ezredik

Phalansterből vagyunk tudósjelöltek,

S ily messze útra nagy híred hozott.

TUDÓS. Dicséretes buzgóság, mondhatom.

De hisz művem most félben is maradhat,

Csak a meleg ne fogyjon lombikomban

S akaratomnak enged az anyag.

LUCIFER. Ah nem csalódtam, megmaradt tehát

Még benned is, ki a természetet,

Embert leszúrta, mint végső salak

A nagy hiúság.

TUDÓS. Most mulathatunk már.

De mely szakmába tartoztok sajátlag?

ÁDÁM. Mi a tudvágyat szakhoz nem kötők,

Átpillantását vágyjuk az egésznek.

TUDÓS. Ez helytelen. Kicsinyben rejlik a nagy ;

Olyan sok a tárgy, s létünk oly rövid.

ADÁM. Igaz! Tudom jól, hogy kell olyan is,

Ki homokot hord, vagy követ farag ;

Nélküle nem emelkedik terem.

De ez csak a homályban tévelyeg

S fogalma sincs arról, miben segít.

Csak az építész látja az egészet,

S bár megfaragni nem tud egy követ,

A művet ő teremti, mint egy Isten.

Ily építész nagy a tudásban is.

LUCIFER. Sazért jövének tehozzád, oh nagy ember.

TUDÓS. Azt jól tevétek, méltányolni tudlak.

A tudománynak gazdag ágai

Egy organismus sok külön vonása,

Együtt ígérő csak.

LUCIFER. Szép hölgy gyanánt.

TUDÓS. De mindamellett a vegytan csupán...

LUCIFER. Az a közép, hol élete lakik.

TUDÓS. Találtad.

LUCIFER. Ezt mondá a mathesisről

Elöttem már egy mathematicus.

TUDÓS. Hiúságból mindenki önmagát

Tekinti látkörében a középnék.

LUCIFER. Te jól választád kedvenc tárgyadúl

A chemiát.

TUDÓS. Abban nyugodt vagyok.

De hát nézzük meg a museumot.

Páratlan az egész mai világon.

Az ősvilág kihalt állatai

Valódi példányokban állnak itt

Mind jól kitömve. Ezrenként lakoztak

Apáink közt, míg barbarok valának,

Megosztva vélők a világ uralmát.

Maradt felölők sok csudás mese,

Például erről, hogy gőzmozdonyuk volt.

ÁDÁM. Ez *ló*, de korcsult fajta, mondhatom;

Más állat volt ám hajdan Al-borak.²

TUDÓS. Erről meg azt regélik, hogy barátul

Tartá az ember, ingyen, munka nélkül,

S fel bírta fogni hú elismeréssel

Lesvén, az ember gondolatjait.

Mi több, mondják, hogy elsajátítá

Bűnét is, a tulajdonnak fogalmát,

S mint őr od'adta érte életét.

Ezt úgy beszélem csak, mint írva van,

Nem mintha hinném mind feltétlenül.

Sok örütség volt a multban, sok ábránd,

Melyből ránk szintén e mese maradt.

ÁDÁM. Ez a *kutya*. Mind áll, mit róla mondasz.

LUCIFER. Vigyázz, Ádám, elárulod magad.

TUDÓS. Ez a szegénynek rabszolgája volt.

ÁDÁM. Mint a szegény meg *ökre* gazdagoknak.

TUDÓS. Ez a puszták királya.

ÁDÁM.

Az oroszlán —

Im itt a tigris, itt a fürgé őz,

Mi állat él tehát még a világon?

TUDÓS. Minő kérdés! hát nálatok nem így van?

Él ami hasznos, és mit ekkorig

A tudomány pótolni nem tudott:

A disznó és a birka, de koránse'

Olyan hiányosan már, mint minőnek

A kontár természet megalkotá:

Az élő zsír, ez hús- s gyapjútömeg,

Mely, mint a lombik, céljainkra szolgál.

De úgy látom, hogy ezt mind ösmered,

Lássunk tehát mást. Ím ásványaink.
Nézzétek, milyen roppant széNDARAB :
Egész hegyek valának ily anyagból,
Az emberek már készen szedheték,
Mit most a légből szűr a tudomány
Nagy fáradsággal. Ezt az ércet itt
Vasnak nevezték, s míg el nem fogyott,
Az alumínért nem kellett kutatni.
Ez a darabka az arany, nagyon
Nevezetes s nagyon haszontalan.
Mert még midőn az ember, vak hitében,
Imádott felsőbb lényeket magánál,
Fölülállókat még a sorson is :
Ilyennek hitte az aranyat is,
Oltárain jólétet és jogot,
Mindent mi szent volt, áldozott, hogy egy
Büvös darabját bírja megszerezni,
Melyért cserébe mindent kaphatott —
Csodálatos tény, még. kenyeret is.

ÁDÁM. Mást, mást mutass, ezt is mind ösmerem.

TUDÓS. Valóban nagy tudós vagy, idegen.
Lássuk tehát az ős növényzetet,
Im itt van az utolsó rózsa, mely
Nyílt a világon. Hasztalan virág,
Más százezer testvérrel foglalá el
A legbujább tért a lengő kalásztól ;
Nagy gyermekek kedves játékszere.
Sajátságos jelenség az valóban,
Mint kaptak egykor ily játékokon.
Virágot terme még a szellem is :
A költészet s hit ábrándképeit,
S csalóka álmok karján ringatózva
Eltékozolta a legjobb erőt,

Hogy életcélja parlagon maradt.
 Itt őrizünk még ritkaság gyanánt
 Két ily művet. Az első költemény;
 Íróját akkor, még midőn bűnös
 Önhittel az egyén érvényt kívánt,
 Homérnak hívták. Ábrándos világot
 Rajzol le abban, Hadesnek nevezvén.
 Rég megcáfoltuk már minden sorát.
 A másik Tacitus Agricolája,³
 Nevetséges s mégis sajnálatos
 Fogalmak képe a barbár világból.

ÁDÁM. Hát fennmaradt még e néhány levél
 A nagy napokból, mint végrendelet,
 S nem bírja mégis lángra gyújtani
 A korcs utódot, tette ingerelvén,
 Mely mesterkélt világtokeket ledönti?

TUDÓS. Helyes megjegyzés; átláttuk mi ezt;
 A méreg, mellyet rejt, nagyon veszélyes,
 Azért nem is szabad olvasni másnak,
 Csak aki hatvan évet meghaladt,
 S a tudománynak szentelé magát.

ÁDÁM. De hát a dajka tündér daljai,
 Ezek nem olnak-é a gyöngé szívbe
 Sejtelmeket?

TUDÓS. Igen bizony, s azért
 Dajkáink a magasb egyenletekről,
 A mértanról beszélnek gyermekinknek. —

ÁDÁM (*félve*). Ah gyilkosok, nem féltek-é egész
 S legszebb korától a szűt megrabolni?

TUDÓS. Menjünk tovább! Im itt e műszerek,
 Műtárgyak, mely csodás alakzatúak.
 Ez álgyu; rajta rejtélyes fölírás:
 Ultima ratio regum.⁴ Hogyan

Használtatott, ki tudja? — Ím e kard,
 Kizárólag csak embergyilkoló szer,
 És nem volt bűnös, aki ezzel ölt.
 E kép szabad kézzel készült egészen,
 Fél emberéltet vett talán igénybe,
 És tárgya, nézd, csak hóbertos mese.
 Ma a nap végzi e munkát helyettünk,
 S míg az csalárdul idealisált,
 Ez mély hűséggel szolgál céljainknak.

ÁDÁM (*félve*). De a művészet, a szellem maradt el...

TUDÓS. E százszerű tárgy, milyen cifra mind,

Mi gyermekes. A serlegen virág,
 A széktámlán ábrándos arabeszk,
 Emberkezek pazarlott műve mind.
 S üdítőbb-e a víz azon pohárból,
 Kényelmesb-e e széken az ülés?
 Most gépeink teszik mindezt helyettünk
 Legcélszerűbb, legegyszerűbb alakban,
 És a tökélyről az kezeskedik,
 Hogy a munkás, ki ma csavart csinál,
 Végső napjáig amellett marad.

ÁDÁM. Azért nincs élet, nincs egyéniség,
 Mely mesterén túljárna, semmi műben.

Hol leljen tért erő és gondolat
 Bebizonyítani égi származását?
 Ha küzdni vágyik és körültekint
 Ezen szabályos, e rendes világban :
 Még a veszély gyönyörét sem leli,
 Nem lel csak egy vérengező vadat se.
 Csalódtam hát a tudományban is :
 Unalmas gyermekiskolát lelék

A boldogság helyén, mit tőle vártam.

TUDÓS. Nincs-é behozva a testvériség?

Hol szenved ember anyagi hiányt?
Valóban ily eszmék megérdemelnék
A megfenyítést.

ÁDÁM. Mondd, mi hát az eszme,

Mely egy ily népbe egységet lehel,
Mely, mint közös cél, lelkesíteni tud?

TUDÓS. Ez eszme nálunk a megélhetés.

Midőn az ember földén megjelent,
Jól bérházott éléskamra volt az :
Csak a kezét kellett kinyújtani,
Hogy készen szedje mindazt, ami kell.
Költött tehát meggondolatlanul,
Mint a sajtféreg, s édes mámorában
Ráért regényes hypothesisekben
Keresni ingert és költészetet.

De már nekünk, a legvégső falatnál,
Fukarkodnunk kell, állatlátva rég,
Hogy elfogy a sajt és éhen veszünk.

Négyezred év után a nap kihűl,
Növényeket nem szül többé a föld ;
Ez a négyezred év hát a mienk,
Hogy a napot pótolni megtanuljuk.
Elég idő tudásunknak, hiszem.

Fűtőszerűl a víz ajánlkozik,
Ez oxidált, legtűztartóbb anyag.

Az organismus titkai közel
Állnak ma is már a fölleplezéshez.

Épen jó, hogy beszédünk erre vitt,
Majdnem feledtem volna lombikom,
Mert én is ép e tárgyban dolgozom.

LUCIFER. Nagyon vénül az ember, hogyha már

Lombikhoz tér, midőn organisál.

De hogyha sikerülne is műved,

Mily szörny lesz az: mint szórtan gondolat,
Szerelmi érzés, melynek tárgya nincs,
Lény, melyet a természet eltagad,
Melyhez nincs ellentét, nincsen rokon,
Ha nem korlátozandja az egyén.
S honnan veendi ennek jellegét
Elzárva külhatástól, szenvedéstől,
Egy szűk üvegben kelve öntudatra?

TUDÓS. Nézd, nézd, hogyan forr, nézd, miként
Itt-ott tűnékeny alakok mozognak [ragyog!
Ezen meleg, e jól elzárt üvegben!
A vegyrokonság és ellenhatás
Mind összevág és kényszerülve lesz
Engedni az anyag kívánságnak.

LUCIFER. Bámúllak, tudós! még csak azt nem
Tudnád-e tenni, hogy, mi most rokon, [értem,
Ne vonja egymást, és ne lökje el
Az ellentét.

TUDÓS. Minő badar beszéd!
Örök törvénye ez az anyagoknak.

LUCIFER. Ah értem, mondd csak el, min alapúl?

TUDÓS. Min alapúl? törvény, mert úgy vagy,
Mutatja nekünk a tapasztalás.

LUCIFER. A természet fűtője vagy tehát csak,
A többit ő magában végezi.

TUDÓS. De én szabom korlátit az üveggel,
S kivonszolom a rejtélyes homályból.

LUCIFER. Nem látok eddig még életjelet.

TUDÓS. El nem maradhat. Én, ki úgy kilestem
Az organismus minden titkait,
Ki százszor boncolám az életet. . .

ÁDÁM. Hullát fogál fel csak mindannyiszor.
A tudomány sántán követi csak

A meglevő ifjú tapasztalást,
S miként bérenc költője a királynak,
Kész commentálni⁵ a nagy tetteket,
De megjósolni hivatása nincs.

TUDÓS. Mit gúnyolódtok? nem látjátok-é,
Egy szikra kell csak, és életre jő?

ÁDÁM. De azt a szikrát, azt honnan veszed?

TUDÓS. Csak egy lépés az, ami hátra van.

ÁDÁM. De azt az egy lépést ki nem tevő:

Az nem tett semmit, nem tud semmit is.

A többi mind künn volt az udvaron,

A legszentebbe ép' ez egy vezetne. —

Oh! lessz-e, aki egykor megteszi? —

*(Ezalatt a lombik felett lebegő füst sűrűdni kezd s
dörög.)*

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA *(a füstből).*

Nem lesz soha. Ez a lombik nekem

Nagyon szűk és nagyon tág. Hisz te ismersz,

Ádám, ugy-é? — most még nem is gyanítnak.

ÁDÁM. Hallottad-é e szellemszózatot?

Oh nézd, oh nézd, te gögös, gyöngé ember!

Hogy bírnál azzal, aki ott lebeg?

TUDÓS. Őrült roham. Ah! aggódom miattad.

(A lombik elpattan, a szellem eltűnik.)

A lombik eltört, újra kezdek

A nagy művet. Midőn már int a cél,

Kisded göröngy, a dőre vak eset,

Elejt.

LUCIFER. Végzetnek hívták hajdanán.

S kevésbbé szégyenítő volt hatalma

Alatt megtörni, mint engedni most

A dőre vak esetnek. Mit jelent ez?

(Csengetnek.)

TUDÓS. A munka megszűnt, jó a sétaóra,
Itt jönnek a gyárakból, a mezőről.
Most kap fenyítést, aki vétkezett,
Most osztatnak be a nők s gyermekek.
Jerünk oda, dolgom lesz nekem is.

(Hosszú sorban férfiak jönnek, másban nők, néhányan
közülök gyermekkel, köztük Éva is. Az udvaron
mindnyájan kört képeznek, egy aggastyán eléjük lép.
Ádám, Lucifer s a tudós az előtérben állnak a mú-
zeum mellett.)

AZ AGGASTYÁN. Harmincadik szám.

LUTHER. (a sorból kilépve). Itt vagyok!

AZ AGGASTYÁN. Te ismét

Mértéktelen fütöttd a kazánt.

Valóban úgy látszik, hogy szenvedélyed
Veszélybe hozni az egész phalanstert.

LUTHER. S ki állna ellent a csábnak, midőn

Szikrázva, bögve a vadult elem

A láng ezer nyelvével vesz körül,

Elérni kíván, hogy megsemmisítsen :

S ott állni bátran, szítani tovább,

Jól tudva, hogy hatalmunkban vagyom.

Nem ismered te a tűznek varázsát,

Ki csak fazék alatt isméréd azt [delsz.

AZ AGGASTYÁN. Hiú beszéd, ezért ma nem ebé-

LUTHER (visszalépve). De holnap újra szítom a

ÁDÁM. Mit látok? Ezt a férfit ismerem. [tüzet.

Ez volt Luther.

AZ AGGASTYÁN. Kétszázkilencedik!

CASSIUS ⁶ (*kilépve*). Itt.

AZ AGGASTYÁN. Tégedet harmadszor intelek

Hogy ok nélkül keressz verekedést. [már,

CASSIUS (*visszalépve*).

Ok nélkül, merthogy nem panaszkodom?

Pulya, ki más segítséget keres,

Mig karja ép. Vagy gyöngébb volt-e tán

Ellenfelem? mért nem védé magát?

AZ AGGASTYÁN. Ne feleelj! Nem menti kopo-

Alakzata sem e rossz hajlamot, [nyád

Mert az nemes, mert az hiánytalan,

De véred oly forrongó és szilaj!

Gyógyítani fognak, amíg megszeliődül.

ÁDÁM. Ah Cassius! ha ismernéd, ki véled

Philippinél csatáztam! Hát odáig

Bír-e a rossz rend, a theória

Tévedni, hogy egy ily nemes kebel

Csak gátjaul van s fel sem ismeri?

AZ AGGASTYÁN. Négyszázadik szám!

PLÁTÓ ⁷ (*kilépve*).

Hallom!

AZ AGGASTYÁN.

Már megint

Úgy elmerültél álmoképeidben,

Hogy a rád bízott marha kárba ment.

Hogy ébren légy, borsón fogsz térdepelni.

PLÁTÓ (*visszalépve*). Még a borsón is szépet álmo-

ÁDÁM. Ah! mily szerep jutott, Plátó, neked [dom.

A társaságban, mely után epedtél!

AZ AGGASTYÁN. A hetvenkettedik szám!

MICHEL-ANGELO (*kilépve*).

Ime, itt...

AZ AGGASTYÁN. Rendetlenül hagyád el műhelyed.

MICHEL-ANGELO.⁸

Igen, mert mindig széklábat csináltam,

És azt is a leghitványabb alakra.

Soká könyörgtem, hagyják módosítnom,
 Engedjék, hogy véssek rá holmi dísz,
 Nem engedék. Kivántam változásul
 A szék támláját, mindent hasztalan.
 Megörüléshez voltam már közel,
 S otthagytam a kint, ott a műhelyet. (*Visszalép.*)

AZ AGGASTYÁN. A rendbontásért a szobába még
 S nem élvezed e szép meleg napot.

ÁDÁM. Michel-Angelo, mily pokol lehet
 Szűd istenének, hogy nem bír teremtni!
 Oh mennyi ismerős mindenfelé,
 És mennyi szellem, mennyi őserő.
 Ez vélem harcolt, — az mártírhálált halt,
 Ez szűknek érzé a világtekét,
 S mi egyformára, mily törpére szűrte
 Az állam. Oh, Lucifer, jőj, jerünk;
 Nem bírja lelkem e látványt tovább.

AZ AGGASTYÁN. Ma két gyerek tölté be az időt,
 Melyben szükséges volt az anyagond,
 Most a közös növelde várja őket,
 Elő, elő!

(*Éva és még egy nő gyermekeikkel kilépnek.*)

ÁDÁM. Mi ragyogó jelenség!
 Megvan hát e rideg világnak is
 Költészete!

LUCIFER. Nos, Ádám, nem megyünk?

ÁDÁM. Sőt inkább itt fogunk csak megnyugodni.

AZ AGGASTYÁN. Tudós! vizsgálj fejalkotásukat
 E gyermekeknek.

(*A tudós észleli a gyermekeket.*)

ÉVA.

Oh, mi vár reám!

ÁDÁM. E hang!

LUCIFER. De mit kapsz e közsorsu nőn,
Ki Semirámis⁹ csókját ízleled?

ÁDÁM. Még akkor ezt nem ismerém.

LUCIFER. Ah, úgy!

Ez régi dalja a szerelmeseknek:

Azt tartja mind, hogy ő fedezte fel

A szenvedélyt, előtte senki még

Szeretni nem birt, és ez így megyen

Néhány évezred óta szüntelen.

TUDÓS. E gyermeket orvosnak kell tanítni,

Ebből pásztor lesz.

AZ AGGASTYÁN. El tehát velök.

(A gyermeket el akarják vinni. Éva ellentáll.)

ÉVA. Hozzá ne nyúlj! e gyermek az enyém;

Ki tépi őt el az anyakebelről?!

AZ AGGASTYÁN. Vegyétek el! mit késtek még

ÉVA. Oh gyermekem! hisz' én tápláltalak [vele?

Szívem vérével. Hol van az erő,

Mely e szent kapcsot elszakítani bírja?

Lemondjak-é hát rólad mindörökre,

Hogy elvesz a tömegben, és szemem

Fürkésző gonddal hasztalan keressen

A száz egyenlő idegen között?

ÁDÁM. Ah! emberek, ha van előttetek szent,

Hagyjátok ez anyának gyermekét.

ÉVA. Ugy-é, ugy-é, te áldott idegen!

AZ AGGASTYÁN. Merész játékot űzesz, idegen!

Ha a család előítéletét

Éledni hagyjuk, rögtön összedül

Minden vívmánya a szent tudománynak.

ÉVA. Mit nékem a fagyasztó tudomány!

Bukjék, midőn a természet beszél.

AZ AGGASTYÁN. Meglesz már?

ÁDÁM. Hah! hozzá ne nyuljatok!

Amott van egy kard, megtanítalak,

Hogy kell kezelni.

LUCIFER. Álomkép, ne mozdúl!

(Ádám vállára teszi kezét, ez megdermed.)

Érezd kezemnek végzetes hatalmát.

ÉVA. Oh gyermekem! (Összerogy, gyermekét elviszik)

AZ AGGASTYÁN. E két nő pártalan,

Jelentkezzék, ki párjaúl igényli.

ÁDÁM. Ezt én igénylem.

AZ AGGASTYÁN. Túdós! véleményed.

TUDÓS. Rajongó férfi és idegbeteg nő

Korcs nemzedéket szül, ez nem helyes pár.

ÁDÁM. De én nem állok el, ha ő akarja.

ÉVA. Tiéd vagyok, nagylelkű férfiú.

ÁDÁM. Szeretlek, hölgy, szivem egész hevével,

ÉVA. Szeretlek én is, érzem, mindörökké.

TUDÓS. Ez örülés, sajátságos, valóban,

A múlt kísértetét feltűnni látni

Világos századunkban. Honnan ez?

ÁDÁM. Az édenkertnek egy késő sugára.

AZ AGGASTYÁN. Sajnálatos!

ÁDÁM. Ne szánjatok. Miénk

Ez örülés; mi józanságtokat

Nem irigyeljük. Hisz mi a világon

Nagy és nemes volt, mind ily örülés,

Melynek higgadt gond korlátot nem ír.

Szellembeszéd az, mely nemesb körökből

Felénk rebeg, mint édes zöngemény,

Tanúja, hogy lelkünk vele rokon,

S megvetjük e földnek hitvány porát,
Keresve utat a magasb körökbe.

(Évát ölelve tartja.)

AZ AGGASTYÁN.

Mit hallgatjuk tovább, kórházba őket!
LUCIFER. Itt gyors segély kell. Ádám, utazunk!

(Elsűlyednek.)

TIZENHARMADIK SZÍN.

(Az ür. Földünk egy szelete a távolban látszik, mindig kisebbedve, míg nem csillagul tűnik csak el, a többiek közé vegyülten. A szín felhomállyal kezdődik, mely vak-sötétté válik lassanként. Ádám, mint öreg, Luciferrel repülve.)

ÁDÁM. Örjögő röptünk, mondd, hová vezet?

LUCIFER. Hát nem vágytál-e, menten a salaktól,

Magasb körökbe, honnan, hogyha jól

Értettelek, rokon szellem beszédét

Hallottad?

ÁDÁM. Az igaz, de ily ridegnek

Nem képzelém feléjük útamat.

E tér oly pusztá, olyan idegen,

Mint hogyha szentségsértő járna benne.

S keblemben két érzés küzdelme foly:

Érzem, mi hitvány a föld, hogy magas

Lelkem lezárja, s vágyom el köréből;

De visszasírok, fáj, hogy elszakadtam.

Ah Lucifer! nézz csak földünkre vissza,

Először a virág tűnt el szemünkből,

Aztán az erdők rezgő lombjai;

A jól ismert táj száz kedves helyével
 Jellem nélküli síksággá lapult.
 Mi érdekes volt, minden elmosódott.
 Most már a szirt törpül le rossz görönggyé,
 A villámterhes felhő, melyben ott lenn
 Szent szózatot sejt a pór s megriad,
 Mi nyomorú párázattá silányul.
 A bömbölő tenger végetlené
 Hová, hová lett? szürke folt gyanánt áll
 A gömbön, mely keringve elvegyül
 Milljó társ közt, s az volt egész világunk.
 Oh Lucifer, aztán meg ő, meg ő...

El kelle tőlünk annak is maradni?...

LUCIFER. Emelkedett szempontunkból, hiába,

Először a báj vész el, azután

A nagyság és erő, míg nem marad

Számunkra más, mint a rideg mathésis.

ADÁM. A csillagok megettünk elmaradnak,

S nem látok célt, nem érzek akadályt.

Szerelem és küzdés nélkül mit ér

A lét? Hideg borzongat, Lucifer!

LUCIFER. Ha eddig tartott csak nagy hősiséged,

Úgy térjünk vissza porban játszani.

ADÁM. Ki mondja ezt? előre hát, előre!

Csak addig fáj, míg végkép elszakad,

Mely a földhöz csatol, minden kötél.

De hajh, mi ez? lélekzetem szorúl,

Erőm elhagy, eszméletem zavart.

Több volna-é mesénél Anteus,¹

Ki addig élt csak, míg a föld porával

Érintkezett?

A FÖLD SZELLEMEÉNEK SZAVA.

Igen, több az mesénél.

Te ismersz már, a földnek szellemét.
Csak én lélekzem benned, tudhatod.
Itt a sorompó, eddig tart hatalmam ;
Térj vissza — élsz, hágd át — megsemmisülsz
Mint ázalag féreg, mely csöpp vizében
Fickándozik. E csepp a föld neked.

ÁDÁM. Dacolok véled, hasztalan ijesztess.

Testem tiéd tán, lelkem az enyém,
A gondolat s igazság végtelen,
Előbb megvolt az, mint anyavilágod.

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA.

Hiú ember! próbáld, s szörnyet bukol.
Előbb való-e rózsánál az illat,
Alak a testnél, s napnál a sugára?
Oh! hogyha látnád árva lelkedet
A végtelen ürben keringeni,
Amint értelmet és kifejezést
Keres hiába, idegen világban
S nem érez többé semmit és nem ért:
Megborzadnál. Mert minden felfogás
És minden érzés, mely benned feszül, csak
Kisúgárzása e csoport anyagnak,
Mit földednek hívsz, s mely ha más leendne,
Nem létezhetnék többé, véled együtt.
A szépet, rútat, üdvöt és pokolt
Csak szellememtől vontad el magadnak,
Mely kis hazádnak rendét lengi át.
Oh, ami itten örökös igazság,
Egy más világban az tán képtelen,
És a lehetlen tán természetes.
A súly nem létezik, a lét nem mozog,
Mi itten lég, az ott tán gondolat,
Mi itten fény, az ottan hang talán,

S jegecül tán, mi itten növe nő.

ÁDÁM. Nem tántorítsz el, lelkem felfelé tör.

A FÖLD SZELLEMEÉNEK SZAVA.

Ádám, Ádám, a végső perc közelg ;

Térj vissza, a földön naggyá lehetsz,

Míg, hogyha a mindenség gyűrűjéből

Léted kitéped, el nem tűri Isten,

Hogy megközelítsd őt — s elront kicsinyül.

ÁDÁM. Úgy is nem ront-e majd el a halál?

A FÖLD SZELLEMEÉNEK SZAVA.

A vén hazugság e hiú szavát

Ne mondd, ne mondd itt a szellemvilágban —

Egész természet átborzadna tőle.

Szentelt pecsét az, feltartá az Úr

Magának. A tudás almája sem

Törhette azt fel.

ÁDÁM. Majd én feltöröm.

(Tovább repülnek. Ádám egy síkoltással megmerevül.)

Végem van!

LUCIFER. (kacagva). Győzött hát a vén hazugság.

(Amint Ádámot eltaszítja magától.)

E báb-istenség most már elkeringhet

Az űrben, új bolygóként, mellyen újra

Számomra fog tán élet fejledezni.

A FÖLD SZELLEMEÉNEK SZAVA.

Korán a káröröm még, Lucifer!

Csak érinté az idegen világot —

Nem oly könnyű országomból kitörni.

Honos szózat hív, térj fiam magadhoz!

ÁDÁM (eszmélve).

Élek megint. Érzem, mert szenvedek,

De szenvedésem is édes nekem,
 Oly iszonyatos az, megsemmisülni...
 Oh! Lucifer! vezess földemre vissza,
 Hol oly sokat csatáztam hasztalan,
 Csatázzam újra, és boldog leszek.

LUCIFER. S e sok próbára mégis azt hiszed,
 Hogy új küzdésed nem lesz hasztalan?
 S célt érsz? Valóban e megtörhetetlen
 Gyermekkedély csak emberé lehet.

ÁDÁM. Korán se vonz ily dőre képzelet,
 A célt, tudom, még százszor el nem érem.
 Mit sem tesz. A cél voltaképp mi is?
 A cél megszűnt a dicső csatának,
 A cél halál, az élet küzdelem,
 S az ember célja e küzdés maga.

LUCIFER. Valóban szép vigasz, már hogyha még
 A harc eszméje volna legalább nagy,
 De holnap gúnyolod, miért ma vívsz,
 Gyermekjáték volt, ami lelkesített.
 Nem vérezél-e el Chaeroneánál ²
 A megbukott szabadság védletében
 És Constantinnal ³ nem küzdél-e később,
 Világuralmát hogy megalapítsd?
 Nem vesztél-e el hitmártir gyanánt?
 S később a tudománynak fegyverével
 Nem álltál-e a hitnek ellenében?

ÁDÁM. Igaz, igaz, de mindegy, bármi hitvány
 Volt eszmém, akkor mégis lelkesített,
 Emelt, és így nagy és szent eszme volt.
 Mindegy, kereszt vagy tudomány, szabadság
 Vagy nagyravágy formájában hatott-e,
 Előre vitte az emberemet.
Oh, vissza hát a földre, új csatára,

LUCIFER. S feledted-é már a tudós szavát,
 Ki felszámolta, hogy négy ezredévre
 Világod megfagy, a küzdés eláll?

ÁDÁM. Ha tudományunk nem dacol vele.
 De fog dacolni, érzem és tudom.

LUCIFER. S aztán? van-é küzdés, nagyság, erő
 A mesterkélts világban, melyet az
 Ész rendezett theóriáiból,
 S melyet magad szemlélhetél imént?

ÁDÁM. Csak mentse meg a földet, elmulik
 Az is, mint minden, ami hívatását
 Betölté s akkor újra felmerül
 Az eszme, mely éltet lehel reája.
 Vezess csak vissza, égek látni már
 A megmentett földön mi új tanért
 Fogok fellelkesülni.

LUCIFER. Vissza hát!

TIZENNEGYEDIK SZÍN.

(Hóval és jéggel borított hegyes, fáatlan vidék. A nap
 mint vörös, sugártalan golyó áll ködfoszlányok között.
 Kétes világosság. Az előtérben néhány korcs nyír, boróka
 és kúszó-fenyőbokor között eszkimó viskó. Ádám mint
 egészen megtört aggastyán bot mellett jó lefelé a hegyek-
 ről Luciferrel.)

ÁDÁM. Mit járjuk e végetlen hóvilágot,
 Hol a halál néz ránk üres szemekkel?
 Csak egy-egy foka ver zajt, vízbe bukva,
 Amint felretten lépteink zaján;
 Hol a növény is küzdni már kifáradt,
 Korcsúlt bokor leng a zuzmók között
 S a hold vörös képpel néz kód megől

Halál lámpájaként a sírgödörbe.
Oda vezess, hol pálmafák virúlnak,
A napnak, illatoknak szép honába,
Holott az ember lelke, erejének
Öntudatára fejlődött egészen.

LUCIFER. Ottan vagyunk. E vérgolyó napod.
Lábunk alatt a föld egyenlitője.
A tudomány nem győzött végétén.

ÁDÁM. Szörnyű világ! csupán meghalni jó.
Nem sajnálandom, amit itt hagyok.
Ah Lucifer! ki egykor ottan álltam
Az ember bölcsejénél, aki láttam
Mily nagy jövő reménye ringa benne,
Ki annyi harcát mind végig csatáztam,
Ez órjas síron, melyre gyászlepelt
A természet dobott, midőn merengek,
Első, utolsó ember a világon :
Szeretném tudni, hogy' bukott fajom?
Nemes küzdésben, nagyszerűen-é,
Nyomorun-é, törpülve ízrül-ízre
Nagyság nélkül és könnyre érdemetlen?

LUCIFER. Ah, ah! hiú ha vagy nagy szellemedre,
Aminet nevezni már úgy kedveled
Azon erőt, mely a vért lükteti
És ifju keblet eszményért dagaszt :
Ne kívánj állni végre mint tanú
Saját halotti ágyadnál. Ez óra
Csodálatos átvizsgálása ám
A gazda nélkül készült számvetésnek.
A hagymázos láz elriasztja mind
Az életláz csillámló képeit,
Aztán ki tudja, mellyik volt való.
A végső küzdés kisszerű jaja

Nagy gúnykacaj éltünk küzdelmire.

ÁDÁM. Miért nem veszem hát el a magasban,
Erőm és lelkem teljes érzetével,
Inkább, mint így hallgatni önmagam
Siriratát, mit egy szellem rideg
Közönye tart, ki harcaimban és
Halálomban nem osztozik velem.

LUCIFER. Ismét fajodra ismerek könyvedben,
Mellyel kíséred ébredésedet
Kedvenc ábrándból tiszta felfogásra.
De nyúgodjál meg, hisz még él fajod.
Nézd, ott is áll még egy embertanya
S gazdája ím, most lép ki ajtaján.

(Egy eszkimó a kalibából kilép. fókavadászatra fel-
készülten.)

ÁDÁM. E korcs alak, e torzkép volna-é
Nagyságomnak bitor örököse?
Mért hagyta látnom, Lucifer! Valóban
A vigasz rosszabb, mint volt bánatom.

AZ ESZKIMÓ. Léteznek hát mégis csak istenek
Felettünk? ím előttünk megjelentek.
De hát, ki tudja, jók vagy rosszak-é?
Menekszem tőlük, az legbiztosabb.

(Vissza akar vonulni.)

LUCIFER. Megállj egy szóra!

AZ ESZKIMÓ (leborulva). Kegyelmes uram!

Az első fókát néked áldozom,

Mit elfogok, csak hallgass meg s ne ronts el.

LUCIFER. Hát ahhoz a fókához mily jogod van,
Hogy éltevel váltod meg a tiédet? [körülem]

AZ ESZKIMÓ. Hogy bírok véle; hisz látom

Miként eszi a férget fürge hal,

Halat a foka, a fókát meg én.

LUCIFER. S a nagy szellem veled táplálkozik.

AZ ESZKIMÓ. Tudom, tudom, de a kicsiny időt,

Melyben mozogni hágy kegyelmesen,

Vásárolom meg véres áldozattal.

ÁDÁM. Mi gyáva nézlet!

LUCIFER. S mást tevé-e te?

Az a különbség csak közöttetek,

Hogy ő fókát, te embert áldozál

Az istenségnek, mellyet alkotál

Saját képedre, mint ez az övére.

AZ ESZKIMÓ. Látom, haragszol, és érzem, miért :

Inségemben hogy fel mertem sohajtni

A nap jótkony istenéhez, aki

Nem kér, csak ad, ki ős regénk szerint

Itt is parancsolt egykor. Oh! bocsáss meg

S elátkozom örökre.

ÁDÁM. Im, nagy Isten,

Tekints le és pirulj, mi nyomorúlt,

Akit remeknek alkotál, az ember!

AZ ESZKIMÓ. Nagyon haragszik társad ; éhes ő is?

LUCIFER. Sőt, mert nem éhes, ép azért haragszik.

ÁDÁM. Mi helytelen faragsz rossz élceket!

LUCIFER. Igazság az, nem él. Okoskodásod

A jóllakotté, míg itt társadé

Éhes gyomornak philosophiája.

Okokkal egymást meg nem győzitek.

De egyet érttek rögtön, hogyha te

Kiéhezél vagy ő majd jóllakott.

Igen, igen, akár mint képzelődöl,

Mindég az állat első bennetek

És csak midőn ezt el bírád csitítani,

Eszmél az ember, hogy nagy-göggösen
Megvesse azt, mi első lényege.

ÁDÁM. Méltó beszéd hozzád, Lucifer, ez,
Ki minden szentet kárörvendve vonsz
A föld porába. Hát minden nagy eszme,
Nemes cselekmény, konyhánk gőze csak,
Vagy oly körülmény dőre magzata,
Mit egytül-egyig a hitvány anyag
Néhány törvénye mozgat s tart lekötve?

LUCIFER. S van-e különben? Azt hiszed talán.
Hogy Leonidás ¹ meghal a szorosban,
Ha a helyett, hogy barna levesével ²
Táplálkozik olyan köztársaságban,
Melynek még pénze sincs, lucullusi
Villában ³ issza édes mámorát
Kelet minden kéjének? vagy talán
Brutus meghal, ha a szép Porciához ⁴
Haza siet s a harc izgalmait
Kiheveri egy jó ebéd után?
Hogyan tenyész a bűn, hogy' a nemesség?
Nem ronda lég, nyomor szülé-e azt,
Nem napvilág, szabadságérzet ezt,
Átörökítve késő származékban,
Alakban és szellemben önmagát?
Hányan mondák, hogy számoltak magukkal,
És felköték egy fára magukat.
De ha leoldják hívatlan kezek,
Az élet új érintkezése már
Feledteté velök a számadást.
Ha nagy Hunyad ⁵ nem méltó nép körében
Jó a világra, hogyha szerecsen
Sátornak árnya reszket bölcsején:
Mi lesz első hősébből a keresztnék?

Vagy Luther, hogyha pápa lesz esetleg,
 S Leo,⁶ tanár egy német egyetemen :
 Ki tudja, nem reformál-é emez,
 S az sujtja átkát a dúló merészre?
 Mi lesz Napoleon, ha büszke útját
 Nem egy nép vére egyenlíti ki?
 Elposhad tán egy búzhödt laktanyában.

ÁDÁM (*Lucifer száját befogva*).

Ne többet! mind, amit csak fejtegetsz,
 Oly egyszerűnek látszik, oly valónak :
 De annál károsabb! — A babona
 Bárgyút vakít csak, aki úgy sem érzi
 A szellemet, mely köztünk hat, mozog ;
 De testvérét felismerné a jobb, ha
 Rideg tanod számokkal meg nem ölné.

LUCIFER. Beszélj tehát társaddal, meg nem árt
 Még egy kis lecke az önismeretből.

ÁDÁM. Sokan tengődtök-é még e vidéken?

AZ ESZKIMÓ. Sokan bizon, többen, mint ujjamon
 Számíthatok. Szomszédimat, igaz,
 Agyonverém már mind, de hasztalan,
 Mindég kerülnek újak ; s oly kevés
 A foka-faj. Ha Isten vagy, tegyed,
 Könyörgök, hogy kevesb ember legyen
 S több foka.

ÁDÁM. Lucifer, jerünk, elég volt!

LUCIFER. No legalább tekintsük meg nejét.

ÁDÁM. Nem akarom meglátni, mert ha süllyedt
 A férfiú, szemünknek ronda látvány,
 De megvetést szül keblünkben csupán.
 A nő, ez eszmény, e megtestesült
 Költészet, hogyha süllyedt, torzalak lesz,
 Mely borzadályt szül. Menj, ne lássam őt.

(Ezalatt Lucifer Ádámot a gunyhó felé vonta, most az ajtót felrúgja, bent Éva, mint az eszkimó neje, látszik. Ádám mereven bámul a küszöbön állva.)

LUCIFER. Nem lelsz-e benne régi ismerősre?

Öleld meg hát, hisz e becsületes
Ember halálba' sértve lesz, ha ily
Tisztességet se gyakorolsz nején.

ÁDÁM. Öleljem ezt, ki egy Aspásiát?
Tarték karomban! Ezt, kiben deréngni
Látom megint annak vonásait,
De úgy, mint hogyha csókjai között
Állattá válna.

AZ ESZKIMÓ *(kunyhójába lépve)*.

Nőm! vendégeink

Érkeztek im. Lásd őket szívesen.

(Éva Ádám nyakába borul s a kunyhóba vonja.)

ÉVA. Légy üdvözölve, idegen, pihenj meg!

ÁDÁM *(bontakozva)*. Segítség, Lucifer! el innen, el,

Vezess jövőmbül a jelenbe vissza!

Ne lássam többé adáz sorsomat:

A hasztalan harcot. Hadd fontolom meg:

Dacoljak-é még Isten végzetével.

LUCIFER. Ébredj hát, Ádám! álmod véget ért.

TIZENÖTÖDIK SZÍN.

(A nézőhely átváltozik a harmadik szín pálmafás vidékévé. Ádám, ismét mint ifjú, még álomittasan kilép a kunyhóból s álmélkodva körülnéz. Éva bent szunnyad. Lucifer a középén áll. Ragyogó nap.)

ÁDÁM. Rettentő képek, oh, hová levétek?

Körültem minden úgy él, úgy mosolyg,
Mint elhagyám, míg szívem megtörött.

LUCIFER. Hiú ember! Hát azt kívánod-é,

Hogy a természet rendje felbomoljon,

Új üstökös ragyogjon éjeden,

Remegjen a föld, egy féreg ha elvesz?

ÁDÁM. Álmodtam-é csak, vagy most álmodom,

És átalán több-é, mint álom, a lét,

Egy percre, mely a holt anyagra száll,

Hogy azzal együtt végkép szétbomoljon?

Miért, miért e percnyi öntudat,

Hogy lássuk a nemlét borzalmait?

LUCIFER. Siráncozol? csupán a gyávaság

Fogadja el harc nélkül a csapást,

Mit elkerülni még hatalma van.

De a végzetnek örökös betűit

Nyugodtan nézi, és nem zúgolódik

Miattuk az erős, azt nézve csak,

Hogy állhatand meg még alattuk is.

Ily végzet áll a történet felett,

Ily eszköz vagy csak, melyet hajt előre.

ÁDÁM. Nem, nem! hazudsz, az akarat szabad.

Kiérdemeltem azt nagyon magamnak,

Lemondtam érte a paradicsomról.

Sokat tanultam álmképeimből,
Kiábrándultam sokból s most csupán
Tőlem függ, útam másképen vezetni.
LUCIFER. Ha a felejtés és örök remény
Nem volna a végzetnek frígyese,
Hogy míg amaz hegeszti a sebet,
Ez szőnyeget von a mélység fölé
S biztatva mondja : száz merész beléhuult,
Te léssz a boldog, aki átugorja.
De látál, úgy-e, mint tudós, egyéb
Sok furcsaság közt oly belférget is,
Mely vércsében s macskában bír csak élni,
S kifejlődése első korszakát
Mégis csak az egérben töltheti?
Sem egy, sem más egér nincsen kitűzve
Érezni macska-, vércse-körmöket,
S mely óvatos, ki is kerülheti,
Mint agg mulván ki házias körében.
De rendíthetlen törvény öröködik,
Hogy annyi jusson mégis ellenének
Amennyi kell, hogy ezredek után
Még a puhány is éljen a világon.
Az ember nincs egyénileg lekötve,
De az egész *nem* hordja láncait ;
A lelkesülés, mint ár, elragad,
Ma egy tárgyért, holnap másért megint,
A máglyának meglesznek martaléki,
S meglesznek, akik gúnyolódni fognak.
S ki lajstromozza majd a számokat,
Következetes voltán bámuland
A sorsnak, mely házasságot, halált,
Bűnt és erényt arányosan vezet,
Hitet, örülést és öngyilkolást.

ÁDÁM. Megállj! mi eszme villant meg fejemben —
 Dacolhatok még, isten, véled is.
 Bár százszor mondja a sors: Eddig élj!
 Kikacagom, s ha tetszik, hát nem élek.
 Nem egymagam vagyok még e világon?
 Előttem e szirt, és alatta mély:
 Egy ugrás, mint utolsó felyonás...
 S azt mondom, vége a komédiának.

(*Ádám a szirt felé halad, Éva kilép az ajtón.*)

LUCIFER. Ah! vége, vége, mily badar beszéd!
 Hiszen minden perc nem vég s kezdet is?
 Ezért láttál-e néhány ezredévet?

ÉVA. Ádám, miért lopóztál tőlem úgy el?
 Utolsó csókod oly hideg vala,
 S gond vagy harag van most is arcodon.
 Úgy félek téled...

ÁDÁM (*tovább haladva*). Mért is jársz utánam,
 Mit leskelődöl lépteim után?
 A férfinak, a világ urának,
 Más dolga is van, mint hiú enyelgés.
 Nő azt nem érti s nyűgöl van csupán.

(*Ellágyulva.*)

Mért nem szunnyadtál még csak egy kicsinyt:
 Nehezebb lesz most már az áldozat,
 Mit a jövőnek hozni tartozom.

ÉVA. Ha meghallgatsz, még könnyebb lesz talán,
 Mert ami eddig kétséges vala,
 Most biztosítva áll már: a jövő.

ÁDÁM. Hogyan?

ÉVA. Tudom, fel fog mosolygni arcod,
 Ha megsugom. De jőj hát közelebb:

Anyának érzem, oh! Ádám, magam.

ÁDÁM *(térdre esve)*.

Uram, legyőztél. Ím porban vagyok,

Nélküled, ellened hiába vívok :

Emelj vagy sújts, kitárom keblemet.

LUCIFER. Féreg! Feledted-é nagyságodat,

Melyet nekem köszönhetsz?

ÁDÁM.

Hagyd el azt!

Hiú káprázat volt ; ez nyugalom!

LUCIFER. S te dőre asszony, mondd, mit kérkedel?

Fiad Édenben is bűnnel fogamzott,

Az hoz földedre minden bünt s nyomort.

ÉVA. Ha úgy akarja Isten, majd fogamzik

Más a nyomorban, aki eltörüli,

Testvériséget hozván a világra.

LUCIFER. Fellázadsz-é rabszolga, ellenem?

Fel a porból, állat!

*(Ádám felé rúg. Az ég megnyílik : az Úr dicsőülten
angyaloktól környezve megjelen.)*

AZ ÚR.

A porba, szellem!

Előttem nincsen nagyság.

LUCIFER *(görnyedezve)*. Átok, átok!

AZ ÚR. Emelkedjél, Ádám, ne légy levert,

Midőn látod, kegyembe veszek újra.

LUCIFER *(félre)*. Mint látom, itt családi jelenet

Fejlődik, szép talán az érzelemnek,

De értelmemnek végtelen unalmas.

Legjobb elsompolyognom. *(Indul.)*

AZ ÚR.

Lucifer!

Szavam van hozzád is, maradj tehát.

Te meg fiam, beszélj el, hogy mi bánt úgy.

ÁDÁM. Uram! rettentő látások gyötörték,
 És nem tudom, mi bennök a való.
 Oh! mondd, oh! mondd, minő sors vár reám :
 E szűk határu lét-e mindenem,
 Melynek küzdése közt lelkem szűrődik,
 Mint bor, hogy végre, amidőn kitisztult,
 A földre öntsd, és béigya porond?
 Vagy a nemes szeszt jobbra rendeléd?
 Megy-é előbbre majdan fajzatom,
 Nemesbedvén, hogy trónodhoz közelgjen,
 Vagy, mint malomnak barma, holtra fárad,
 S a körből, melyben jár, nem bír kitörni?
 Van-é jutalma a nemes kebelnek,
 Melyet kigúnyol vérhullásaért
 A kislelkű tömeg? Világosíts fel,
 S hálásan hordok bármi végzetet ;
 Csak nyerhetek cserémben, mert ezen
 Bizonytalanság a pokol.

AZ ÚR. Ne kérdd
 Tovább a titkot, mit jótékonan
 Takart el istenkéz vágyó szemedtől.
 Ha látnád, a földön mulékonyan
 Pihen csak lelked s túl örök idő vár :
 Erény nem volna itt szenvedni többé.
 Ha látnád, a por lelkedet felissza :
 Mi sarkantyúzna nagy eszmék miatt
 Hogy a muló perc élvéről lemondj?
 Míg most, jövőd ködön csillogva át,
 Ha percnyi léted súlyától legörnyedsz,
 Emel majd a végetlen érzete.
 S ha ennek elragadna büszkesége,
 Fog korlátozni az arasznyi lét.
 És biztosítva áll nagyság, erény.

LUCIFER (*kacagva*).

Valóban, melyre lépsz, dicső a pálya!
Nagyság s erény leszen tehát vezéred,
E két szó, mely csak úgy bír testesülni,
Ha babona, előítélet és
Tudatlanság álland mellette őrt.
Miért is kezdtem emberrel nagyot,
Ki sárból, napsugárból összegyúrva
Tudásra törpe, és vakságra nagy.

ÁDÁM. Ne gúnyolj, oh Lucifer, csak ne gúnyolj :

Láttam tudásod tiszta alkotását,
Nagyon hideg volt ottan e kebelnek.
De, oh Uram! ki fog feltartani,
Hogy megmaradjak a helyes uton?
Elvontad tőlem a vezérkezet,
Hogy a tudás gyümölcsét ízlelém.

AZ ÚR. Karod erős — szived emelkedett : ✕

Végetlen a tér, mely munkára hív,
S ha jól ügyelsz, egy szózat zeng feléd
Szünetlenül, mely visszaint s emel,
Csak azt kövesd. S ha tettdús életed
Zajában elnémúl ez égi szó,
E gyöngé nő tisztább lelkülete,
Az érdekek mocskától távolabb,
Meghallja azt, és szíverén keresztül
Költészetté fog és dallá szűrődni. ✕
E két eszközzel álland oldaladnál,
Balsors s szerencse közt mind-egyaránt,
Vigasztaló, mosolygó génus.
Te Lucifer meg, egy gyűrű te is
Mindenségemben, működjél tovább :
Hideg tudásod, dőre tagadásod
Lesz az élesztő, mely forrásba hoz,

S eltántorítja bár — az mit se tesz —
 Egy percre az embert, majd visszatér.
 De bűnhődésed végtelen leend
 Szűnetlen látva, hogy, mit rontni vágyol,
 Szép és nemesnek új csirája lesz.

AZ ANGYALOK KARA.

Szabadon bűn és erény közt
 Választhatni, mily nagy eszme,
 S tudni mégis, hogy felettünk
 Pajzsul áll isten kegyelme.
 Tégy bátran hát, és ne bánd, ha
 A tömeg hálátlan is lesz,
 Mert ne azt tekintse célul,
 Önbecsét csak, ki nagyot tesz,
 Szégyenelve tenni máskép;
 És e szégyen öntudatja
 A hitványat földre szegzi,
 A dicsőet felragadja.
 Ámde útag felségében
 Ne vakítson el a képzet,
 Hogy, amit téssz, azt az Isten
 Dicsőségére *te* végzed,
 És ő épen rád szorúlna
 Mint végzése eszközére:
 Sőt te nyertél tőle dísz, ha
 Engedi, hogy tégy helyette.

ÉVA. Ah, értem a dalt, hála Istenemnek!

ÁDÁM. Gyanítom én is, és fogom követni.

Csak az a vég! csak azt tudnám feledni!

AZ ÚR. Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál!

JEGYZETEK.

Első szín. ¹ *Főangyalok*, arkangyalok, az angyalok kilenc karának egyike. Rendszeresen négyet szokás említeni, Gábort, Mihályt, Rafaelt, Urielt. Madách az első három mellé Lucifert veszi negyedikül. Megjegyzendő, hogy későbbi hagyományok szerint az arkangyalok száma hét volt.

² *szféra* (görög): gömb, földgömb, éggömb.

³ *láng-golyó*: a nap.

⁴ *e parányi csillag*: a Föld.

⁵ *két golyó*: két bolygó.

⁶ *Csillaga a szerelemnek*: a Hold.

⁷ *ifjú szellem*: a Föld szelleme.

⁸ *Lucifer* (latin): a rómaiaknál a hajnalcsillag (Venus) neve; a keresztyénségben e névvel jelölik a sötétség szellemét, kit Ezsajas (14, 12), Lukács evangéliuma (10, 18) és az Apocalypsis is említene. Mint az Úr ellensége szerepel Jost van Wondel *Lucifer* c. drámai költeményében és Byron *Kainjában* is.

Második szín. ¹ *Paradicsom*, tudás és örökélet fája: Mózes könyve szerint Isten Édenben ültetett egy kertet (I, 2, 8) és oda helyezte az embert (I, 2, 15). E könyv először csak egy fát említ, melynek gyümölcséből tilos volt az embernek szakítania, a jó és gonosz tudásának fáját (I, 2, 13 és 3, 3), a másodikról, az élet fájáról, csak később történi említés (I, 3, 22).

² *Cherub*: az Ótestamentumban Isten környezetét alkotó emberfeletti lények neve. Őket küldte az Úr az Eden kertjébe az ember kiűzése után, hogy őrizzék az élet fájának útját (Mózes I, 3, 24).

Harmadik szín. ¹ *Föld szelleme*: A költő felfogása szerint a Földnek is megvan a maga nemtője, mint minden égitestnek.

² *Nymphák* (görög): a görög-római mithologia szerint alsóbbrendű istenségek: az erdők, mezők, hegyek, források stb. szellemei.

Negyedik szín. ¹ *gúla*: a nagy gúlákat a negyedik dinasztia faraói építtették a 3. évezredben Kr. e. A Biblia

is megemlékezik a nagy építkezésekről (Mózes II, 1, 10—14 stb.).

² Tömegét.

Ötödik szín. ¹ *Miltiades*: athéni hadvezér, ki Marathonnál Kr. e. 490-ben nagy győzelmet aratott a perzsákon. Mivel azonban Paros szigetét nem tudta elfoglalni, boszús honfitársai akkora pénzbírsággal sujtották, hogy nem tudta megfizetni. Erre börtönbe vetették, s itt a Parosnál szerzett sebébe csakhamar belehalt. Fia, *Kimón*, ki az atyjára rótt pénzbüntetést utóbb kifizette, szintén mint hadvezér lett híressé.

² *demagóg*: az ókori Görögországban azokat nevezték így, kik külsejükkel, szónoki képességükkel nagy befolyásra tettek szert a népgyűléseken. E befolyással gyakran vissza is éltek. *Miltiades* ellen egy *Xanthippos* nevű demagóg emelte a vádat.

³ *Aphrodite*: a görög mithológiában a szerelem istennője.

⁴ *Eros*: *Aphrodite* fia és kísérője.

⁵ *Charisok*: a báj istennői: hárman voltak, *Aglaia*, *Euphrosyne*, *Thalia*.

⁶ *Pallas Athene*: a városok, a hősök istennője, a jogos harc és a művészetek védője.

⁷ *Dárius*: perzsa király (uralk. 522—485 Kr. e.); az ő seregei szenvedtek vereséget Marathonnál.

⁸ *Hades*: az alvilág istene, maga az alvilág is.

Hatodik szín. ¹ *lectica* (latin): hordóágy, gyaloghintó (A rómaiak fekvő étkeztek.)

² *Sergiolus*, *Milo*, *Catulus*: költött alakok.

³ *Tantalus*, phrygiai király, ki az isteneket vendégül látván, saját fának húsát találta fel nekik. Bünhődésül az alvilágban vízben kellett állnia, feje fölött gyümölcsökkel megrakott ágak terjeszkedtek, de sem ezekhez nem nyulhatott, sem a vízből nem ihatott, így örökös éhséget és szomjúságot szenvedett.

⁴ *Proteus*: tengeri isten, aki sokféle alakot ölthetett.

⁵ *angolnás tó*: a római előkelők kedves eledele volt egy angolna-szerű hal, melyet állítólag rabszolgák húsával is hízlaltak.

⁶ *Recipe ferrum* (latin): fogadd be a fegyvert; más szóval: nincs számodra kegyelem.

⁷ *Lucretia*: a római monda szerint *Spurius Lucretius Tricipitinus* leánya, *Tarquinius Collatinus* neje. Megölte magát, mivel *Sextus Tarquinius* meggyalázta.

⁸ *Brutus*: két római szabadsághőst is hívtak e néven; itt valószínűleg Lucius Junius Brutusra történik célzás, ki Rómát a királyoktól megszabadította. A másik Marcus Junius Brutus, a Cæsar elleni összeesküvés egyik feje, ki a philippi-i csata után megölte magát (Kr. e. 42).

⁹ *tibia* (latin): egyenes síp, fuvola.

¹⁰ *obulus, obolus* (görög): görög pénz, értéke körülbelül 10 fillér. Szokás volt a halottak szájába egy pénzdarabot tenni, révpénzül az alvilági révész, Charon számára.

¹¹ *Péter apostol*: a keresztyén hagyomány szerint Kr. u. 42–67. Róma püspöke volt s Nero idejében halt vértanuhalált.

¹² *Thebais*: Felső-Egyiptom neve a Ptolomæusok és a rómaiak idejében; itt keletkeztek az első kolostorok.

¹³ *anachoréták* (görög): remeték.

¹⁴ *Orcus*: alvilág, a halottak országa.

Hetedik szín. ¹ E szín alakjai is költöttek.

² *Pharos*: sziget Alexandria közelében, az ókorban híres világító toronnyal. Ezért ily tornyot is jelent.

³ *Homousion* (görög): azonos lényegű, *Homoiusion*: hasonló lényegű (t. i. Jézus Krisztus az atyaistennel); az utóbbit az arianus eretnokség vallotta, tagadván Krisztusnak lényegbeli azonosságát Istennel.

⁴ *rimini-i zsinat*: 360-ban volt.

⁵ *nicaei zsinat*: 325-ben tartották. Ez s a konstantinápolyi (381) nyilatkozta a homoiusion-dogmát eretnokségnek.

⁶ *Arius*: alexandriai presbyter, az arianus eretnokség megalapítója. Megh. 336-ban.

⁷ *Euséb* (Eusebius): az egyik (megh. 340 körül) cæsareai püspök volt s egy híres egyháztörténetet is írt, a másik (megh. 342-ben) nikomediai püspök, 333 óta konstantinápolyi patriarcha volt.

⁸ *Athanasius*: alexandriai érsek (megh. 373-ban). Mint az orthodox theologia védője, nagy buzgalmat fejtett ki az arianusok elnyomásában.

⁹ *tractatus* (latin): értekezés, főleg egyházi tárgyú.

¹⁰ *solidi* (a latin solidusból): kis rézpénz.

Nyolcadik szín. ¹ *Kepler János*: az újkori csillagászat megalapítója (1571–1630). Nevét a bolygórendszerre vonatkozó három törvényének felállítása tette halhatatlanná. 1601–1612-ig Rudolf császár matematikusa és csil-

lagásza volt Prágában. Nejének hűtlensége nem történeti tény.

² *horoszkóp* (görög): az ekliptikának az a pontja, melyben az az égboltozatot egy adott időpontban (pl. valakinek születésekor) metszi; egyik legfontosabb adat a csillagjósolásokhoz.

³ *coniunctura* (latin): viszonylat, állapot; a csillagjósolásban egy ember csillagának állása más csillagokhoz mérten.

⁴ *Kígyó* (Serpens): egy csillagkép.

⁵ *climactericus* (görög): lépcsőzetes, fordulatot jelentő.

⁶ *Hermes Trismegistos*: görög neve Thot egyiptomi istennek, a művészetek és tudományok feltalálójának. A későbbi időkben titokzatos tudományokkal foglalkozó könyvek feltalálását tulajdonították neki. — *Synesius*: új-platonikus filozófus, szónok és költő (379—412 Kr. u.). — *Albertus Magnus*: Bollstädt gróf, tudós skolasztikus filozófus, regensburgi püspök (1193—1280). Kémiai és matematikai ismeretei miatt varázslónak tartották. — *Paracelsus*: híres orvos, kémikus és theozófus (1493—1541).

⁷ E rész az alkimia szimbolikus értelmű kifejezéseiből van összeállítva.

⁸ *Sibyllák*: a klasszikus ókor jósnői.

⁹ *nativitas* (latin): az ember sorsának megjövendölése a születésekor megállapított jelekből.

Kilencedik szín. ¹ *Páris Grève-piac*: a nagy forradalom idején ezen a téren végezték ki nyilvánosan «a haza ellenségeit».

² *Danton*: Georges D., francia forradalmár (1759—1794). Ügyvéd volt, a forradalom idején igazságügyminiszter lett. Ő állította fel a forradalmi törvényszéket. Saint-Just azzal vádolta, hogy a királyság visszaállítására törekszik, ezért aztán lefejezték. A történelem tanúsága szerint nem volt vérengző természetű.

³ *visszatérve trónjára az észt*: a forradalom idején, 1793-ban kimondták a keresztyén vallás eltörlését s «az ész kultuszával» helyettesítették a vallást.

⁴ *Convent*: a 3. francia forradalmi nemzetgyűlés (1792—1795), mely nemcsak törvényhozó, hanem végrehajtó hatalmat is gyakorolt.

⁵ *Sansculotte* (ejtsd száñkülöt, szószerint nadrágtalan); az első francia forradalom legszélsőbb irányú republikánusait hívták így, mert nem az úri osztályok rövid nadrágját, a *culotte*-ot viselték, hanem a hosszúságú pantallót.

⁶ *Roland*: Jean Marie R. de la Platière, a francia forradalom idején belügyminiszter volt s a Gironde pártjához tartozott; e párt bukása után 1792-ben megölte magát. Neje, *Manon Jeanne R.*, írónő, 1793-ban vérpadra került.

⁷ *Catilina*: Lucius Sergius C., római előkelő, ki Kr. e. 64-ben összeesküvést szőtt a római alkotmány megbuktatására, de a consuli seregek ellen vívott csatában Kr. e. 62-ben elesett.

⁸ *Marcus Junius Brutus* (86—42. Kr. e.) egyike volt azoknak, akik Cæsart megölték.

⁹ *Robespierre*: Maximilien R. (1758—1794), a jakobinus párt egyik vezére s a rémuralom egyik legvérengzőbb alakja. Végül maga is vérpadra került. Vele együtt végezték ki társát, Antoine *Saint-Just*-öt (1767—1794) is.

Tizenegyedik szín. ¹ *Tower*: a londoni City keleti részén, a Themze partján emelt erősség; ma múzeum, fegyverraktár és kaszárnya.

² *sophista* (görög): aki hamis okoskodással lehetetlent is tud bizonyítani.

³ *doctrinair* (francia): tudós formákhoz ragaszkodó.

⁴ *Nepos*: Cornelius N., római történetíró, megh. Kr. e. 24 körül. Biografikus művét (*De viris illustribus*) ma is olvassák.

⁵ *pietista* (latin): jámborkodó, szenteskedő.

⁶ *zsolna*: zöld küllő, zöld harkály.

⁷ *Ex gratia speciali mortuus in hospitali* (latin): különös kegyelemből a kórházban halt meg.

Tizenkettedik szín. ¹ *phalanster*: Charles Fourier, francia szocialista (1772—1837) egy híressé vált szocialisztikus rendszert dolgozott ki, melynek lényege, hogy az emberiség kisebb-nagyobb csoportokká egyesülve, egy-egy phalansternek nevezett épületben közösen él és dolgozik.

² *Al-Borak* (arab): szárnyas ló, melyet az arab hitrege szerint Gábor arkangyal adott Mohamednek.

³ *Tacitus Agricola*: Cornelius Tacitus, római történetírónak (megh. 117 után Kr. u.). *De vita et moribus Julii Agricolae* c. műve, melyben apósának emlékét örököltette meg.

⁴ *Ultima ratio regum* (latin): a királyok utolsó érve.

⁵ *commentd*: értelmez, magyaráz.

⁶ *Cassius*: Caius C. Longinus, Brutussal együtt feje volt a Cæsar ellen szőtt összeesküvésnek; a philippi-i csata után (42 Kr. e.) öngyilkos lett.

⁷ *Plátó* (Platon): híres görög filozófus (427—347. Kr. e.). Sokrates tanítványa, az Akademia megalapítója.

⁸ *Michel-Angelo*: M. Buonarotti, az olasz renesszanszművészetek egyik legnagyobb mestere (1475—1564). Szobrász, festő, építőművész és költő volt.

⁹ *Semiramis*: a monda szerint Asszíria királynője, uralk. Kr. e. 2000 körül.

Tizenharmadik szín. ¹ *Antaeus*: a monda szerint nagyerejű lybiai király, kinek ereje az anyafölddel való érintkezés folytán egyre gyarapodott. Herakles ezt észrevéen, felemelte a levegőbe és úgy fojtotta meg.

² *Chaeronea*: ókori görög város Böeotiában. Itt győzte le II. Fülöp, makedón király az athénieket és thébaiakat 338-ban Kr. e.

³ *Constantin*: Nagy Constantinus, római császár (Kr. u. 306—337). Uralma alatt egyesítette a megoszlott római birodalmat, melynek székhelyévé Bizáncot tette. Ő emelte a keresztyénséget a birodalom államvallására.

Tizennegyedik szín. ¹ *Leonidas*: spártai király, ki Kr. e. 480-ban 300 spártaiával és 6000 főnyi egyéb görög sereggel a Thermopylae szorosát védelmezte Xerxes óriási serege ellen, míg övével együtt el nem esett.

² *barna leves*: az egyszerű életmódjukról híres spártaiak kedves étele.

³ *Lucullusi villa*: Lucius Licinius Lucullus, római hadvezér (megh. Kr. e. 57 körül), kinek gazdagsága és pompa-szeretete közmondásossá vált.

⁴ *Porcia*: az uticai Cato leánya, Junius Brutus neje. Brutus a philippi-i ütközet után megölte magát (Kr. e. 42-ben).

⁵ *Hunyadi János*.

⁶ *Leó*: X. Leó, családi nevén Lorenzo dei Medici, fényűző római pápa (1513—1521). Hogy a Pétertemplom fölépítésére fordított roppant kiadásait fedezhesse, bűnbocsátó cédulákat bocsátott árúba, s ezzel okot szolgáltatott Luthernek az egyház visszaélései ellen való fellépésre.

⁷ *Aspasia*: műveltségéről és szépségéről híres asszony (szül. Miletosban Kr. e. 470 körül). Kedvese, majd felesége volt Periklesnek.

e.).

nsz-
rob-

alk.

agy-
rint-
vén,

őzte
akat

(Kr.
mai
helte

Kr.
reg-
rege

aiak

had-
mpa-

neje.
r. e.

dici,
olom
bün-
lgál-
fel-

zony
fele-

5876.

